

2013

Pohjanmaan museolehti - Österbottens museitidning

Kapsäkki Kappsäcken

*Karl
Hedman*

2014 juhluvuosi
jubileumsår

*Pohjanmaan ja Etelä-Pohjanmaan
Vuoriteollisuudesta*

- 3 Lukijalle | Till läsaren
- 4 Ajankohtaista | Aktuellt
- 10 Värien käyttö rakennuksissa keskiajalta 1900-luvun alkuun Suomessa
- 15 Användningen av färger i byggnader från medeltiden till början av 1900-talet i Finland
- 20 Korsnäs Mine Center ry
- 21 Korsnäs Mine Center rf
- 22 Vaasan Öjbergetin kivikautinen työkalu tutkittu
- 21 Stenåldersverktyget från Öjberget i Vasa har utforskats
- 24 Uusi alku - The New Beginning - Elokuva uuden Vaasan luojasta
- 25 En film om hur nya Vasa skapades
- 26 Pohjanmaan ja Etelä-Pohjanmaan vuoriteollisuudesta
- 34 Närpes fick eget kulturmiljöprogram | Närpiö sai oman kulttuuriympäristöohjelman
- 35 Paikallismuseoiden rakennusinventointi ja kuntokartoitus 2013
- 35 Stundars firade 40 år med fest och olika projekt
- 36 Laihian kotiseutu- ja Nuukuuren museolla oli tänä kesänä kaksi mielenkiintoista näyttelyä
- 37 I Laihela hembygdsmuseum och i Nuukuuren museo visades i somras två intressanta utställningar
- 38 Gestalter ur folktron i Pedersöre
- 39 Wildlife Vaasa kansainvälinen luontoelokuvafestivaali
- 39 Wildlife gör film med Kaskö svenska skola om Peter Johan Bladh
- 40 Pohjanmaan museo viettää Hedmanin juhlavuotta 2014
- 42 Österbottens museum firar Hedmans jubileumsår 2014
- 44 Nykarleby museum firade med bokutgivning
- 45 Uudenkaarlepyyn museo juhlisti kirjajulkaisulla
- 46 Vaihtuvat näyttelyt ja tapahtumat 2013-2014
- Tillfälliga utställningar och evenemang 2013-2014

Pohjanmaan museossa / Österbottens museums

Karl Hedman

juhlavuosi / jubileumsår 2014

s. 40 - 44



Kannen kuva / Pärmbild Kaj Höglund.

Tuovilan kivililta - Toby stenbro

Suomen vanhin käytössä oleva kivililta on valmistunut kesällä 1781. Tuovilan kivililta on Suomen museosilloista toiseksi vanhin Espoon kartanon Sägbron sillan jälkeen. Mustasaarella sijaitseva kolmiaukkoinen silta on rakennettu osittain pienen Laihianjoessa olevan saaren päälle. Sillan kokonaispituus on 93 metriä ja sen hyötyleveys on 6 metriä. Kaksiosainen silta on 1- ja 2-aukkoisten siltojen yhdistelmä ja suurimman kaaren aukko on 8 metriä. Silta on tehty pääasiassa Vaasan graniitista. Tuovilan silta liittyy Vaasan ja Kristinankaupungin välisen tieyhteyden rakentamiseen ja myöhemmin sen kautta kulki myös postitie "Saarijärventie" Vaasasta Kuopioon, joka valmistui 1786. Vanhan puusillan mentyä huonoon kuntoon tuli uuden sillan rakentamismääräys maaherra Bror Cederströmilä 1775 ja hän lopulta määritteli myös sen rakennuspaikan. Kivilillat olivat tuolloin Suomessa uusia ja sillan rakentamiseen määrättyjen Mustasaaren, Vöyrin, Isonkyrön, Ilmajoen, Vähäkyrön, Maalahden, Laihian, Lapväärtin ja Lapuan pitäjien talonpojat vastustivat kivilillan rakentamista. Maanmittari Nils Ekholm teki siltapaikan mittaukset. Sillan piirsi yli-intendentti Carl Fredrik Adelcrantz, joka on myös piirtänyt vuonna 1786 valmistuneen Vaasan hovioikeuden, nykyisen Mustasaaren kirkon. Silta on tehty kylmämuurina eli kivet on sovitettu paikoilleen ilman laastia. Kiviä ei ole myöskään pintakäsittely vaan niissä on näkyvissä viimeistelemätön, epätasainen lohkopinta. Siltaa on aiemmin korjattu muun muassa 1969 ja 2009. Pääurakoitsija lienee ollut muurimestari David Olander apulaisenaan rakennusmestari Tomas Rijf. Silta on ollut museosilta vuodesta 1982.

Toby stenbro är Finlands äldsta stenbro som fortfarande är i bruk. Bron den näst äldsta i Finland och den blev färdig på sommaren 1781. Landshövdingen Bror Cederström bestämde år 1775 att bron skall byggas över Laihela/Toby å och att Korsholms, Vörå, Storkyro, Ilmola, Lillkyro, Malax, Laihela, Lappfjärds och Lappo socknar tillsammans, enligt mantal, skulle bygga en stenbro över ån då den gamla bron blev i dåligt skick. Landshövdingen Cederström flyttade även broplatsen år 1779. Lantmätare Nils Ekholm utförde mätningarna på broplatsen och överintendenten Carl Fredrik Adelcrantz utarbetade ritningarna. Han ritade också Vasa hovrätt, nuvarande Korsholms kyrka som blev färdig 1786. Huvudentreprenör torde ha varit murarmästare David Olander biträdd av byggmästare Tomas Rijf. Bron har reparerats åren 1969 och 2009. Bron har varit museibro sedan år 1982.

Lähteet/Källor: Pohjanmaan kautta, / Information skylten som finns på plats.

Kapsäkki – Kappsäcken Pohjanmaan museolehti | Österbottens museitidning

Seuraava numero ilmestyy 2014. Följande nummer utkommer 2014. Lehti on luettavissa myös museon nettisivuilta.

Tidningen kan läsas också på museets websidor. www.pohjanmaanmuseum.fi www.osterbottensmuseum.fi

Museoportaalien osoite/Museiportalens adress: www.pohjanmaanmuseumportaal.fi | www.museiportalosterbotten.fi

Päätoimittaja/Huvudredaktör: Kaj Höglund Käännökset/Översättningar: Kaupungin kielenkääntäjä: Patrik Willför,

Lisäksi: Pohjanmaan museo/Österbottens museum: H. Hummelstedt, V. Heinonen, K. Höglund, sekä Joona Kellomäki (GTK)

Ulkoasu/Layout: Anita Kataja, www.anitakataja.fi Kirjapaino/Tryck: Fram, www.fram.fi Painos/ Upplaga: 500 /kpl/st ISSN 1235-4201

Hyvät lukijat

Käsissänne on uusi Pohjanmaan museolehti, Kapsäkki. Lehdellä on kaksi pääteemaa, Pohjanmaan ja Etelä-Pohjanmaan vuoriteollisuus, johon liittyy myös artikkeli Korsnäsän kaivosmuseohankkeesta. Toisena pääteemana on Hedmanin juhluvuosi 2014, jota juhlistetaan näyttelyllä, esitelmillä sekä tapahtumilla. Ensi vuoden näyttelyiden yleisteenä on pohjalainen ihminen. Lehdessä kerrotaan myös värien käytöstä suomalaisessa rakentamisessa kautta historian.

Ajankohtaisista aiheista mainittakoon juuri käynnistynyt Museotalkoot - Muuttuva museo-hanke, Kulttuuriympäristön tekijät - kilpailu sekä Napue 2014 -vuosi.

Vuoden 2014 alussa vt. museotoimenjohtajana aloittaa Kuntsi – Tikanojan johtaja Selma Green ja vuoden 2015 alussa on tarkoitus täyttää museotoimenjohtajan virka.

Elämme museossa epävarmoja ja haastavia aikoja yhä enenevien säästöpainneiden puristuksessa vaikka viranomaisyön määrä on kasvanut. Huolimatta resurssien vähäisyydestä, työllämme on suuri merkitys Vaasan ja ympäröivien alueen kuntien kaavoituksessa, kulttuuriympäristöjen suojelussa, säilyttämisessä sekä myös ympäristön viihtyvyyden lisäämisessä. Työllämme on merkitystä myös ihmisten kotiseutuidentein syntymisessä ja kehitymisessä. Yhteisen historian säilyttäminen läpi sukupolvien luo edellytyksiä identiteetille kehittymiselle. Se luo alueelle tärkeän perinnön, jossa vaalitaan traditioita ja eri-ikäistä, säilyttämisen arvoisia kulttuuriympäristöjä sekä kulttuuritarjontaa esim. taidemuseoiden kautta. Siten alueemme muodostuu myös houkuttelevammaksi uusille asukkaille, jotka puntaroivat mahdollisten uusien työympäristöjen etuja ja tarjontaa.

Toiminta-alueellamme on yhteensä yli sata paikallismuseota. Pohjanmaan ja Etelä-Pohjanmaan alueet ovatkin Suomen museorikkainta. Ilman näitä museoita alueen vetovoimaisuus olisi huomattavasti heikompi, kulttuuripalvelut vähäisempiä. Onhan museo ensimmäinen paikka, jonne mennään, jos halutaan tutustua uuden kotipaikkakunnan tai vierailtavan alueen historiaan, identiteettiin.

Paisi museoiden määrä myös vapaaehtoistyötä tekevien ihmisten määrä on merkittävä. Sadat vapaaehtoiset toimivat aktiivisesti taustalla keräten tietoa ja siirtäen nk. hiljaista tietoa seuraaville sukupolville. Tämä seikka tulisi ottaa myös huomioon kunnissa ja kaupungeissa.

Pohjanmaan museo onnittelee 60 vuotta täyttäneitä Uudenkaarlepyyn Herlerin museota sekä 40 vuotta täyttäneitä Stundarsin museota.

Kapsäkki-lehden sisältö on mukaansatempaava ja haluan kiittää kirjoittajia mielenkiintoisista artikkeleista.

Antoisia lukuhetkiä!

Bästa läsare

Du håller nu i din hand det nyaste numret av Kappsäcken, Österbottens museums tidning. Detta nummer har två huvudteman: Det ena handlar om bergshanteringen i landskapen Österbotten och Södra Österbotten, hit hör också en artikel om gruvmuseumprojektet i Korsnäs. Det andra temat är det Hedmanska jubileumsåret 2014, som firas med såväl utställningar som föredrag och evenemang? Det centrala temat för utställningarna nästa år är människan i Österbotten. I tidningen berättar vi också om användningen av färger inom det finländska bygget genom historien.

Bland de aktuella projekten kan nämnas Museitalko – Museum i förändring som nyligen har inletts, tävlingen Kulturmiljöskaparna och jubileumsåret Napue 2014.

I början av år 2014 tillträder Selma Green, chef för Tikanoja-Kuntsi, som t.f. museidirektör. Det är tänkt att tjänsten som museidirektör besätts ordinarie från och med år 2015.

Vid museer lever vi i osäkra och utmanande tider allteftersom sparkraven ökar trots att myndighetsuppgifterna blir fler. Trots resursbristen har vårt arbete stor betydelse för Vasa stad och kranskommunerna i fråga om planläggning, skyddet av kulturmiljöer samt bevarande och stärkande av trivselen i vår gemensamma omgivning. Vårt arbete spelar en viktig roll också när det gäller att utveckla och stärka invånarnas hembygdsidentitet. Kulturarvsarbetet innebär att värna om traditioner och kulturmiljöer från olika tider, liksom att värna om kulturutbudet till exempel genom konstmuseernas verksamhet. Kulturarvsarbetet utgör därmed en lokal styrka som kan bidra till att locka nya invånare.

Inom vårt verksamhetsområde finns över hundra lokalmuseer. Österbotten och Södra Österbotten är Finlands museitättaste landskap. Utan dessa lokalmuseer skulle områdets dragningskraft vara betydligt mindre och kulturutbudet magrare. Museer är ju den första plats man besöker när man vill lära känna sin nya hemort eller områdets historia och identitet.

Museerna är många, och många är också museiaktivisterna. Hundratals frivilliga arbetar med lokalhistorisk forskning och med att överföra s.k. tyst kunskap från den äldre generationen till den yngre. Detta arbete borde uppmärksammas mer både på kommunhåll och i städerna.

Österbottens museum gratulerar Nykarleby museum, Herlers museum, som fyller 60 år i år liksom Stundars som firar sitt 40-årsjubileum.

Slutligen vill jag tacka alla medskribenter i Kappsäcken för ett intressant material.

Givande lästunder!



Kuvarfot: Satu Hietala

Lämpimin syysterveisin
Varma hösthälsningar

Kaj Höglund

Päätoimittaja
Maakuntamuseotutkija -
landskapsmuseiforskare

Museotalkoot

Museotalkoot-paikallismuseohanke on alkanut. Pohjanmaan ja Etelä-Pohjanmaan maakunnissa on Suomen tihein paikallismuseokeskittymä. Museohankkeen tavoitteena on innostaa kaikenikäisiä – erityisesti lapsia ja nuoria – käymään paikallismuseoissa ja osallistumaan museotoimintaan sekä kannustaa museoita kehittämään toimintaansa nykypäivän ihmisen tarpeisiin, kohti toiminnallista, avointa ja muuttuvaa museota. Lisäksi hankkeen myötä toivotaan paikallismuseoiden yhteistyön lisääntyvän ja mahdollistavan paikallismuseokentän verkostoitumisen.

Museohanke tullaan toteuttamaan teemahakuna. Teemahaun tavoitteena on kannustaa paikallismuseoita kehittämään museotoimintaansa innovatiivisilla ja luovilla ideoilla. Tarkoituksena on löytää rahoitettavaksi parhaiten paikallismuseotoimintaa elvyttäviä ja Etelä-Pohjanmaan Kulttuurirahaston linjojen mukaisesti toteutettavia ja pysyviä vaikutuksia aikaansaavia hankkeita. Hyviä hankehakemuksia palkitaan apurahan lisäksi Muuttuva Museo –merkillä, jonka tarkoituksena on lisä kannustaa museoita ja tuoda hankkeelle näkyvyyttä.

Teemahaun avulla on tarkoitus löytää paikallismuseotoiminnan kehittämistavoitteita toteutettavia ja pysyviä vaikutuksia aikaansaavia hankkeita, jotka liittyvät tiiviisti paikallismuseotoimintaan esim. tapahtumien ja erilaisten sosiaalisten toimintojen ideoimiseen ja kehittämiseen museotoimintaa avoimemmaksi. Teemahaku ei koske rakennusten korjaamista tai digitalisointia. Paikallismuseoiden kokoelmien luetteloiminen voi tulla kysymykseen siinä tapauksessa, kun se järjestetään niin, että esineiden ja valokuvien tunnistus on avointa kaikille kiinnostuneille ja mielellään vielä yhtelystyössä toisten paikallismuseoiden kanssa.

Museotalkoot -hanke tullaan toteuttamaan kolmevuotisena projektina, jota organisoii Etelä-Pohjanmaan kulttuurirahasto yhdessä Pohjanmaan ja Etelä-Pohjanmaan -maakuntamuseoiden kanssa. Hankkeesta tiedotetaan Museovirastoa ja Suomen Kotiseutuliittoa. Seminaari järjestettiin 8.10.2013

Hembygdsmusei -projektet Museitalko har startat. Österbotten och Södra Österbotten har den tätaste koncentrationen av lokalmuseer i Finland. Projektet vill inspirera människor i alla åldrar – särskilt barn och ungdomar – att besöka lokala museer och delta i museiverksamheten och uppmuntrar museerna att utveckla sin verksamhet enligt dagens behov, mot ett fungerande, öppet och föränderligt museum. Projektet strävar efter att de lokala museerna skulle öka sitt samarbete och att de skulle gå samman i ett nätverk.

Projektet kommer att genomföras med olika teman. Det syftar till att främja utvecklingen av lokalmuseerna och att aktivera museerna med innovativa och kreativa idéer. Målet är att hitta de bästa finansieringsmöjligheterna och att stärka lokalmuseerna. Projektet genomförs i samarbete med fonden Etelä-Pohjanmaan kulttuurirahasto, och strävar efter att få fram projekt med en bestående inverkan. Goda projektidéer belönas dessutom med diplom "Museum i förändring", vars syfte är att uppmuntra fler museer och ge projektet synlighet.

Avsikten är att finna de projekt/utvecklingsmål som är möjliga och som kan ge varaktiga effekter, och som är nära förknippade med lokalmuseernas verksamhet, t.ex. händelser och idéer för olika sociala verksamheter. Viktigt är också att utveckla museiverksamheten i en mer transparent riktning. Restaurering av byggnader eller digitalisering berörs ej av projektet. Katalogisering av lokalmuseernas samlingar kan inkluderas i projektet i de fall då de arrangeras så att tillgången till föremål och fotografier är öppen för alla intresserade och gärna ännu i samarbete med ett annat lokalmuseum.

Projektet Museitalko kommer att genomföras som ett tre-årigt projekt. Det arrangeras och förvaltas av Etelä-Pohjanmaan kulttuurirahasto tillsammans med Österbottens museum och Etelä-Pohjanmaan maakuntamuseo. Ett hembygdsmuseiseminarium ordnades i Ilmola den 8.10.2013.



**Etelä-Pohjanmaan rahaston
apurahojen seuraava hakuaika
10.1.-10.2.2014
<http://skr.fi/ep/muuttuva-museo>**



Paikallismuseoseminaari järjestettiin 8.10.2013 Etelä-Pohjanmaan Opistolla

8.30 - 9.00 Ilmoittautuminen ja aamukahvi
9.00 - 9.02 Päivän tarkoitus, puheenjohtaja Sulevi Riukulehto
9.02 - 9.10 Tervetuloa Ilmajolle, Ilmajoen kunnanjohtaja Seppo Pirttikoski
9.10 - 9.55 Jyväskylän yliopiston professori Janne Vilkkunen
9.55 - 10.45 Paikallismuseoiden toiminta ja toiminnan kehittäminen, Pohjanmaan ja Etelä-Pohjanmaan maakuntamuseot
10.45 - 11.25 Elävä Eteläkarjalainen Museoympäristö-hanke Jukka Luoto
11.25 - 12.25 Lounas
12.25 - 12.45 Mistä ideoita ja intoa -johtanto kahvilatyöskentelyyn, Sulevi Riukulehto
12.45 - 13.00 Ideakahvilatyöskentelyn esittely ja Muuttuva Museo –merkki, Pohjanmaan liitto Tarja Hautamäki
13.00 - 14.20 Ideakahvilat, 4 kpl (20 min./ kahvila)
14.20 - 14.40 Iltapäiväkahvi
14.40 - 15.50 Ideakahviloiden sadonkorjuu (15 min. / kahvila) sekä keskustelu
15.50 - 16.00 Museotalkoot-hankkeen jatko. Puheenjohtaja Virpi Myllymäki
16.00 Päätös

Kvarnbacken och fiskemuseet i Harrström - Einar Nyfors livsverk i Harrström

På Kvarnbacken står två kvarnar som minnesmärken över en gången tids jordbrukarsamhälle. Storkvarnen är en av de största kvarnarna i Finland. En gång fanns det 17 kvarnar i byn.

Ett besök till kvarnen betydde förr i tiden slutfasen av en lång odlingsprocess, som började med sådd på våren. I kvarnen malde man säden till mjöl som senare blev till bröd. Under vindstarka dagar kunde 10-15 kvarnar mala säd i Harrströms by. Idag finns två av kvarnarna kvar.

Storkvarnen uppfördes på 1840-talet och står fortfarande på sin ursprungliga plats, då riktigt invid havet och dess hårda vindar. Kvarnen byggdes av Isak, Karl och Johan Ingels. Vingarna är 19,5 meter långa och kvarnens höjd från marken till översta vingpetsen är 22 meter. Storkvarnen är Finlands största fungerade kvarn. Kvarnbackens mindre kvarn byggdes i slutet av 1800-talet. Kvarnarna har renoverats och båda är idag i brukbart skick. Ursprungligen fanns det fem kvarnar på backen och tolv mindre kvarnar i hela byn. Under den årliga sommarfesten sätts kvarnarna igång för att mala mjöl. Kvarnstommen utgörs av en stor trädstam som tillsammans med stora stockar och stenar fungerar som grund. På Kvarnbacken finns även ett loft, häbre, en smedja och en rökbastu.

Till museiområdet hör även ett gammalt fisketorp och ett båthus som är belägna i den 300 meter långa naturhamnen nedanför Kvarnbacken. Fiskestugan är inredd såsom en typisk fiskarfamilj bodde under sent 1800-tal och tidigt 1900-tal. Stugan är ett av byns äldsta och härstammar och härstammar från 1700-talet, men flyttades till hamnen på 1970-talet. Museiområdets nyaste byggnad blev färdig våren 2013 och byggdes på talko. Det kommer att bli ett utställningsutrymme men också en samlingslokal för möten och festligheter.

Adress: Gamla Strandvägen 165, 66200, Korsnäs (Fiskemuseum: Sjötaet 45D) (Harrström) www.museumportalosterbotten.fi



Harrströmin myllymäki ja kalastusmuseo - Einar Nyforsin elämäntyö Harrströmissä

■ Kvambackenin mäellä sijaitsee kaksi tuulimyllyä menneiden vuosisatojen ja entisaikaisen maanviljelysyhteisön muistomerkkeinä. Storkvarnen, Isomylly, on Suomen suurimpia tuulimyllyjä. Kylässä oli ennen muinoin 17 tuulimyllyä.

Myllyllä käynti päättyi ennen vanhaan pitkän, kevään kylvöistä alkaneen viljelykauden. Korjattu vilja jauhettiin myllyssä jauhoksi, josta myöhemmin leivottiin leipää. Harrströmin kylässä viljaa saattoi tuulisina päivinä jauhaa 10–15 myllyä. Niistä on nykyään jäljellä kaksi.

Storkvarnen, Isomylly, rakennettiin 1840-luvulla, ja se on edelleen alkuperäisellä paikallaan meren ja sen navakoiden tuulten äärellä. Myllyn rakensivat Isak, Karl ja Johan Ingels. Myllyn siivet ovat 19,5 metriä pitkät ja mylly on maanpinnasta siiven yläkärkeen mitattuna 22 m korkea. Se on Suomen suurin toimiva mylly. Kvambackenin pienempi mylly rakennettiin 1800-luvun lopulla. Myllyt on korjattu, ja ne ovat molemmat käyttökunnossa. Mäellä oli alun perin viisi tuulimyllyä ja koko kylässä kaksitoista pientä myllyä. Kvambackenin myllyt käynnistetään vuosittain kesäjuhilla, jolloin ne jauhavat jauhoa.

Myllyn runkona on suuri puunrunko, joka yhdessä isojen tukkien ja kivien kanssa toimii perustuksena. Kvambackenin mäellä on myös luhti, aitta, paja ja savusauna.

Lisäksi museoalueeseen kuuluu vanha kalastajatupa ja venemaja, jotka sijaitsevat 300 m pitkässä luonnonsatamassa Kvambackenin juurella. Kalastajatupa on sisustettu tyyppiseksi kalastajaperheen kodiksi 1800-luvun lopun ja 1900-luvun alun tyyliin. Tupa on kylän vanhimpia taloja, peräisin 1700-luvulta, mutta se siirrettiin satamaan 1970-luvulla.

Kalastusmuseon uusin rakennus satamassa valmistui talkootöinä keväällä 2013. Rakennukseen tulee näyttelytilaa, ja se toimii myös kokoontumis- ja juhlatilana.

Osoite: Gamla Strandvägen 165, 66200, Korsnäs (Kalastusmuseo: Sjötaet 45D) (Harrström) www.pohjanmaanmuseoportaali.fi

Kutsu aluetaidemuseopäiville Pohjanmaan museoon Vaasaan tiistaina 12.11. klo 10

■ Pohjanmaan museon ja Nelimarkka-museon ylläpitämät aluetaidemuseopäivät järjestetään tänä vuonna Pohjanmaan museossa Vaasassa tiistaina 12. marraskuuta. Päivillä on perinteisesti keskusteltu ajankohtaisista aluetaidemuseotyön ja alueen taidekentän tapahtumista. Tänä vuonna teemana on Alueellisen yhteistyön eri muodot ja mahdollisuudet. Puheenvuoroissa ja keskusteluissa käsitellään sitä, millä tavalla alueen taidekentän toimijoiden kannattaa tehdä yhteistyötä tai koetaanko se ylipäänsä tarpeelliseksi.

Pohjanmaan museo toimii aluetaidemuseona Pohjanmaan ja Keski-Pohjanmaan alueella, Nelimarkka-museo on Etelä-Pohjanmaan aluetaidemuseo.

Ilmoittautumiset Pohjanmaan museoon viimeistään 7.11. mennessä: museoinfo@vaasa.fi p. (06) 325 3800. Tervetuloa!

Ohjelma:

10.00 Tervetuliaiskahvit
10.30 Tervetuliaissanat: vt. museotoimenjohtaja Katarina Andersson
Pohjanmaan museosta
10.45 Näkökulmia yhteistyöhön: vs. aluetaidemuseotutkija Niina Lahtinen Pohjanmaan museosta
11.00 Näkökulmia yhteistyöhön: museolehtori Maria Lampinen Nelimarkkamuseosta
11.15 Yhteistyö kokoelmien puitteissa: intendentti Auli Jämsänen Pohjanmaan museosta
11.30 Lapuan taidemuseon puheenvuoro
11.45 Kommentteja. Välipalatauko
12.30 Taideteosten säilytys ja hoito, neuvontaa ja ohjausta: taidekonservattori Sari Tuomio Pohjanmaan museosta
12.45 Taiteilijan/taiteilijajärjestön näkökulma: Tuija-Arina Sundelin, Vaasan Taiteilijaseura
13.00 Hyviä käytäntöjä muualta
13.15 Keskustelua
14.00 Päivä päättyy

Inbjudan till regionkonstmuseidag i Österbottens museum i Vasa tisdagen den 12.11. klockan 10

■ Regionkonstmuseidagarna som ordnas av Österbottens museum och Nelimarkka-museet ordnas detta år i Österbottens museum i Vasa tisdagen den 12 november. Traditionellt har aktuella evenemang inom regionkonstmuseiarbetet och inom regionens konstfält diskuterats under museidagarna. Årets tema är Regionalt samarbete - olika former och möjligheter. Anförandena och diskussionerna kommer att behandla olika former av samarbete mellan aktörerna inom regionens konstfält - vilken slags samarbete fungerar bäst eller är samarbete överlag nödvändigt.

Österbottens museum är regionkonstmuseum för Österbotten och Mellersta Österbotten, Nelimarkka-museet är Södra Österbottens regionkonstmuseum.

Anmälningar till Österbottens museum senast 7.11.: museoinfo@vaasa.fi p. (06) 325 3800. Välkommen!

Program:

10.00 Välkomstkaffe
10.30 Hälsningsord: tf. museidirektör Katarina Andersson från Österbottens museum
10.45 Synvinklar på samarbete: tf. regionkonstmuseiforskare Niina Lahtinen från Österbottens museum
11.00 Synvinklar på samarbete: museipedagog Maria Lampinen från Nelimarkka-museet
11.15 Samarbete kring museisamlingar: intendent Auli Jämsänen från Österbottens museum
11.30 Inlägg från Lappo konstmuseum
11.45 Kommentarer. Paus med mellanmål
12.30 Förvaring och vård av konstverk, rådgivning och handledning: konstkonservator Sari Tuomio från Österbottens museum
12.45 Konstnärernas/konstnärsorganisationernas perspektiv på samarbete: Tuija-Arina Sundelin, Vasa Konstnärsgille
13.00 Exempel på goda samarbetsmodeller
13.15 Diskussion
14.00 Dagen avslutas

Napuen taistelun 300 - muistovuosi | 300 - årsminnet av slaget vid Napo**Valtakunnallinen 300v-muistopäivä 16. helmikuuta 2014**

Ohjelmaan kuuluu jumalanpalvelus Isonkyrön pääkirkossa, saaman pitää Turun arkkihiippakunnan piispa Kaarlo Kalliala, seppeleiden lasku Napuen patsaalla ja muistopäiväjuhla puheineen ja musiikkiesityksineen Koulukeskuksessa. Puhujina professori Kari Hokkanen, tutkijatohtori Ville Sarkamo ja professori Kustaa H.J. Viikuna.

Nationell minneshögtid den 16 februari 2014

Gudstjänst i Storkyro kyrka, besök vid minnesmärket över slaget vid Napo och efter det minnesdagsfesten i Storkyro skolcentrum. Tal av professorerna Kari Hokkanen och Kustaa H.J. Viikuna och forskardoktor Ville Sarkamo. Musik och sång.

■ 19.2.1714 käytiin Suuren Pohjan sodan ratkaiseva, viimeinen Suomessa käyty kenttätaistelu, Napuen taistelu. Lyhyessä taistelussa venäläisten joukot ruhtinas Mihail Golitsynin johtamina löivät kenraalimajuri Carl Gustaf Armfeltin johtamat Ruotsin karoliinijoukot. Kentälle jäi pari tuntia kestäneen taistelun jälkeen n. 4000 kaatunutta. Napuen taistelun jälkeen alueella sijaitsevilla paikkakunnilla venäläiset sotilaat tappoivat Pietari Suuren käskystä väestöä tuhansittain, lapsia vietiin sadoittain orjuuteen Venäjälle alkoi ns. Isonvihan aika, joka päättyi Uudenkaupungin rauhaan. Tämän jälkeen Suomi palasi Ruotsin alaisuuteen vielä n. 90 vuodeksi.

■ Det Stora Nordiska kriget pågick mellan åren 1700 och 1721 i norra, mellersta och östra delen av Europa. Kriget utkämpades, under ledning av Kung Karl XII, mellan Sverige, Danmark-Norge, Polen och Tsarryssland. Slaget vid Napo ägde rum den 19 februari 1714 det var det sista fältslaget på finländsk mark under det Stora Nordiska kriget. Svenska Karoliner och finska trupper leddes av general Carl Gustaf Armfelt och ryska armén av furst Michail Golitsyn. Ryssarna vann en avgörande seger. Den s.k. stora ofredens tid började, finländare dödades och togs som slavar, kyrkorna plundrades, de fattiga bönderna gömde sig i skogarna för att undvika ryssarnas härjningar. Ryssarna använde den brända jordens taktik och brände ner hundratals kilometer av skogsområden för att förhindra svenska motoffensiver. Stora ofreden slutade i och med freden i Nystad 1721 och ryssarna utrymdes. Finland kom att höra till Sverige ännu ett nittital år.

8.-10.8.2014 järjestettävä "Elämää sodassa ja rauhassa" – tapahtuma

Tavoite on tuoda 1700-luvun elämää, tapoja ja kulttuuria eri keinoin kaikenikäisten nykypäivän ihmisten tietoisuuteen. Paitsi Napuen taistelunaikaista historiaa, myös muuta 1700-luvun elämään liittyvää kulttuuria ja historiaa tuodaan esille monin tavoin.

Kansainvälinen historiaharrastajien leiri pystytetään Vanhan kirkon lähistölle Kyrönjoen rannalle ja yleisöllä on koko viikonlopun ajan tilaisuus tutustua sotilasleirin elämään. Leirissä eletään 1700-luvun tapaan. Napuen taistelunäytös esitetään Pappilainvainiolla lauantaina 9.8.2014. Näytös kestää tunnin.

Lauantaina 9.8. kuullaan kirjailija Kaari Utrion esitelmä aiheesta "Naiset ja lapset historian sodissa" Vanhassa kirkossa.

8.-10.8.2014 tapahtumassa ovat historiallisten sotilaiden lisäksi tärkeässä roolissa markkinoille saapuvat käsityöläiset. Markkinoilla on myyntipaikka noin 150:lle käsityöläiselle. Viikonlopun aikana tapahtuma-alueella on erilaisia vanhan musiikin esityksiä sekä viehättävää tanssia 1700-luvulta.

Storkyro 1700-talsmarknad - "Livet i krig och fred" evenemang den 8-10 augusti 2014

Målet för evenemang är att på olika sätt presentera livet och kulturen på 1700-talet för människor i alla åldrar.

Hundratals nordiska och ryska historieentusiaster återskapar slaget vid Napo lördagen den 9 augusti

I 1700-talsmarknaden deltar cirka 150 hantverkare. På marknaden demonstreras flera gamla hantverksmetoder. Två språkiga "Tidsresor" för barn arrangeras. Flera historiska utställningar t.ex. Björkö Märtes Gårdsmuseums textiltställning. Konserter och gudstjänst 1700-talsvis i Gamla kyrkan m.m.

Lisäksi 16.2. 2014 viikonlopun aikana Teatteri Kyrö esittää Jyrki Tuularin käsikirjoittaman, Napuen taistelun jälkeisestä elämästä kertovan "LUMI JA HURME"- näytelmän Napuen taistelun ajoilta.

Ohjaajana Eija-Irmeli Lahti. Musiikin näytelmään säveltää Jussi-Pekka Heikkilä.

Näytelmän esityspäivät ovat: 8.2., 9.2., 15.2., 16.2., 19.2., 21.2., 3.8., 8.8., 9.8., 14.8. ja 17.8. 2014.

<http://www.teatterikyroo.fi/#/napue-1714-2014/c7x3>

<http://www.facebook.com/teatterikyroo?fref=ts>

Elokuun tapahtumaviikonlopulle valmistuu uusi, kaksikielinen Aikamatka, joka johdattelee lapsia Vanhan kirkon tarinoihin ja historiaan. Käsikirjoituksen laatii Annina Ylikoski. Aikamatkoja voivat koulut varata myöhemmin ilmoitetavana ajankohtana.

Isonkyrön kotiseutumuseolla esitellään museon kokoelmien ohessa entisaikain kotoisia askareita. Avoinna kesäkuun puolesta välistä elokuun puoliväliin ke-pe klo 11-18, la-su 11-16. Muina aikoina sopimuksen mukaan. Museotie 4, 61500 Isonkyrö. Puh. 06-471 3084 ja 050 521 6152. Lisätietoja: www.pohjanmaanmuseoportaali.fi

Vid Storkyro hembygdsmuseum presenteras vid sidan av museets permanenta utställning olika traditionella vardagssysslor. Öppet från mitten av juni till mitten av augusti ons - fre kl.11-18, lö-sö 11-16. Övriga tider enligt överenskommelse. Museotie 4, 61500 Storkyro. Tel. 06-471 3084, 050521 6152. Tilläggsinformation: www.museiportalosterbotten.fi

Vanhan kirkon makasiinissa on tekstiilinäyttely, joka on paljon enemmän kuin pelkkä tekstiilinäyttely. Esillä on Björköns Märtes Gårdsmuseon värikkäitä tekstiilejä, esineistöä ja kuvia. *Näyttelyä elävöittää kädentaiteiden työnäytökset, osin sellaisista kädentaidoista, joissa nykyihmisille onkin melkoisesti ihmeteltävää!* Björköbyläisillä on myös historiansa Isonvihan ajoilta: mm. venäläisten laivasto talvehti saarella, jossa on edelleen nähtävissä luonnon kiviunit, joilla joukot laittoivat ruokaa ja lämmittelivät. www.pohjanmaanmuseoportaal.fi
http://bjorkomuseum.hembygd.fi/i_stora_ofredens_spar/
<https://www.facebook.com/MartesGardsmuseum?fref=ts>

Mariedalin Pappilassa kahvilan yhteydessä on esillä tehtailija, kelloseppä C.O.Glasbergin elämäntyöstä kertova näyttely elokuussa. Esillä on mm. seinä- ja kaappikello, vellikello, paloruisku ja paljon muuta. Lisäksi kuvia ja työkaluja. Isonkyrön pappila, Pappilanmutka 1, 61500 Isokyrö.

I caféet vid Mariedal prästgård visas i augusti en utställning om fabrikören, urmakaren C. O. Glasbergs livsverk. På utställningen finns bland annat väggklocka, skåpklocka, vällingklocka, brandspruta och mycket annat. Dessutom finns en del bilder och arbetsredskap. Storkyro prästgård. Pappilanmutka 1, 61500 Storkyro.

Asemiesmuseossa Pohjankyröntalossa esitellään sotiemme historiaa Nuijasodasta viime sotiin saakka. Avoinna heinäkuussa sunnuntaisin klo 12-15 ja paikkakunnalla olevien tapahtumien aikana sekä sopimuksen mukaan. Pohjankyrön talo, Lukkarinmäentie 1, 61500 Isokyrö. Puh. 0400 662 205 ja 050 514 0506. Lisätietoja: www.pohjanmaanmuseoportaal.fi

En utställning som berör vår krigshistoria från Klubbekriget fram till de sista krigen kommer att visas i Storkyro krigsmuseum i Pohjankyrötalo. Öppet under söndagar i juli kl. 12-15 och i samband med festligheterna samt enligt överenskommelse. Pohjankyrötalo, Lukkarinmäentie 1, 61500 Storkyro. Tel 0400 662 205 och 050 514 0506. Tilläggsinformation: www.museiportalosterbotten.fi

Orisbergin toimintakeskus esittelee "Vihasta vapauteen" -näyttelyssä Orisbergin ruukinkartanon vaiheita Napuen taistelun aikaan elokuussa la-su klo 12-18 ja ryhmille sopimuksen mukaan, Åbergintie 38, 61560 Orisberg. Puh. 040-511 9599

På Orisbergs verksamhetscentrum visas utställningen "Från hat till frihet". Utställningen belyser Orisbergs herrgårds vid tiden för striden vid Napo. Utställningen är öppen i augusti månad lö-sö kl. 12-18 och för grupper enligt överenskommelse, Åbergintie 38, 61560 Orisberg, tel. 040-5119599

Sunnuntain 10.8. 2014 Vanhan kirkon jumalanpalvelus toimitetaan vuoden 1686 kaavan mukaan, virret v. 1701 virsikirjasta ja Raamatun teksti v. 1642 käännöksestä.

MUSEIPORTALEN

Magdalena Lindroos

■ **Besökare sedan portalen öppnades**
15.6.2012 – 1.8.2013: 10,975
Besökare under år 2012: 3,464
Besökare under år 2013: 7,645 (- Augusti)

Hälften (50%) av besökarna under 2013 är finskspråkiga, 30 % svenskspråkiga, 16 % engelska, 3 % ryska. Ungefär samma siffror gäller för hela perioden (kastar med 1% hit eller dit).

Majoriteten av besökarna 85% kommer från Finland, ca. 9% från Sverige, 1 % från Ryssland och under 1% från USA, Tyskland, Norge, Ukraina, Danmark.

Av besökarna hittar 68% till portalen via sökmaskiner, 17% via hänvisningar (referral traffic), 15% via direkt trafik.

www.museiportalosterbotten.fi



MUSEOPORTAALI

■ **Vierailijoita portaalin avaamisesta lähtien**
15.6.2012 – 1.8.2013: 10.975
Vierailijoita vuonna 2012: 3.464
Vierailijoita vuonna 2013: 7.645 (Elokuuhun mennessä)

Puolet (50%) vierailijoista vuoden 2013 ovat olleet suomenkielisiä, 30% ruotsinkielisiä, 16 % englanninkielisiä ja 3% venäjänkielisiä. Prosenttiosuudet ovat olleet suunnilleen samoissa lukemissa alusta alkaen (heittoa 1% suuntaan tai toiseen). Suurin osa vierailuista tulee Suomesta (85%), n. 9% Ruotsista, 1% Venäjältä ja alle 1% Yhdysvalloista, Saksasta, Ukrainasta ja Tanskasta.

Vierailijoista 68% tulee portaaliin hakukoneiden kautta, 17% viittauksien kautta (referral traffic), 15% suoraan.

www.pohjanmaanmuseoportaal.fi



■ **Suomen kotiseutuliitto** valitsi vuoden 2012 kaupunginosaksi Vaasan Asevelikylän. Finlands Hembygdsförbund valde Vapenbrödraby i Vasa till årets stadsdel år 2012. Kuva/foto: Kaj Höglund

Museovirasto on jakanut vuoden 2013 valtionavustukset kulttuurihistoriallisesti arvokkaiden rakennusten korjauksiin ja muinaisjäännösalueiden hoitoon. Avustusta myönnettiin 207 kohteelle yhteensä 1 661 000 euroa.

Magdalena Lindroos

■ Vuonna 2013 Pohjanmaalle myönnettiin avustuksia yhteensä 125 100 euroa 21 kohteelle. Keskimääräinen summa oli noin 6000 euroa, suurin yksittäinen avustussumma 20 000 euroa.

Isokyrö, Kuninkaankivi, meijeri, Kyrönmaan Maatalousmuseum, 5 000 € savupiipun kunnostamiseen.

Isokyrö, Orisbergin kartano, kirkko, Orisbergin kappelin kannatusyhdistys, 8 000 € peltikaton korjaukseen, sisäpintojen vauriokartoitukseen.

Isokyrö, Orisbergin kartano, kellotapulii, Orisbergin kappelin kannatusyhdistys, 6 000 € puukorjauksiin, katteen uusimiseen sinikittynä peltkattona.

Kaskinen, Bladintie 30, päärakennus, Porko-Salonen Pirjo, 1 500 € kaakeliuunin kunnostamiseen.

Kaskinen, Raatihuoneenkatu 56, päärakennus, Härkönen Susann, 3 000 € ulkoverhouksen vaurioiden korjaamiseen ja maalaamiseen keittomaalilla.

Kristiinankaupunki, Bostads Ab Kristinestads Köpmansgränd, huvudbyggnad, Bostads Ab Kristinestads Köpmansgränd, 4 000 € för restaurering och målning av fasad med linoljemål.

Kristiinankaupunki, Bostadsaktiebolaget Kyrkoparken i Kristinestad, talousrakennus, Bostads Ab Kyrkoparken, 8 000 € hirsirungon kengittämiseen ja perustusten korjaamiseen.

Kristiinankaupunki, Järnvägsstationens inspektörsbostad, huvudbyggnad, Bergkulla Patrica & Yli-Valkama Kim, 5 000 € för restaurering av fönster enligt Museiverkets Korjauskortti med färgdokumentering

Kristiinankaupunki, Långstrump, vanha päärakennus, Vanha-Patokoski Marjo, 4 100 € hirsirungon kengitykseen ja kolmiorimahuopakattoon.

Kristiinankaupunki, Länningen Pitkätie 51, piharakennus, Laaksonen Bengt, 2 500 € hirsikorjauksiin.

Mustasaari, Fagernäs, päärakennus, Impivaara Mari, 5 000 € peltikaton uusimiseen jalkarännein.

Närpiö, Kyrkstallarna i Närpes, kyrkstallarna, Närpes kyrkliga samfällighet, 5 000 € förnyande av pärttak.

Pedersöre, Roberto, ulkorakennus, Kauppinen Jim, 3 000 €, kolmiorimahuopakattoon, ulkoverhouksen kunnostamiseen ja maalaamiseen keittomaalilla.

Pietarsaari, Asemapuisto, rautatieasema, Kauppinen Aulis ja Nyman Karin, 12 000 € palapeltikaton maalaamiseen, ulkoverhouksen kunnostamiseen ja maalaamiseen pellavaöljymaalilla.

Pietarsaari, Gamla tullstationen, huvudbyggnad samt uthus, Jakobstads Motor-museum r.f., 8 000 € för restaurering och målning av fasad och fönster.

Pietarsaari, Jakobstad, Rosenlundin pappila, huvudbyggnad, Stiftelsen Aspegrens trädgård, 20 000 € för restaurering/konservering av innertak och konservering av 1700-talsdörrar dörrar.

Teuva, Kotitontti, talli-portinalusta-makasiini, Luhtala Jouni, 2 000 €, ikkunoiden kunnostamiseen Museoviraston korjauskortin ohjeiden mukaan.

Uusikaarlepyy, Kirkkokatu 10, päärakennus, Kiinteistöyhtymä Anna, Katariina Regina Wahlberg, 3 000 € ulkoverhouksen kunnostamiseen ja maalaamiseen pellavaöljymaalilla.

Vaasa, Ottos, huvudbyggnad, Petander Sixten, 2 000 € för målning av plåtak.

Vaasa, Setteliska Gården, huvudbyggnad, uthus, Granberg Susanna, 10 000 € för restaurering av gatufasadens fönster enligt Museiverkets Korjauskortti.

Vähäkyrö, Kolkila (Kolkin kartano), päärakennus, Tissari Kaisa, 8 000 € vauriokartoitukseen ja restaurointisuunnitelmaan.

Entistämisyavustuksen uusi osa-alue on viime vuonna ensimmäistä kertaa haettavissa ollut tuki muinaisjäännösalueiden hoitoon. Tuen piirissä ovat muinaismuistolain mukaiset kiinteät muinaisjäännökset. Vuoden 2012 määrärahaa tukea myönnettiin 11 kohteen hoitoon. Useimmissa kohteissa avustusta käytetään muinaisjäännösalueen maisemanhoitoon. Tukea myönnettiin myös informaatiotaulujen toteuttamiseen ja laidunaitausten tekemiseen.

Museiverket har delat ut statsunderstöden för år 2013 för reparationer av kulturhistoriskt värdefulla byggnader och vården av fornlämningsområden. Totalt 207 objekt beviljades sammanlagt 1 661 000 euro i understöd.

■ På Österbottens museums verksamhetsområde delades ut 125 100 euro till 21 objekt. Bidragssumman var i medeltal 6000 euro och största bidraget i Österbotten var 20 000 euro. Ett nytt delområde för restaureringsbidragen är understöd för vård av fornlämningsområden; de kunde sökas första gången i fjol. Understödet omfattar fasta fornlämningar enligt lagen om fornminnen. Av anslaget för 2012 beviljades understöd för vård av elva objekt. Vid de flesta objekten används understödet för vården av landskapet inom fornlämningsområdet. Understödet beviljades även för uppförandet av informationstavlor och staket runt betesmarker.

Museoiden vuoden 2013 harkinnanvaraiset valtionavustukset Pohjanmaan museon toiminta-alueella

Kaj Höglund

■ Museovirasto myönsi avustuksia 639 000 euroa valtionosuuden ulkopuolella olevien museoiden hankkeisiin. Avustusta haki 206 museota, ja se myönnettiin 155:lle. Keskimääräinen avustussumma oli 4122 euroa. Ammatilliset museot saivat 647 000 innovatiivisiin hankkeisiin.

46 000€ euroa kohdentui Pohjanmaan museon alueen museoilta (viime vuonna 29 500 €).

Pohjanmaan museon alueella keskimääräinen museoavustus oli 4181 euroa (v. 2012 4214 euroa). Avustuksen koko vaihteli 1400 ja 6500 euron välillä. Alueellamme 11 museota sai valtionavustusta ja ilman jäi 3 (Viime vuonna luvut olivat 7 ja 6)

Vuoden 2013 avustukset / Understöd för året 2013:

1. Kristiinankaupunki, Kristiinankaupungin kaupunki/Carlsro, 6000 euroa ns. läntisen kabinetin esineistön luettelointiin WebMusketiin
2. Kristiinankaupunki, Stiftelsen Lebelliska Köpmansgården i Kristinestad/Lebelliska köpmansgården, 4 500 euroa museorakennusten kunnostami-



MuuttuvaMuseo

ETELÄ-POHJANMAAN KULTTUURIRAHASTO
ETELÄ-POHJANMAAN JA POHJANMAAN
MAAKUNTAMUSEO

seen, maalaamiseen sekä peltikaton kunnostukseen

3. Laihia, Laihian kotiseutu- ja museoyhdistys ry/Laihian kotiseutumuseo, 3000 euroa arkistomateriaalin kokoamiseen ja digitointiin sekä kenttäkorttien digitointiin
4. Korsholm, Björkö fornminnesförening rf/Hembygdsmuseet/Soldatens stuga, Bodback gamla hamn, Märtens gårds och motormuseum, 6500 euroa luetteloinnin digitalisointiin, webbmusketin testaukseen sekä museon perusnäyttelyn kehittämiseen
5. Korsholm, Replot skärgårds hembygdsförening rf/Granösunds fiskeläge, 6 000 euroa museorakennuksen kunnostukseen sekä ohjatus ohjelman jatkamiseen Granösundissa kerran viikossa
6. Teuva, Teuva-seura ry/Teuvan museo 1 800 euroa kokoelmien luettelointiin ja museotilojen korjaukseen
7. Nykarleby, Finlands svenska skolmuseum 6 000 euro för tak- och yttre målning av huvudbyggnaden
8. Vasa, Föreningen Brage i Vasa rf/Brages friluftsmuseum, 3800 euroa museorakennusten katon ja rännien kunnostukseen ja museoesitteiden tekemiseen sekä "Lekfårhus"-projektiin
9. Vaasa, Suomen kirjastomuseoyhdistys ry/Suomen kirjastomuseo, 1 400 euroa lapsille suunnatun näyttelyn suunnitteluun ja toteutukseen, joka kertoo kirjastosta unohtamatta kasvatuksellista näkökulmaa (yhteistyössä Vaasan kaupunginkirjaston pedagogisten informaattikojen kanssa)
10. Vaasa, Vaasan Merihistorian Yhdistys ry/Vaasan merimuseo, 4 000 euroa arkistokaappien ja varastohyllyjen hankintaan sekä varastoon ja arkistotilan kunnostukseen
11. Vaasa, Vaasan työväenkuultuuriyhdistys ry/Vaasan työväenmuseo, 3000 euroa valokuvien ja negatiivien säilyttämiseen arkistolaitoksiin

Vuonna 2012/Är 2012:

1. Kristiinankaupungin museotoimi, Carlsro 6700e
2. Malax museiförening, digitalisering och fotografering 1800e
3. Korsholm, Björkö fornminnesförening reparationer 6000e
4. Jakobstad, Arktiska museet Nanoq, digitalisering 4300e
5. Vaasa, Suomen kirjastomuseoyhdistys, perusnäyttelyyn yms. 3200 euroa
6. Vaasa, Vaasan merimuseo, luettelointiin 4300e
7. Vasa, Sundom Bygdeförening, understöd för inbrottskydd i form av övervakningskameror 3200e

Museiverkets behovsprövade statsunderstöd för museer 2013 inom Österbottens museums verksamhetsområde

Kaj Höglund

■ I år utdelade museiverket ett understöd på 639 000 euro till museerna, varav 46 000 € delades ut inom Österbottens Museums verksamhetsområde (förra året var summan 29 500 €). Professionellt skötta museer fick 647 000 euro för innovativa projekt.

Den genomsnittliga storleken på understöden inom Österbottens museums område var 4181 € (år 2012 4214 €). I hela Finland var genomsnittssumman 4122 €. Storleken på understöden varierade mellan 1400 € och 6500 €. På Österbottens museums område fick 11 museer statsunderstöd. 3 blev utan (Förra år 7 museer fick understöd och 6 blev utan).



Merenkurkun venemuseo laajentamassa

■ Kesällä 2013 venemuseossa oli valokuvanäyttely pohjalaisesta ammattikalastuksesta, jonka oli tehnyt Hans Hästbacka. Pari pienempää näyttelyä vanhoista polttoainekansistereista ja öljykannuista sekä virveleistä oli Bror Antuksen tekemät. Esillä oli myös merimaalari Henrik Wiklundin laivamaalauksia, joita on nyt venemuseossa 98 kappaletta. Vuodesta 2012 lähtien museo on rakentanut kolme uutta tilaa, jotka ovat tehty vanhan mallin mukaan. Yhdessä niistä on kokoontumistila, keittiö ja invavessa. Rakennus valmistui viime talvena. Rakennusprojekti tulee maksamaan n. 160.000 euroa. Rahoitus on tullut Leader-projektista osittain Svenska Kulturfondenilta sekä Aktia-säätiöltä Vaasasta ja Maalahdesta sekä William Thuringin säätiöltä. Suunnitelman ovat tehneet Gustav Smulter, Vidar Björknäs, Gunnel Smulter ja Göran Strömfors. Piirustukset laati Vidar Björknäs Daniel Björkellin avulla. G. Strömfors on dokumentoinut kaikki rakennusvaiheet. Suunnitelmien mukaan molemmat kylmät hallit olisivat valmiina vuonna 2016. (Vbl 11.6.13)

Merenkurkun venemuseo pähkinäkuoressa:

Yksi Pohjoismaiden suurimmista käyttövenemuseoista. yli 90 venettä ja 100 veneenmoottoria. n. 3000 esinettä, jotka liittyvät veneisiin, kalastukseen, hylkeenpyyntiin ja saariston elämään. Osoite: Äminnentie 433, Maalahti. Aukiolo katso: www.pohjanmaanmuseoportaalii.fi

Kvarkens båtmuseum utvidgar

■ En utställning om det österbottniska yrkesfisket visades under sommaren 2013 i båtmuseet. Utställningen baserade sig på fotografier tagna av Hans Hästbacka. Ett par mindre utställningar, som visade dels gamla bränslefätor och oljedunkar var sammanställd av Bror Antus. Totalt 98 fartygstavlor av marinmålaren Henrik Wiklund visades på museet.

Sedan år 2012 har tre nya byggnader uppförts vid museet. Alla byggda enligt gammal stil. I den ena byggnaden finns samlingshall, kök och handikapptoalett. Byggnaden blev klar senaste vinter. Byggnadskostnad 160.000 euro. Finansiering har man fått av Leaderprojektet, Svenska kulturfonden, Aktiastiftelserna i Vasa och Malax samt av William Thuringens fond. Planeringen är gjord av Gustav Smulter, Vidar Björknäs, Gunnel Smulter och Göran Strömfors. Ritningarna har Vidar Björknäs gjort med Daniel Björkells hjälp. G. Strömfors har dokumenterat alla skeden i byggprocessen. Om allt går som planerat skulle de båda kalla hallarna vara klara år 2016 (Vbl 11.6.13)

Kvarkens båtmuseum i ett nötskal:

Ett av Nordens största museer för bruksbåtar över 90 båtar och 100 båtmotorer. Cirka 3000 andra föremål som anknyter till båtar, fiske, säljakt och skärgårdsliv. Adress: Äminnevägen 433, Malax. Öppethållning se: www.museiportalenosterbotten.fi

Värien käyttö rakennuksissa keskiajalta 1900-luvun alkuun Suomessa

Väri rakennuksissa kuului maamme alueella vuosisatojen ajan vain kirkkojen ja kartanoiden arkkitehtuuriin. Kalkkimaali ja punamullalla värjätty vesimaali tunnettiin jo keskiajalla, mutta ne pysyivät kirkkojen ja kartanoiden ylellisyytenä.

Maalauksella oli aluksi hyötytarkoitus eli sen tehtävänä oli suojata, mutta myöhemmin maalaaminen sai myös esteettistä merkitystä. Toisin kuin nykyisin voisi kuvitella, Suomen maaseudun rakennuskanta on ollut melko väritöntä aina 1900-luvun alkupuolelle saakka etenkin itäisessä osassa maata. Artikkelissani keskityn maamme arkkitehtuurin värimaailmaan lähinnä keskiajalta 1900-luvun alkupuolelle.

Suomessa, kuten muissa pohjoismaissa, kirkot olivat ensimmäisiä rakennuksia, joissa väriä

Teksti/Kuvat KAJ HÖGLUND



Maalahden Tufvasgården 1800-luvun alusta



Purmon kirkko vuodelta 1772



Vaasan saariston huvila, Villa Sagoslott.
Kuva/foto: Pohjanmaan museo

käytettiin laajemmin. Maamme alueelle värikulttuuri on tullut tapakulttuuriin pääosin lännestä, kuten maamme vanhempi arkkitehtuurikin. Suomi oli maalivärien suhteen kauan Euroopan takamaa, jonne maalausmuodit ja maaliaineet tulivat ulkomailta. Värien maailmankartalle Suomi (tai paremminkin silloinen Ruotsi) pääsi suomalaissyntyisen tähtitieteilijän ja kirkonmiehen Sigurd Forsiuksen (k. 1624 tai 1637) myötä. Tämä Tammisaaren kirkkoherraksi vuonna 1621 valittu kirkonmies julkaisi vuonna 1611 teoksen ”Physica”. Teoksen sanotaan viitoittaneen laajalti tietä modernille värikäsitykselle.

Kirkkojen kalkkimaalaus

Keskiajalla arvostettiin eniten kirkkaita värejä ja pigmenttejä. Luonnon voimakkaisiin värikirkkauksiin ylettiin vain harvoin ihmisten valmistamilla väreillä. Voimakkaat värit viittasivat jumalaisiin voimiin ja niillä katsottiin olevan vahva uskonnollinen kon-



Punaiseksi maalattu kaupunkitalo Kristiinankaupungissa

teksti. Keskiajalla valkoinen liitettiin puhtautteen, viattomuuteen ja valoon. Ei liene siten sattumaa siitäkään näkökulmasta, että vanhoissa kirkkoissa kalkki lienee ensimmäinen Suomessa käytetty ulkomaali. Todennäköisesti munkit toivat maahamme 1200-luvulla kalkin- ja tiilenpolton sekä muuraustaidon. Täällä Pohjolassa, jossa puu on ollut aina tärkeä rakennusmateriaali, kirkkojen veistokset ja sisäkoristelu olivat usein miltei kokonaan maalattua puuta, joka ensin käsiteltiin useasti eläinliimaan sekoitetulla liidulla ja pohjustettiin pellavaöljyllä ja lyijyvalkoisella. Kulanväri, jota yleensä käytettiin aidon kullan sijaan, symboloi jumalallisuutta ja toi oman hohtonsa keskiaikaisiin kirkkoihin, jotka olivat usein pimeitä pienten ikkunoidensa vuoksi. Turun tuomiokirkon suuresta tilikirjasta löytyy 1300-luvulta Suomen ensimmäinen virallinen rekisteröity maalari, joka oli nimeltään Konrad Pikter. Maalareiden, puuseppien ja lasiseppien ammattikunta perustettiin Turkuun 1633. Vuonna 1784 maalarit perustivat oman ammattikuntalaitoksensa, joka toimi vuoteen 1869 saakka.

Kalkkimaalin käyttö on yhtä vanhaa kuin kalkkilaastikin. Kalkkimaalin käyttöohjeita löytyy 2000 vuoden takaa. Kivirakentaminen ja sitä kautta kalkkimaalin käyttö oli maasamme kuitenkin suhteellisen vähäistä ennen 1800-lukua, jonka jälkeen se yleistyi

kaupungistumisen myötä. Nykyisin väripigmenttiä pyritään sekoittamaan rappauksen pintakerrokseen, jotta kuluneet kalkkimaalikohdat eivät loistaisi valkoisina seinässä. Tämäkin tapa on hyvin vanha.

Vanhin puupintojen ulkomaalaus 1500-luvulta

Vanhin kirjallinen tieto puupintojen maalauksesta löytyy 1500-luvulta. C.J. Gardbergin artikkelissa kirjassa ”Väri ja maisema” vuodelta 1964 mainitaan, että Juhana III määräsi v. 1591 voutinsa maalaamaan Yläneen kartanon päärakennuksen. Ilmeisesti maalaustyössä käytettiin jonkinlaista punaista vesimaalia. On epäilty, että kyseessä on kuitenkin saattanut olla traanimaali, jossa sideaineena oli hylkeen- tai kalaöljy. Tieto antaa kuitenkin viitteitä siitä, että ulkomaalaus oli ainakin ylhäisön keskuudessa vakiintunut tapa. Gardberg mainitsee myös, että Juhana III oli joitain vuosia aikaisemmin antanut ohjeita Tukholman linnan lautakaton maalauksesta. Hänen kirjeessään on maininta, että Falunista oli tulossa ruostelyijyä eli kaivoslesettä, joka on kaivosjätteestä valmistettua ns. teknistä punamultaa. Juhana III:n ohjeistuksessa mainitaan, että ennen ruostelyijyn käyttöä tuli käyttää kuparisavun härmettä ja tiilimurskaa (ilmeisesti vesiliuoksessa) ja sen päälle oli heti siveltyävä sideaineeksi traania tai pellava-

>>>



Vanhan Vaasan Alkula 1700-luvulta



Arkkituuriin tyylisuuntia

- Gotiikka n. 1150-1525
- Renessanssi n. 1300-1500
- Barokki n. 1600-1700
- Rokokoo n. 1720-1770
- Kustavilaisuus, ruotsalainen klassismi n. 1760-1816
- Kertaustyyli n. 1830/1850-1890/1900 (uusgotiikka, uusrenessanssi, uusbarokki, uusrokokoo)
- Kansallisromantiikka – Jugend (art nouveau) n. 1880-1910
- 1920-luvun klassismi (Pohjoismaissa)
- Funktionalismi n. 1920-1930-luvut

öljyä. Gardberg on oletanut, että punaisen värin käyttö olisi tullut muotiin myöhäsgotikan tiililintojen aikaan 1400-luvulla. Keskiaikaisten kirkkojenkin epätasaisia ja huonolaatuisia tiiliosia maalattiin samaan aikaan punaiseksi kalkkimaalilla. Punaisen värin käytöllä yritettiin siis jo silloin tavoitella ylhäisön lintojen ulkonäköä puurakennuksissa ja kirkkoissa. Ideat ja reseptit ovat todennäköisesti tulleet Saksasta.

Seinämaalaus 1600-luvulla

Maalin käyttö puunsuojauksessa korostui, kun seiniä alettiin piiluta sileiksi myös ulkopuolelta. Suojaksi siveltiin hyvin monenlaisia aineita kuten suolavettä, lipeää, häränverta, virtsaa, tervaa jne. Varsinaisista maaliaineksista käytettiin puna- ja keltamultaa, mutta tavallisten maaseudun rakennusten maalaimista pidettiin edelleen turhana. Virkamiesten taloja, kartanoita ja julkisia rakennuksia alettiin kuitenkin maalata yhä enenevässä määrin.

Tästä esimerkkeinä mainittakoon Helsingissä maaherran virkatalon maalaus vuonna 1657, Porvoon raatihuoneen maalaus punaiseksi muutama vuosi myöhemmin ja Porin raatihuoneen maalaus vuonna 1666. Myös Kristiinankaupungin Ulrika Eleonoran kirkko maalattiin punaiseksi 1680-luvulla, kuten varmasti moni muukin kirkko, vaikka arkistotiedot niistä puuttuvat. Irma Lounatvuoren sotilasvirkatalotutkimuksen mukaan (1996) ”Virkatalojen haluttiin erottuvan harmaasta talonpoikaisestä maaseudusta. Tähän tähtäsi vuonna 1694 annettu kuninkaallinen päätös, jonka mukaan kaikissa sotilasvirkataloiksi määräytyissä tuli käyttää punamultaa. Rykmentinupseeriston virkataloissa piti punavärillä sivellä kaikki rakennukset niin mies- kuin karjapihassa, komppanian upseerien tiloilla vain miespihan rakennukset ja karjapihan rakennusten kulmaudat. Aliupseeriston ja ratsuväen korpraalin virkataloissa riitti nurkkien, ovilistojen ja ikkunankehysten maalaaminen.”

Keittomaali tulee kuvaan 1700-luvulla

Pappiloita alettiin maalata viimeistään 1700-luvulla, jolloin esimerkiksi Vanajan pappila siveltiin punamullalla ja vihtrillivedellä vuonna 1764 ja Tuusulan pappila vuonna 1767. Maalipinnat kaupunkitaloissakin olivat silti harvinaisia vielä 1700-luvun alkupuolella esimerkiksi Turussa ja Helsingissä toisin kuin esimerkiksi Tukholmassa. Turussa kaupunkilaiset määrättiin vuonna 1747 maalaamaan katujulkisivut punamullalla kuninkaan vierailun takia. Maamme harvat maalatut talot olivat punaisia. Kustavilaisena ajan taloudellinen nousukausi näkyi useimmissa kaupungeissa asukasluvun kasvuna sekä kaava-alueiden laajentumisena. Samaan aikaan myös porvariston talojen hirsiseiniä alettiin maalata ja vuorata. Suurin osa kaupunkitaloista lie-nee kuitenkin ollut hirsipintaisia vielä kustavilaisen ajan lopullakin, mutta ulkoseinien punamultaus ja ikkunankehysten maalaaminen yleistyi. Talojen punamultaamisesta annettiin kaupungeissa jopa suoranaisia käskyjä.

Sideaineesta ei ole tarkempia tietoja säästynyt. Punaisella värillä haluttiin kaupungeisakin antaa arvokas tiilirakennusvaikutelma. Samoihin aikoihin alettiin mm. Ruotsin tiedakatemiassa tiedostaa mitkä aineet suojaavat puuta lahoamiselta paremmin kuin esimerkiksi tehon suolavesi, lipeä ja virtsa. J. Jul. Sahlberg suosittelee esimerkiksi rautavihtrilliveteen sekoitettua punaväriä, joka kiinnitetään tervasivellyllä. Hän ei kuitenkaan mainitse sanallakaan ruisliisteriä ja öljymaalin hän sivuuttaa liian ylellisenä etsiessään kaikelle kansalle sopivaa puuta suojaavaa käsittelyä. Keittomaalilla maalaus ei vielä 1700-luvulla ollut ainakaan kovin tavanomainen maalaustapa, koska esimerkiksi edellä mainitut pappilat maalattiin punamullalla vihtrillivedessä. Papit tunsivat todennäköisesti Sahlbergin kirjoitukset, jotka julkaistiin Tiedakatemian julkaisuissa.

Punamullan yleistymiseen vaikutti ratkaisevasti se, että Falunissa alettiin valmistaa sitä teollisesti vuonna 1750. Toki punamultaa oltiin osattu käyttää jo esihistoriallisena aikana mm. kalliomaalauksissa. Punamulta on raudan punaiseksi värjäämää luonnollista tai poltettua savea. Punamultaa valmistettiin myös Suomen ruukeissa, vaikka sitä tuotiin Ruotsista.

1700-luvun lopulla ruotsalaisessa almanakassa suositeltiin kansalle rakennusten suojaamista punaisella maalilla, jossa oli tervaa

ja vihtrillää. Almanakan lopussa on mainos, jossa mainostetaan vernissalla vahvistettua keittomaalia. Keittomaali näyttää yleistyneen myös suomalaisissa puukaupungeissa 1700-luvun lopulla, jolloin myös ulkomaalauksen pää tavoite muuttui kauneudesta hyödyllisyydeksi ja tiiliseiniä jäljittelyä puun suojaukseksi. Tosin kivipintojen jäljittelyä on esiintynyt myöhemminkin.

Punamulta pohjalaistupiin ja keltamulta kaupunkitaloihin – maalatut talot yleistyvät 1800-luvulla

Etelä-Pohjanmaalla 1700-luvun lopulla alkanen vilkkaan rakennuskauden syitä olivat menestyksellinen suoviljely (Vaasan ruis), tervanpoltto sekä palaneiden kaupunkien uudelleenrakentaminen. Vuonna 1750 Vaasassa oli esimerkiksi 34 kaksi- tai puolitoistakeroksista taloa. Kustavilainen aika toi nämä suoralinjaiset ja rakenteellisuutta korostaneet talotyypit, joille tyypillistä olivat loiva katto-kulma, pystysuora lautavuoraus, ikkunoiden kuusiruutuisuus, räystäslistan korostaminen ja ovien peilijako. Malleina toimivat myös Ilmajoen herrasväen rakennukset, Isonkyrön Napuen Perttilän talo, Lapuan Antilan talo, Mustasaaren pappila sekä Vaasan Alkula. Huomiotta eivät varmaankaan jääneet Vähäkyrön pappila, Kolkin kartano, Orisbergin kartano, Maalahden Åminneborg eikä Maksamaan Tottesund.

Pohjalaiset talonrakentajat perustivat työkuntia, artteleita, jotka tekivät rakennustöitä ympäri Suomea. Pohjalaisten talonrakennustaito oli kehittynyt jokien suiden laiva-veistämöillä sekä laivatelakoilla Ruotsissa. Kaupunkien taloissa alettiin käyttää myös muita värejä, kuin punaista, koska haluttiin erottua maaseudusta. Keltainen väri tuli suosituimmaksi kaupungeissa ja siihen vaikutti varmasti myös se, että keltamullan käytöstä annettiin käsky vuonna 1803 Kustaa IV Aadolfin Suomen vierailun yhteydessä. Keltamullalla haluttiin matkia hiekkakiveä entisen punaisen värin sijasta, joka taasen matki mm. Etelä-Euroopan vulkaanisia kivilajeja, joita käytettiin rakentamiseen. Keittomaalilla saatettiin maalata pärekatotkin.

Keittomaalit yleistyivät 1700-luvulla, mutta puhtaita keittomaaleja ei vielä silloin esiintynyt. Niihin lisättiin aina jotain sitovaa ainetta, kuten pihkaa, tervaa ja pellavaöljyä. 1800-luvulla myös maaseudulla alettiin maalata taloja punamullalla kaupunkien mallin mukaisesti. Lounaissuomalainen vauras talo

saattoi olla maalattu jo 1700-luvun lopulla. Uudellamaalla talonpoikaistaloja alettiin maalata keittomaaleilla 1850-luvulla ja Ahvenanmaalla ja Etelä-Pohjanmaalla esimerkiksi Kyrönjokilaaksossa hieman myöhemmin 1800-luvun loppupuolella. Savossa ja Karjalassa saatettiin suurtilojen rakennuksia maalata, mutta kylien yleisilme pysyi näillä perinnäisillä savupirtin alueilla harmaana kuten myös ulkosaaristossa. Länsi-Suomesta savupirtit hävisivät aikaisemmin kuin itäisestä Suomesta ja Keski-Suomesta, joissa ulkomaalaus oli vielä harvinaista 1900-luvun alkupuolellakin siitä huolimatta, että esimerkiksi pohjalaisia talonrakentajaporukoita oli kiertänyt näillä alueilla. Punamulta ei saavuttanut Itä- ja Pohjois-Suomen reuna-alueita ennen kuin uudet tyypitalopiirustukset ja uusien värien markkinointi viime sodan jälkeen katkaisivat koko talonpoikaisen rakennusperinteen.

Lehdistössä oli jo 1850-luvun alusta jaettu ohjeita tyyliin ”Punatkaa huoneenne!” ja levitetty keittomaalien reseptejä. Kehotuksia talojen maalaukseen voitiin lukea vielä 1920-luvullakin mm. Kotiliedestä. Punamulta asetettiin usein öljymaalin edelle, koska talon vaurautta ei kirjoitusten mukaan tarvitse osoittaa öljymaalilla. Punamultatalkoita alettiin järjestää mm. Etelä-Suomen maaseudulla 1930-luvulla mm. vuoden 1940 olympialaisia ajatellen. 1900-luvun alkuvuosikymmeninä Länsi-Suomen maaseudun asuinrakennukset mm. ”kaksifooninkiset” talot olivat saaneet maalipeitteen, mutta itäisessä Suomessa maalaus ei ollut saavuttanut samaa suosiota. Esimerkiksi Kainuussa taloista 81 % oli vielä maalaamattomia vuonna 1949.

Variaatioita keittomaaleista löytyy yhtä monta kuin on maalintekijääkin. Traanimaali on yksi mielenkiintoisimmista. Traanimaalien käyttö oli yleistä rannikkoseudulla mm. kalamajoissa ja veneliitereissä. Kerrotaan, että jopa Vaasan tiilisen hovioukeenkin maalaustöissä olisi aikoinaan käytetty traaniöljyä. Keltamultaan sekoitettiin traaniöljyä, jota jopa tilattiin Norjasta. Hylkeentraania käytettiin keittomaalissa mm. nurkkien, ikkunapuitten sekä päätyjen maalia sekoitettaessa, joskin se oli harvinaisempaa kuin pellavaöljyn käyttö. Ns. norpanrasvamaalia käytettiin mm. Karjalassa, koska se oli halvempaa ja kestävämpää kuin esim. vernissamaali. Maali valmistettiin vernissamaalin tapaan sekoittamalla maalijauhot öljyyn. Esimerkiksi Kalajoella on puhdas traanimaali ollut edelleen käytössä

ja lisäksi traania on käytetty punamulta-keittomaalin lisäaineena tavallisen pellavaöljyn asemesta.

Empire-tyyli levisi maahamme Pietarista käsin 1800-luvun alkupuolella. Tyyli alkoi näkyä etenkin kaupunkirakennusten pitkissä vaakasuorissa linjoissa, joita rytmitettiin pystysuorilla osilla. Puurakennukset vuorattiin vaakasuoralla laudoituksella. Venäläinen empire vaikutti värimaailmaan myös maaseudullamme. Tunnusomaisia värejä olivat kirkkaansininen, vaaleanvihreä sekä vaaleanpunainen. Myös harmaan värin käytöstä on ensimmäiset tiedot tältä ajalta. Tämä punamultausta nuorempi maalaustapa, erityisesti kellertävien maalisyväjen käyttö kansanomaisesti nopeasti ja sai pian komean ilmauksensa paitsi monissa herraskartanoissa, myös talonpoikaistalossa suurtiloilla eteläisessä Itä-Suomessa, missä punamultausten perinne oli nuorempi ja heikompi kuin lännessä.

Öljymaali ensin kaupunkitaloihin

Pellavaöljymaalien laajempi käyttö alkoi Ruotsi-Suomessa samoihin aikoihin, kun julkisivuja alettiin laudoittaa 1700-luvun loppupuolella. Tavoitteena oli jäljitellä rapattuja kivitaloja. Hirsipintoja ei maalattu öljymaalilla. Öljymaali oli kallista ja aluksi saatettiin maalata vain katujulkisivu sillä. Sisämaalaustuksessa ja ikkunoissa öljymaalia oli käytetty jo 1600-luvulla. Myös punamullattujen rakennuksen julkisivun listoissa öljymaalia oli käytetty jo aikaisemmin. Öljyä pidettiin myös välttämättömänä keittomaalin lisäaineena aina 1800-luvulle saakka.

Listoissa käytettiin umbran harmaata ja keltamullan keltaista. Laudoitettuja pintoja alettiin maalata lyijyvalkoiseen sekoitetuilla vaaleilla väreillä, kuten keltaisella, vihreällä, siniharmaalla sekä myös punaisella 1700-luvun loppupuolella. Empire-tyylin aikana sekä vaakalaudoitetuissa puutaloissa että kivitaloissa tyypillisin väri oli keltainen väri valkoisin listoin. Tällä haluttiin jäljitellä kalkki-maalilla maalattuja kivitaloja.

Öljymaalia käytettiin 1800-luvulla Euroopassa myös rapattujen pintojen maalauksessa sekä sisä- että ulkomaalauksessa. Kirkot olivat yleensä punaisia 1700-luvulla, mutta kun punamulta oli yleistynyt tarpeeksi ja vaatimattominkin kaupunkitalo oli punainen, piti kirkon erottua jotenkin muusta kaupungista. Niinpä kirkkoja alettiin maalata keltaisiksi,

>>>

kuten myös varakkaiden kaupunkitaloja ja kartanoita. Tavalliset talot säilyivät vielä pitkään punamullattuina tai hiirenharmaina.

Vaaleista sävyistä kirjavaan värin käyttöön

Suosittuja värejä 1800-luvun puolivälissä olivat maapigmentit punamulta, vihreä ja ruskea umbra sekä keltamulta, jotka olivat edullisia hinnaltaan. Valkoinen oli lyijyvalkoista, jota mm. vaasalainen teollisuusmies A.A. Levón oli alkanut valmistaa teollisesti vuonna 1848 Vanhassa Vaasassa. Rautatiet tulivat Suomeen 1850-luvulta lähtien ja mallia rautateiden rakennuksiin ja väriytyksiin haettiin Norjasta ja Sveitsistä. Sveitsiläistyyllillä (nikkarityyli) oli pyrkimyksiä omaleimaisuuteen eikä kivitaloja jäljitely. Tyylin aikana otettiin käyttöön vernissaus ja erilaiset kuultavat öljysävyt. Värimaailma vapautui ja ruskean, vihreän, harmaan, keltaisen ja beigen nyanssit olivat suosittuja. Tyyliisuuntauksena ollut uusrenessanssi suosi kuitenkin myös peittäviä öljymaaleja pääväreinään tummankeltainen ruskein tai punaisin listoin. Rautatieasemien kohdalla suosittiin vaaleita sävyjä, mutta esimerkiksi ratavartijoiden rakennusten ja ulkorakennusten värinä punainen pysyi suosiossa. Puhtaan valkoinen öljymaali syntyi vasta 1800-luvun lopulla. 1800-luvun loppu oli sekä sisä- että ulkomaalauksessa historian loisteliainta aikaa, jolloin työn laatu oli korkeatasoista ja värien suunnittelu monipuolista.

1800-luvun loppupuoli oli myös etenkin Turun ja Vaasan saaristoissa suurten huviloiden aikaa. Sveitsiläistyyli tai nikkarityyli oli yleinen ja huviloiden värimaailma rikas. 1800-luvun lopussa ja 1900-luvun alussa rakennukset saivat kansallisromantiikasta vaikutteita. Myös jugend-tyyli näkyi maamme arkkitehtuurissa 1900-luvun alussa. Värimaailmassa se näkyi lähinnä kaupungeissa okrankeltaisina ja mustaruskeina fasadeina sekä rakennusten yksityiskohtien koristelussa. Pohjanmaalla myös ulkorakennukset maalattiin punamullalla ja niissä oli valkoiset pielet sekä keltaiset ovet. Etelä-Suomessa väritys oli muuten samanlainen, mutta ovet maalat-

tiin mustiksi. Listoituksessa saatettiin käyttää valkoisen lisäksi punaista, mustaa tai vihreää. Saariston kalastajakylät ja satama-alueet saivat punavärinsä vasta 1900-luvun puolella. Tosin osa kalasaunoista ja veneliitereistä on säilynyt maalaamattomina. Hirsipinta on säilynyt hyvin ilman maaliakin.

1900-luvun alkupuolella kehitettiin uusia maali- ja väriaineita. Tehdasvalmisteisia purkkimaaleja myytiin kaupoissa yhä enenevässä määrin. Alkydimaalit tulivat kauppoihin 1930-luvulla. Myös kalkkisementti- ja silikaattimaalit otettiin käyttöön.

” 1800-luvulla myös maaseudulla alettiin maalata taloja punamullalla kaupunkien mallin mukaisesti ”

1920-luvun klassismin värimaailmasta 1930-luvun funktionalismiin

Ensimmäisen maailmansodan jälkeen syntyi uusi tyyliisuuntaus 1920-luvun klassismi, joka otti mallia 1700-luvun klassismista ja 1800-luvun alun empire-tyylistä. Värimaailmaan haettiin jälleen mallia kivitaloista. Puutaloissa palattiin yksinkertaisiin lämpimiin maaväreihin ja valkoiisiin listoihin. Tavallisin väri maamme puutaloissa oli edelleen punainen, vaikka muitakin värejä oli käytössä. Suunnittelijat kiinnostuivat Ruotsin tapaan punamullasta kansallisena värinä, mutta rakentajat halusivat vaaleita öljymaaleja.

1930-luvulla siirryttiin hyvin haaleisiin väriin, jotka pysyivät vallitsevina ainakin kaupungeissa aina maalitehtaiden ja -karttojen aikakauteen siirtymiseen saakka 1960-luvulla. Sisätiloissa haaleudella tavoiteltiin valoisuutta ja ulkopuolella tasavärisyyttä. 1800-luvun rikaspiirteinen arkkitehtuuri

koettiin epämuodikkaaksi ja kaikki pinnat latistettiin maalaamalla ne harmaiksi. Funktionalismi kaupunkien arkkitehtuurissa löi itsensä läpi 1930-luvun alussa. Tyyli otti etäisyyttä kaikkeen koristeellisuuteen, joka ei liittynyt jollain tavoin rakennuksen käyttöön. Puhdas funktionalismi suosi ainoastaan yhtä väriä, nimittäin puhdasta valkoista. Yleisesti rakennusten fasadeissa suosittiin myös vaaleankeltaista ja vaaleanvihreää. Ikkunapuut maalattiin usein tummemmilla sävyillä. Maaseudulla oli muotia maalata ulko- ja talousrakennukset edelleen punaisiksi keittomaalilla ja päärakennus vaaleaksi öljyvärein.

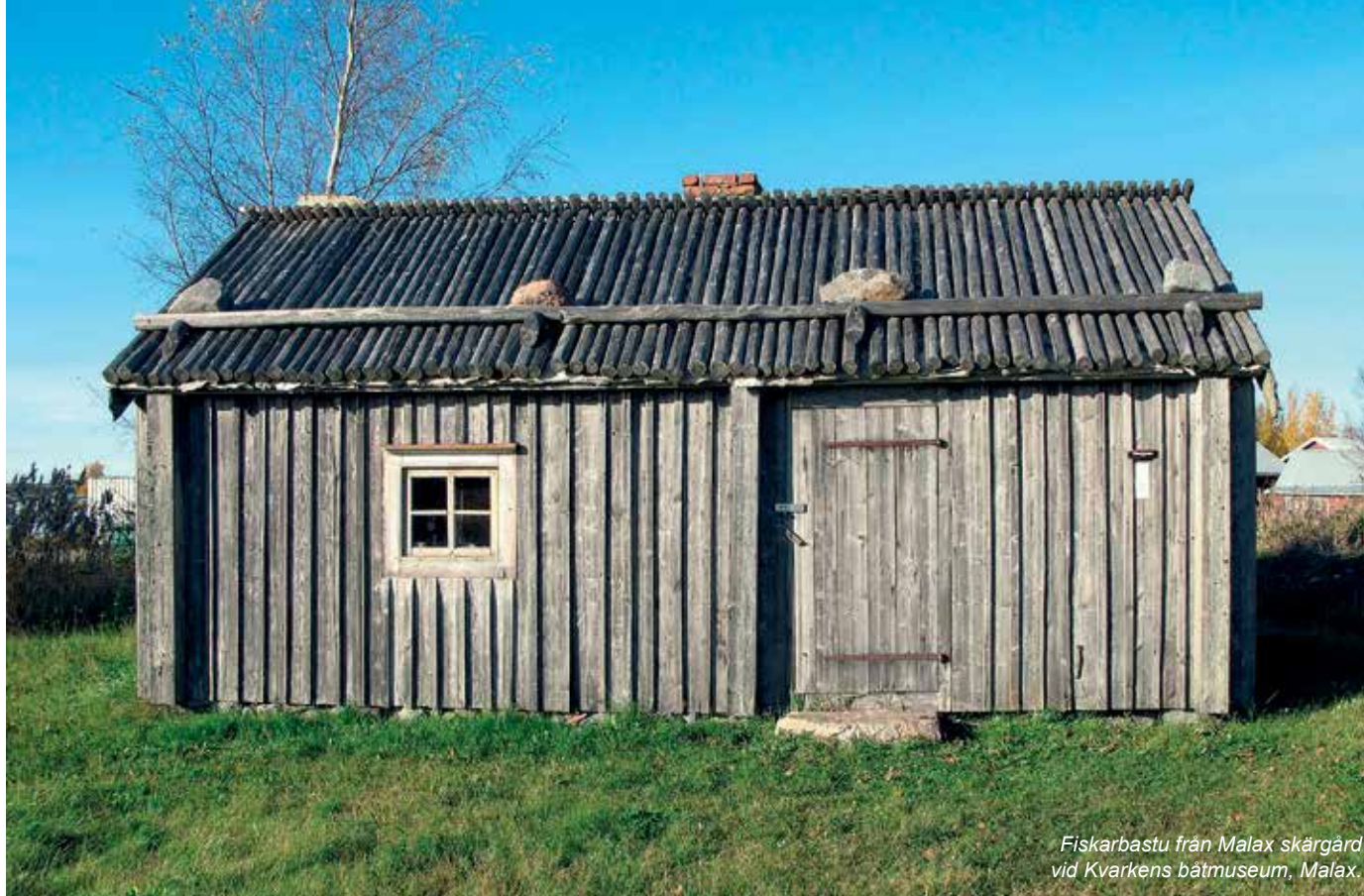
Perinnemaalit takaisin suosioon

Suomessa punamultaa poltettiin luonnollisesta keltamullasta jo 1800-luvun alussa, mutta tuonti Ruotsista oli myös tärkeä. Teollinen punamullan (nimenomaan pigmentin) tuotanto pääsi Suomessa vauhtiin vasta vuonna 1937 ja se päättyi n. 1970. 1960-luku oli keittomaalin aallonpohjaa ja lateksimaalit valtasivat alaa puutaloalueilla. Jopa maalien keittäminen jäi hetkeksi aikaa unohduksiin. Uulatuote Oy aloitti ensimmäisenä punamullan teollisen valmistamisen vuonna 1978. Onneksi 1980-luvulta lähtien on myös kaupungeissa, maaseudulla ja kotiseutumuseoiden pihoissa jälleen höyryneet punamultapadat, joista on saatu aitoa keittomaalia, vaikka reseptien kirjo onkin ollut suuri.

Myös perinteiset öljymaalit ovat osoittaneet kestävyytensä. Öljymaalia ei ole suotta tituleerattu puujulkisivujen maalien kuninkaaksi ja puupintojen vanhimmaksi ulkomaaliksi, vaikka maalityyppi julistettiin kuolleeksi ja tuotanto lopetettiin hetkeksi Suomessa 1970-luvulla. 1950-luvulla alkydimaalit syrjäyttivät öljymaalin. Värikkyydestä tuli maalitehtaiden kilpailuvaltti ja räikeä kirjavuus valtasi historiallisesti arvokkaat puutaloalueet puhumattakaan maaseudusta ja kaupunkien omakotialueista. Maalausten epäonnistuminen toi öljymaalin takaisin. Väritys on onneksi rauhoittunut ja vanhat arvorakennukset maalataan nykyisin lähes aina tyylin mukaisin aidoin sävyin.

Neuvoja arvorakennusten maalaamiseen voi kysyä esimerkiksi maakuntamuseoista, Museovirastosta tai korjausrakentamiskeskuksista. □

Kirjallisuutta ja lähteitä: Kevät toi maalarin – perinteinen ulkomaalaus. Panu Kaila, Jyväskylä 2000
Pohjalainen talo – rakentajan opas. Elias Härö – Panu Kaila, Helsinki 1976
Talotohtori – rakentajan pikkujättiläinen. Panu Kaila, Porvoo 1997
Suomalaisen kulttuurimaiseman vaiheita. Kotiseutu 3-4/1979. Martti Linkola, 1979
Suomalainen puukaupunki. Henrik Lilius, Denmark 1985
Vaasan historia II. Armas Luukko, Vaasa 1979
Vaasan historia III. Anneli Mäkelä, Vaasa 1985
Rakennusperintö.fi. Nettisivusto.
Talotori. Korjausmaalaukset. Nettisivusto.
Stockholms läns museum. Byggnadsvård. Nettisivusto.
Suomalaiset värit yleisesti. Coloria.net. Nettisivusto.



Fiskarbastu från Malax skärgård
vid Kvarkens båtmuseum, Malax.

Användningen av färger i byggnader från medeltiden till början av 1900-talet i Finland

Färger i byggnader ingick under århundradens tid enbart i arkitekturen för kyrkor och herrgårdar i vårt land. Vattenfärg som färgats med kalkfärg och rödmylla kände man till redan under medeltiden, men hölls som lyxvara för kyrkor och herrgårdar.

Text och bilder KAJ HÖGLUND

Till en början fanns ett nyttosyfte med målandet, d.v.s. färgen skulle skydda, men senare fick målandet även en estetisk betydelse. Till skillnad från vad man numera kunde tänka sig, har byggnadsbeståndet på den finska landsbygden varit relativt färglöst fram till början av 1900-talet, i synnerhet i de östra delarna av vårt land. I min artikel koncentrerar jag mig på färgspekterna i arkitekturen i vårt land från medeltiden till början av 1900-talet.

I Finland, såsom i de övriga nordiska länderna, var kyrkorna de första byggnaderna i vilka färg användes i större omfattning. Till vårt lands område har färgkulturen främst kommit genom seder och bruk från västvärlden, likt den äldre arkitekturen i vårt land. I förhållande till

färgämnen var vårt land länge en europeisk avkrok, till vilken målartrönderna och färgämnena kom från utlandet. Finland (eller mer exakt dåtida Sverige) nådde färgernas världskarta i och med den finskfödde astronomen och kyrkans man Sigurd Forsius (d. 1624 eller 1637). Denna kyrkans man, som 1621 valdes till kyrkoherde i Ekenäs, publicerade år 1611 verket "Physica". Verket sägs långt ha stakat ut vägen för den moderna färguppfattningen.

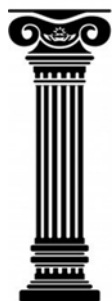
Kalkmålning av kyrkor

Under medeltiden uppskattades främst klara färger och pigment. Till de av naturen åstadkomna starka färgklarheterna nådde man enbart sällan med de färger människan tillverkat. De starka färgerna hänvisade till gudakrafter och det ansågs att dessa var starkt knutna till religionen. Under medeltiden kopplades vitt till renhet, oskyldighet och ljus. Således är det inte heller en slump att kalk torde vara den första fasadfärgen som använts i gamla kyrkor i Finland. Med stor sannolik-

>>>



Kristinestad - Kristiinankaupunki



Stilriktningar inom arkitekturen

- Gotik ca 1150 - 1525
- Renässans ca 1300 - 1500
- Barock ca 1600 - 1700
- Rokoko ca 1720 - 1770
- Klassicism, nyklassicism och empir ca 1770 - 1830
- Gustavianskt, svensk klassicism ca 1760 - 1816
- Nystilar ca 1830/1850 - 1890/1900 (nygotik, nyrenässans, nybarock, nyrokoko)
- Nationalromantik – Jugend (art nouveau) ca 1880 - 1910
- 1920-talets klassicism (i Norden)
- Funktionalism ca 1920 - 1930-talen

fasadmålning var ett etablerat sätt åtminstone bland adeln. Gardberg nämner även att Johan III några år tidigare hade givit instruktioner om att brådtaket på Stockholms slott skall målas. I hans brev omnämns att rostbly, dvs. grusli, är på kommande från Falun. Detta är s.k. teknisk rödmylla som är tillverkat av gruvlämningar. I instruktionerna från Johan III nämns, att innan rostblyet används bör man använda sig av sublimat från kopparrök samt krossat tegel (tydligt i vattenlösningen) och att man direkt på det omedelbart skulle stryka på tran eller linolja som bindemedel. Gardberg har antagit att användningen av den röda färgen skulle ha blivit mode i samband med tegelstaden under sengotiken under 1400-talet. Samtidigt målades även de medeltida kyrkornas ojämna och lågkvalitativa tegeldelar röda med kalkfärg. Genom användning av den röda färgen försökte man alltså redan då uppnå utseendet av adelns slott både då det gäller träbyggnader och kyrkor. Idéerna och recepten torde ha kommit från Tyskland.

Väggmålning på 1600-talet

Användningen av målarfärg betonades då man även från utsidan började bila väggarna släta. Som skydd ströks mångahanda medel, såsom saltvatten, lut, oxblod, urin, tjära osv. Av de egentliga målarfärgsämnen användes röd- och gulmylla, men det ansågs fortfarande att målning av vanliga byggnader på landsbygden var onödigt. Tjänstemännens hus, herrgårdar och offentliga byggnader började man dock allt oftare måla. Som exempel på detta kan man nämna målandet av Helsingfors landshövdingens tjänstehus år 1657, målandet av Borgå rådhus i rött några år senare samt målandet av Björneborgs rådhus år 1666. Även Ulrika Eleonora kyrka i Kristinestad målades röd på 1680-talet, säkerligen likt många andra kyrkor, trots att arkivuppgifter om dessa saknas. I Irma Lounatvuoris undersökning om militära tjänstebyggnader (1996) konstateras "Det önskades att tjänstehusen skiljer sig från den gråa allmogelandsbygden. Till detta strävade det kungliga beslutet från år 1694 enligt vilket man bör använda rödmylla i alla byggnader som fastställts som militära tjänstebyggnader. I officerskårens regemente skulle alla byggnader som ingick i tjänstebyggnaderna målas med rödmylla, såväl husen för mannarna som för kreaturen. I de gårdar som lydde under kompaniets officerer målades enbart byggnaderna i mangårdarna med rödmylla och från kreaturgårdarna enbart hörnbräderna. I tjänstehusen för underofficerskåren och korpralen för kavalleriet

het medförde munkarna kalk- och tegelbränning samt murningsfärdigheterna till vårt land under 1200-talet. Här i Norden, där trä alltid har varit ett viktigt byggnadsmaterial, var ofta kyrkornas skulpturer och inre dekor av målat trä, som vanligen först behandlades med djurlim som blandats med kalk och grundades med linolja och blyvitt. Guldfärgen, som oftast användes i stället för äkta guld symboliserade gudomlighet och medförde sin egen glans till de medeltida kyrkorna, som ofta var mörka p.g.a. de små fönstren. I Åbo domkyrkas stora räkenskapsbok hittas ett omnämnande från 1300-talet om den första offentligt registrerade målaren i Finland. Hans namn var Konrad Pikter. Skräet för målare, snickare och glasblåsare inrättades i Åbo 1633. År 1784 inrättade målarna sitt eget skräväsen, som verkade fram till år 1869.

Användningen av kalkfärg är lika gammalt som kalkbruk. Bruksanvisningar för kalkfärg

finns från 2000 år tillbaka. Byggande av sten och således användning av kalkfärg var dock relativt ovanligt före 1800-talet, efter vilket bägge två blev vanligare i och med urbaniseringen. Numera strävar man till att blanda färgpigment i ytskiktet av rappningar, så att de nötta kalkfärgspunkterna inte skulle skina vita i väggen. Även detta förfarande är mycket gammalt.

Den äldsta fasadmålningen av trätyor är från 1500-talet

Den äldsta skriftliga informationen om målning av trätyor hittas från 1500-talet. I C.J. Gardbergs artikel i boken "Färg och miljö" från år 1964 nämns, att Johan III år 1591 beordrade sin fogde att måla huvudbyggnaden för herrgården i Yläne. Tydligt har någon form av röd vattenfärg använts vid målandet. Det har misstänkts att det ändå varit fråga om tranfärg, där bindemedlet har varit säl- eller fiskolja. Uppgifterna ger ändå hänvisningar till att

räckte det med att hörnen, dörrlisterna och fönsterkarmarna målades.”

Kokfärg kommer med i bilden på 1700-talet

Prästgårdarna började målas senast under 1700-talet, då t.ex. Vånå prästgård instryktes med rödmylla och vitriolvatten år 1764 och Tusby prästgård år 1767. Trots detta var målade ytor även i stadshus ovanliga ännu i inledningen av 1700-talet t.ex. i Åbo och Helsingfors till skillnad från t.ex. Stockholm. I Åbo beordrades stadsborna år 1747 att måla gatu-fasaderna med rödmylla p.g.a. kungens besök. De få hus som var målade i vårt land var röda. Under den gustavianska tiden märktes den ekonomiska uppgången i de flesta städerna genom ökat invånarantal samt genom att de planlagda områdena utvidgades. Samtidigt började man även måla och fodra stockväggarna i borgarnas hus. Största delen av stadshusen torde dock ha varit stockbelagda ännu under slutet av den gustavianska tiden, men det blev allt vanligare att lägga rödmylla på ytterväggarna och att måla fönsterkarmarna. I städerna gavs rentav direkta order att lägga rödmylla på husen.

Om bindemedlen har inga mer detaljerade uppgifter sparats. Med den röda färgen önskade man även i städerna ge ett värdefullt tegelbyggnadsintryck. Under samma tid började man bl.a. inom Vetenskapsakademien i Sverige komma till insikt om vilka medel som skyddar trä från att murkna bättre än t.ex. de effektlösa medlen saltvatten, lut och urin. J. Jul. Sahlberg rekommenderar t.ex. att man i järnvitriolvatten blandar röd färg, som binds genom tjärutstrykning. Han nämner dock inte med ett enda ord rågklistor och oljefärg förbigår han som för lyxbetonad, då han söker efter en skyddande behandling av trä som skulle lämpa sig för hela folket. Målade med kokfärg var ännu under 1700-talet ännu inte ett vanligt sätt att måla, eftersom t.ex. de ovan nämnda prästgårdarna målades med rödmylla i vitriolvatten. Prästerna kände troligen till Sahlbergs skrivelser som publicerades i Vetenskapsakademiens publikationer.

En avgörande orsak till att rödmyllan blev vanligare var att man i Falun redan år 1750 började tillverka rödmylla industriellt. Dock hade man redan kunnat använda rödmylla redan under förhistorisk tid i t.ex. klippmålningar. Rödmylla är naturlig eller bränd lera som har färgats röd av järn. Rödmylla tillverkades även i de finska bruken, trots att det importerades från Sverige.

I slutet av 1700-talet rekommenderades det i den svenska almanackan att folket skulle skydda sina byggnader med röd färg, som innehöll tjära och vitriol. I slutet av almanackan fanns en annons, med vilken det görs reklam för kokfärg som förstärkts med fennisa. Kokfärgen verkar även ha blivit vanligare i de finska trästäderna i slutet av 1700-talet, då även huvudmålet med fasadmålningen ändrade från att vara estetisk till att vara praktisk och för att skydda träet i efterlikningen av tegelväggar. Dock har efterlikning av stenytor även förekommit senare.

Rödmylla till de österbottniska stugorna och gulmylla till stadshusen - de målade husen blir vanligare under 1800-talet

Orsakerna till den allt mer aktiva husbyggarperioden i Södra Österbotten i slutet på 1700-talet var bl.a. framgångsrik mossodling (Vasa råg), tjärbränning samt återuppbyggnaden av nerbrunna städer. År 1650 fanns det i Vasa t.ex. 34 stycken tvåvånings- eller loftvåningshus. Den gustavianska tiden medförde dessa rätlinjiga hustyper som betonar konstruktionerna. För dessa var de typiska dragen flacka takvinklar, lodrät brädfodring, sexdelade fönster, betoning av taklister samt spegelfördelning av dörrar. Som modeller fungerade även byggnaderna för herrskapet i Ilmola, Perttilän talo i Napo i Storkyro, Antilan talo i Lappo, prästgården i Korsholm och Alkula i Vasa. Prästgården i Lillkyro, herrgården i Kolkki, herrgården i Orisberg, Åminneborg i Malax eller Tottesund i Maxmo blev troligen inte heller utan uppmärksamhet. De österbottniska husbyggarna bildade arbetslag som utförde byggnadsarbeten runt om i Finland. Österbottningarnas husbyggarfärdigheter hade utvecklats i båtsnickerier längs flodmyningar samt på båtvarv i Sverige. I husen i städerna började man även använda andra färger än rött, eftersom man önskade skilja sig från landsbygden. Den gula färgen blev mer populär i städerna och detta påverkades särskilt även av att en order om användning av gulmylla gavs under Gustav IV Adolfs besök i Finland år 1803. Med gulmylla önskade man efterlikna sandsten i stället för den tidigare röda färgen, som i sig bl.a. efterliknade de vulkaniska stenarterna som användes för bygande i Sydeuropa. Med kokfärg kunde man även måla spåntak.

Kokfärgerna blev vanligare under 1700-talet, men inga rena kokfärger förekom ännu under denna tid. Det lades alltså till något bindande medel, såsom kåda, tjära eller linolja.

Under 1800-talet började man även måla hus på landsbygden med rödmylla, enligt stadsmodellen. Ett förmöget hus i sydvästra Finland kunde redan i slutet på 1700-talet vara målat. I Nyland började man måla allmogebyggnader med kokfärger på 1850-talet och på Åland och i Södra Österbotten t.ex. i Kyröälvsdalen lite senare under slutet av 1800-talet. I Savolax och Karelen kunde man måla bygganden för storgods, men det allmänna intrycket i byarna bestod i dessa traditionella rökpörtesområden av grått, likt i områdena i yttre skärgården. Rökpörtena försvann tidigare från Västra Finland än från de östra delarna av Finland och Mellersta Finland, där fasadmålning ännu var ovanligt i början på 1900-talet, trots att t.ex. österbottniska husbyggarglag hade åkt runt i dessa områden. Rödmyllemålningen nådde inte periferin i Östra och Norra Finland före de nya typhusritningarna och marknadsföringen av nya färger efter det föregående kriget avbröt hela allmogebyggnadstraditionen.

I media hade det redan från inledningen av 1850-talet delats ut instruktioner i stil med ”Rödmåla era rum!” samtidigt som recept för kokfärger spreds. Uppmaningar att måla hus kunde läsas ännu på 1920-talet i bl.a. Kotilisesi. Rödmåla sattes ofta framom oljefärger, eftersom man inte behöver uppvisa välstånd genom att använda oljefärg. Man började ordna rödmylletalkon bl.a. i landsbygden i Södra Finland på 1930-talet, bl.a. med tanke på olympiska spelen 1940. Under de första årtionena på 1900-talet täcktes bl.a. tvåvåningshusen som var bostadsanvändning med målarfärg, men i Östra Finland uppnådde målandet inte samma popularitet. Exempelvis i Kajanaland var fortfarande 81 % av husen omålade år 1949.

Av kokfärger finns det lika många variationer som det finns färgtillverkare och tranfärg är en av de mer intressanta. Användningen av tranfärger var allmänt vid strandområden, bl.a. för fiskarstugor och båtleder. Det berättas att det t.o.m. i målararbetet av tegelbyggnaden i Vasa hovrätt skulle ha använts tranolja. Tranolja blandades i gulmylla, och beställdes t.o.m. från Norge. Sältran användes i kokfärg bl.a. då färg blandades för hörn, fönsterkarmar och ändgavlar, även om det var mer sällsynt än användning av linolja. S.k. vikaroljefärg användes bl.a. i Karelen, eftersom det var billigare och mer hållbart än t.ex. fennissfärg. Färgen tillverkades likt fennissfärg genom att blanda färgpulver i olja. Exempelvis i Kalajo-

>>>

ki har ren tranfärg fortfarande använts och där till har man även använt tran som tillsatsämne i rödmyllekokfärg i stället för vanlig linolja.

Empirestilen bredde ut sig i vårt land manuellt från S:t Petersburg i början av 1800-talet. Stilen började synas i synnerhet i stadsbyggnadernas långa vågräta linjer, som rytmiserades med lodräta delar. Träbyggnaderna fodrades genom vågrät brädfodring. Ryska empiren påverkade färgvärlden även på vår landsbygd. Kännetecknande färger var klarblå, ljusgrön och ljusröd. Även uppgifter om användningen av grå färg förekommer för första gången från denna tid. Detta yngre sätt att måla, jämfört med rödmyllemålning, och i synnerhet användningen av gulskiftande färgnyanser blev snabbt folkligt och snart fick den pryda förutom herrgårdar även allmoge- och storgods i södra delarna av Östra Finland, där traditionen av rödmyllemålning var yngre och inte lika stark som i väst.

Oljemålning först i stadshus

En mer omfattande användning av linolfärger i Sverige-Finland började samtidigt som man började bräda fasaderna i slutet på 1700-talet. Målet var att efterlikna rappade stenhus. Stockytorna målades inte med oljefärg. Oljefärg var dyrt och till en början kunde man eventuellt bara måla gatufasaden med den. I inomhusmålning och för att måla fönster hade oljefärg använts redan under 1600-talet. Även i fasadlisterna för rödmyllemålade byggnader hade man redan tidigare använt oljefärg. Olja ansågs även vara nödvändigt som tillsatsämne i kokfärg ända fram till 1800-talet.

I listerna användes umbragrått och gulmyllegult. De brädade ytor började man måla med ljusa färger såsom gult, grön, blågrått som blandats i blyvitt och mot slutet av 1700-talet även rött. Under empirestilen var den mest typiska färgen gul med vita lister för såväl trähus med vågrät brädfodring som för stenhus. Genom detta önskade man efterlikna stenhus som målats med kalkfärg.

Oljefärger användes på 1800-talet i Europa även vid målning av rappade ytor samt vid såväl målning av inomhus- som fasadytor. Under 1700-talet var kyrkorna ofta röda, men då rödmylla hade blivit tillräckligt vanligt och även de mest obetydliga husen i städerna var röda, blev kyrkan tvungen att på något vis skilja sig från den övriga staden. Således började man måla kyrkorna gula, såsom även de



Vasa f.d. hovrätt 1786.

mer förmögnas hus i städerna och herrgårdarna. De vanliga husen var ännu rödmylletäckta eller musgråa en lång tid.

Från ljusa nyanser till användning av brokiga färger

De populära färgerna i mitten på 1800-talet var jordpigmenten rödmylla, grön och brun umbra samt gulmylla, som till priset var billiga. Vitt bestod av blyvitt, som bl.a. Vasabördige industrimannen A.A. Levón hade börjat producera industriellt år 1848 i Gamla Vasa. Järnvägarna kom till Finland fr.o.m. 1850-talet, och modeller för järnvägens byggnader och färgläggningar söktes från Norge och Schweiz. Med schweiziska stilen (snickarstil) stävades till säregen prägel och stenhus efterliknades inte. Under tiden för denna stil togs fernissande och olika gyllene oljenyanser i bruk. Färgvärlden frisattes och nyanserna av brunt, grönt, grått, gult och beige var populära. Till stilriktningen favoriserade dock nyrenässansen täckande oljefärger, där huvudfärgerna var mörkgult med antingen bruna eller röda lister. I fråga om järnvägsstationer favoriserades ljusa nyanser, men den populära färgen för t.ex. banvaktarnas byggnader och utehusen var fortfarande röd. En ren vit oljefärg uppstod först i slutet på 1800-talet. Slutet på 1800-talet var glanstiden såväl för inomhus- som för fasadmålning då arbetet var av hög kvalitet och färgplaneringen var mångsidig.

I synnerhet i Åbo och Vasa skärgård var

slutet av 1800-talet de stora villornas tid. Den schweiziska stilen, eller snickarstilen, var vanlig och färgvärlden för stugorna var rik. I slutet av 1800-talet och början av 1900-talet fick byggnaderna inflytande från nationalromantiken. Även jugendstilen kunde ses i arkitekturen i vårt land under inledningen av 1900-talet. I färgvärlden kunde den främst ses som ockragult och svartbruna fasader samt i den detaljerade dekoren av byggnaderna. I Österbotten målades även uthusbyggnaderna med rödmylla och dessa hade vita karmar samt gula dörrar. I Södra Finland var färgläggningen i övrigt likadan, men dörrarna målades svarta. För listerna kunde man förutom vitt använda rött, svart eller grönt. Fiskarbyarna och hamnområdena fick sin rödfärg först på 1900-talet. En del av fiskarbastuna och båtvidren har bevarats omålade. Stockytan har hållit väl även utan målfärg.

I början på 1900-talet utvecklades nya målarfärgs- och färgämnen. Fabriksproducerade burkar med målarfärg såldes i allt större omfattning i butikerna. Alkydfärgerna kom till butikerna på 1930-talet. Även kalkcement- och silikatfärger togs i bruk.

Från 1920-talets klassicistiska färgvärld till 1930-talets funktionalism

Efter det första världskriget uppstod en ny stilinriktning i form av 1920-talets klassicism, som tog modell från klassicismen på 1700-talet och från empirestilen i början på 1800-talet. Till färgvärlden söktes åter inflytande från

stenhus. I trähus återgick man till varma jordfärger och vita lister. Den vanligaste färgen i trähusen i vårt land var fortfarande rött, även om andra färger också användes. Planerarna blev likt svenskarna intresserade att ha rödmylla som nationalfärg, men byggarna ville ha ljusa oljefärger.

Under 1930-talet flyttade man sig till mycket bleka färger, som hölls dominanta åtminstone i städerna fram tills övergången till en tid av färgfabriker och –kartor på 1960-talet. Med bleka färger inomhus strävade man till ljus och på utsidorna strävade man till att använda jämna färger. Den karaktärsfulla arkitekturen från 1800-talet upplevdes vara otrendig och alla ytor plattades till genom att måla dem gråa. Funktionalismen i städernas arkitektur slog igenom i början av 1930-talet. Stilen tog distans till allehanda sirligheter, som inte på något vis hänförde sig till byggnadens användningssyfte. Den rena funktionalismen favoriserade endast en färg, nämligen ren vit. I fasaderna för byggnaderna favoriserades även ljusgult och ljusgrönt. Fönsterborden målades ofta i mörkare nyanser. På landsbygden var modet fortfarande att måla uthus- och ekonomibyggnaderna röda med kokfärg och huvudbyggnaden ljus med oljefärg.

Traditionella färger återvinner popularitet

I Finland brändes rödmylla från naturlig gulmylla redan under 1800-talet, men även importen från Sverige var viktig. Den industriella produktionen av rödmylla (i synnerhet pigment) kom i Finland igång först år 1937 och lades ner ca 1970. 1960-talet var en vågdal för kokfärg och latexfärgerna vann mark i trähusområdena. T.o.m. kokandet av färger glömdes bort för ett tag. Uulatuote Oy var först med att börja den industriella produktionen av rödmylla år 1978. Lyckligvis har rödmyllekärlen ångat från och med 1980-talet i såväl städer som på landsbygden och även på hembygdmuseernas gårdar. Från dessa har man fått äkta kokfärg, trots att receptbrokigheten har varit stor.

Även de traditionella oljefärgerna har uppvisat sin hållbarhet. Oljefärg har inte utan orsak blivit titulerad till konung av färger för träfasader samt den äldsta av fasadfärger då det gäller trätytor. Detta trots att färgtypen förklarades utdöd och produktionen i Finland avbröts för en stund under 1970-talet. Under 1950-talet gick alkydfärgerna om oljefärgerna. Färggrannhet blev tävlingsäsa för målarfärgsfabrikerna och en skrikande brokighet övertog de historiskt värdefulla trähusområdena, för att inte tala om landsbygden och egnahemshusområdena i städerna. De misslyckade målerierna förde tillbaka oljefärgen. Färgläggningen har lyckligtvis lugnat ner sig och gamla värdebyggnader målas numer nästan alltid i ändamålsenliga nyanser för den representerade stilen.

Råd för målning av värdebyggnader kan man t.ex. be om från landskapsmuseerna, Museiverket eller renoveringscentraler. □

Artikeln är ursprungligen publicerad i tidningen Väri ja Pinta nummer 6/2008 och 7/2008

Litteratur och källor: Kevät toi maalarin – perinteinen ulkomaalaus. Panu Kaila, Jyväskylä 2000
Pohjalainen talo – rakentajan opas. Elias Härö – Panu Kaila, Helsinki 1976
Talotohtori – rakentajan pikkujätttiläinen. Panu Kaila, Porvoo 1997
Suomalaisen kulttuurimaiseman vaiheita. Kotiseutu 3-4/1979. Martti Linkola, 1979
Suomalainen puukaupunki. Henrik Liljus, Denmark 1985
Vaasan historia II. Armas Luukko, Vaasa 1979
Vaasan historia III. Anneli Mäkelä, Vaasa 1985
Rakennusperintö.fi. Webbplats. Talotori. Korjausmaalauk. Webbplats
Stockholms läns museum. Byggnadsvård. Webbplats.
Suomalaiset värit yleisesti. Coloria.net. Webbplats.

Uutta elämää Vaasan siiloihin?



Mikä rakennus lähiympäristössämme

ansaitsee uuden elämän?

Mediapaja mejerissä vai skeittirata vanhassa tehtaassa?

Euroopan rakennusperintöpäivät on käynnistänyt lapsille ja nuorille Kulttuuriympäristön tekijät -kilpailun, joka kannustaa keksimään uusia käyttötarkoituksia unohdetuille rakennuksille.

Pohjanmaan alueella kilpailun lanseeraa Pohjanmaan museo.

Kulttuuriympäristön tekijät -kilpailu on osa Euroopan rakennusperintöpäivien ohjelmaa. Vuoden 2013 teemana on ELÄKÖÖN RAKENNUS! Suomessa on paljon erilaisia rakennuksia, joiden käyttötarkoitus on muuttunut. Teeman kautta halutaan tuoda esiin vanhojen rakennusten, rakennuskokonaisuuksien ja rakennelmien uusiokäyttöä. Ilman käyttöä jäänyt kohteen korjaaminen uuteen elämään säilyttää ja tekee näkyväksi alueen historiaa.

Kulttuuriympäristön tekijät -kilpailun tarkoituksena on innostaa lapsia ja nuoria vaikuttamaan kulttuuriympäristöön nyt ja tulevaisuudessa. Kilpailu kannustaa lapsia ja nuoria havainnoimaan, tutkimaan ja arvioimaan lähiympäristöään.

Kilpailuun voi osallistua ideoimalla uusi käyttötarkoitus esimerkiksi tyhjiin, vajaakäytössä tai purku-uhan alla olevalle rakennukselle tai rakennelmalle. Osallistua voivat vähintään kahden hengen ryhmät, joiden jäsenet ovat syntyneet vuonna 1995 tai sen jälkeen. Ryhmä voi muodostua esimerkiksi harrastus- tai kaveriporukasta, koululuokasta tai opiskelijaryhmästä. Kilpailun voittajana palkitaan yksi ryhmä 500 eurolla. Kaikki osallistujat saavat kunniakirjan.

Kilpailu alkaa 6.9 ja siihen voi osallistua 15. marraskuuta asti.

Euroopan rakennusperintöpäivät on jokasyksyinen tapahtuma, joka avaa ovia arvokkaisiin rakennuksiin ja muihin kohteisiin ympäri Eurooppaa. Tarkoitus on lisätä tietoa kulttuuriperinnön monimuotoisuudesta ja herättää keskustelua sekä edistetään paikallisen rakennusperinnön tuntemusta ja arvostusta. Joka vuosi 50 maassa noin 20 miljoonaa ihmistä osallistuu rakennusperintöpäivien tapahtumiin. Euroopan rakennusperintöpäiviä koordinoivat Suomessa ympäristöministeriö, Museovirasto, Opetushallitus, Suomen Kotiseutuliitto ja Suomen Kulttuuriperintökasvatuksen seura ry.

Pohjanmaan museo järjesti rakennusperintöpäivien yhteydessä myös kävelykierroksen sekä luentoillan teemalla ”Uusi käyttötarkoitus – uusi elämä” lokakuun 22. päivän.

Rakennusperintöpäivien kotisivut www.rakennusperinto.fi/erp

Lisätietoja antavat:

Magdalena Lindroos, rakennustutkija Pohjanmaan museossa
(06) 325 3795 tai 040 5313918 magdalena.lindroos@vaasa.fi

Niina Lahtinen, vs. aluetaidemuseotutkija Pohjanmaan museossa
(06) 325 3786 tai 0400 803 786 niina.lahtinen@vaasa.fi

Korsnäs Mine Center r.y:n tavoitteena on luoda uutta toimintaa Korsnäsin vanhalle kaivosalueelle

Ensisijaisesti haluamme kertoa Korsnäsin kaivostoiminnasta. Tahdomme välittää paikallista kulttuuriperinnettä ja paikallishistoriaa. Suunnitelmissa on alueella olevia rakennuksia hyväksikäyttäen perustaa kaivostomuseo, tarjota mahdollisuudet majoitukseen, sekä rakentaa näköalapaikka vanhaan kaivostorniin. 45 metriä korkeasta kaivostornista on hyvä näköala yli Merenkurkun maailmanperintöalueen eteläisen osaan. Tukittu ja veden täyttämä kaivoskuilu ulottuu 245 metrin syvyyteen.

Korsnäsin kaivosalue sijaitsee noin neljä kilometriä kunnan keskustasta Vaasaan päin. Korsnäsin malmin löysi paikallinen maanviljelijä ja tarkkasilmäinen malminetsijä Gottfrid Pistol. Pistol löysi keväällä 1950 ensimmäiset lyijymalmilohkareet Korsnäsin Poikelbäck-nimisestä purosta ja lähetti ne tutkittavaksi Geologiseen tutkimuslaitokseen (nyk. Geologian tutkimuskeskus). Malminetsinnät aloitettiin vuonna 1951 syyskuussa ja vihdoin, monivaiheisten etsintätöiden tuloksena, 68:s syväkairausreikä lävisti malmin. Tähän mennessä oli kulunut etsintätöissä 4 vuotta. Löydös siirtyi vuonna 1955 Outokumpu Oy:lle ja vasta vuonna 1958 alettiin kaivoksen perustamistoimenpiteisiin. Kaivos aloitti toimintansa vuonna 1961.

Lyijyn maailmanmarkkinahintojen romahduksen vuoksi kaivos oli suljettuna vuosina 1962 - 1964. Lyijyn hinnan nousua

uudelleen jatkui toiminta kaivoksella yhtäjaksoisesti vuoteen 1973 saakka. Lyijy ehtyi vuonna 1972, mutta naapurikunnasta Petolahdesta löytynyt nikkeli ja kupari työllistivät kaivoslaisia vielä vuoden verran. Outokummun toiminta alueella päättyi lopullisesti syksyllä 1973.

Kaivos työllisti eri tehtävissä 110 - 120 henkeä, kaiken kaikkiaan palkkalistoilla oli toiminnan aikana reilut 370 henkeä. Korsnäsin kaivoksesta louhittiin vuosittain noin 100.000 tonnia raa-kamalmia, koko aikana yhteensä noin 870.000 tonnia.

Louhintaa tehtiin enimmillään 190 m syvyydessä, josta löytyi myös harvinainen kalsiitti-, apofylliitti- sekä harmotomikiteiden täyttämä luola. Lyijy louhittiin ja rikastettiin Korsnäsin, kuljettiin Vaasaan Vaskiluodon satamaan ja edelleen rahtilaivoilla Belgiaan jatkojalostukseen.

Kaivostomuseo ja elämyskeskus

Suunnitelmien mukaan aluetta hallitseva 45-metrinen kaivostorni muuttuu näköalatorniksi, josta avautuu näkymä yli meren ja saariston Vaasaan saakka. Torniin on mahdollista rakentaa myös ravintola. Osaa ulkoseinämästä voidaan käyttää kiipeilyseinänä. Vanhaan ruokalarakennukseen rakennetaan kaivostomuseo. Kaivostoiminnasta on tarkoitus kertoa museoon kaavailtavan keinotekoisien kaivostunnelin ja multimedian avulla. Museon yhteyteen tulee matkamuistomyymälä ja kahvila, osa tiloista kun-



Kuva/foto: Kaj Höglund



Kuva/foto: Satu Hietala, GTK

Korsnäsin kaivostomuseon/ Korsnäs Mine Centerin näyteläsuunnitelman on tehnyt GTK. Helmikuussa (7.2.2013) pidettiin kaivosseminaari, jossa esitelmät pitivät mm. puheenjohtaja Helena Rusk-Höglund (Korsnäs Mine Center ry), projektijohtaja Karl-Gustav Byskata (Korsnäs Mine Center ry), maakuntamuseotutkija Kaj Höglund (Pohjanmaan museo), Peter Edén (GTK), Tommi Hartman (Bothnia Gulf divers) sekä Mathias Smeds (ELY-keskus). GTK:sta paikalla erikoisasiantuntijoina olivat Jari Nenonen sekä Satu Hietala, jotka olivat tehneet esitelmän Korsnäsin kaivoksen historiasta, malmeista sekä mineraaleista.

Utställningplan för Korsnäs gruvmuseum/Korsnäs mine center har gjorts av GTK. I februari (7.2.2013) hade man ett gruvseminarium där föredrag hade bl.a. ordförande Helena Rusk-Höglund (Föreningen Korsnäs Mine Center), projektledare Karl-Gustav Byskata (Föreningen Korsnäs Mine Center), landskapsmuseiforskare Kaj Höglund (Österbottens museum), Peter Edén (GTK), Tommi Hartman (Bothnia Gulf divers) och Mathias Smeds (ELY-centralen). Från GTK deltog som specialsakkunniga Jari Nenonen och Satu Hietala. De har gjort föredraget om Korsnäs gruvas historia, malm och mineraler.

nostetaan kokoushuoneiksi sekä auditorioksi. Vanhaan konttorirakennukseen tulee majoitusmahdollisuudet noin kahdellekymmenelle hengelle.

Kaivoksen ympäristöön rakennetaan elämys/seikkailurata, jonka varrella voi tutustua luon-

toon sekä kokeilla mm. malminetsintätaitojaan ja ketteryyttään este- tai köysiradalla. Tarkoitus on antaa kaiken ikäisille mahdollisuus viihtyä, katsella ja kokeilla kaivokseen liittyviä asioita. □

Lähde mm:<http://minecenter.hembygd.fi/suomeksi/suunnitelmat/>

Korsnäs Mine Center r.f. har för avsikt att utveckla verksamheten på gruvområ- det, och göra det till ett informationscenter över gruvverksamheten i Korsnäs

Samtidigt strävar vi till att koppla verksamheten till en del av Unescos världsarv. Vi vill göra museet intressant för hela EU. Vi vill skapa ett livskraftigt museum i vår kommun där landskapet och kulturen skapar en god grund för boende, aktiviteter och även utkomst. Syftet är att förmedla lokalt kulturarv och lokalhistoria på ett underhållande sätt, bland annat med hjälp av multimedia. Eftersom gruvan hade sin storhetstid under 60-talet strävar vi till att genom inredningar och annat material anknyta till den tidsperioden.

Malmkroppen i Korsnäs lokaliserades till Svartören i Korsnäs år 1955 i Korsnäs på basen av prov som sänts in av lokala malmletare. Byggnadsverksamheten på området påbörjades 1958 och år 1961 inledde Outokumpu Oy sin verksamhet i Korsnäs. På grund av det låga världsmarknadspriset på blymalm var gruvan stängd åren 1962 - 64. Efter all malm var bruten fortsatte verksamheten på området ytterligare ett år med anrikning av kopparmalm från Långbacken i Petalax. Gruvverksamheten på området upphörde hösten 1973.

Mellan åren 1978 och 1998 var delar av Korsnäs kurscentrals verksamhet förlagda till gruvområdet. Byggnaderna på gruvområdet är i dag i Korsnäs kommuns ägo. De gamla servicebyggnaderna används av Korsnäs kommun och av olika företag. Matsals-, och kontorsbyggnaderna har under olika perioder varit uthyrda företag men står idag tomma i vänta på nya verksamhetsformer.

Korsnäs Mine Center planerar att göra det gamla gruvområdet till ett mineralhistoriskt center över områdets geologiska historia och lyfta fram platsens unika industrihistoria. Vi strävar också till att tillvarata områdets övriga förutsättningar, främst utsikten från gruvtornet. Det 45 meter höga betongtornet erbjuder en fantastisk vy över södra delen av Kvarkens världs naturarv. Gruvhålet som är tilltäppt och fullt med vatten är 245 m djupt.

Malmen bröts på 190 meters djup, och man fann även en grotta fylld med sällsynta mineraler och som kalsit, apofyllit och harmotom kristaller.

Ett gruvmuseum skall med hjälp av modern teknik visa hur arbetet gick till nere i den 190 meter djupa gruvan. En geologisk utställning med mineraler och slutprodukter planeras också på området. Gruvans betydelse för människorna och det omgivande samhället lyfts också fram. □

Källa bl.a.: <http://minecenter.hembygd.fi/start/>

Nytt liv i silorna i Vasa?



Finns det en byggnad i vår närmiljö som förtjänar ett nytt liv?

En medieverkstad i ett mejeri eller en skejtbana i en gammal fabrik?

Dagarna för Europas byggnadsarv har startat tävlingen Kulturmiljöskaparna för barn och unga för att uppmuntra dem att hitta på nya användnings ändamål för glömda byggnader.

I Österbotten lanseras tävlingen av Österbottens museum.

Tävlingen Kulturmiljöskaparna är en del av programmet för Dagarna för Europas byggnadsarv. Temat för tävlingen 2013 är LÅNGE LEVE BYGGNADEN! I Finland finns det många olika byggnader, vars användningsändamål har förändrats. Med hjälp av temat vill man föra fram återanvändningen av gamla byggnader, byggnadshelheter och konstruktioner. När en byggnad renoveras för ett nytt ändamål bevaras och synliggörs områdets historia.

Syftet med tävlingen Kulturmiljöskaparna är att inspirera barn och unga till att påverka kulturmiljön nu och i framtiden. Tävlingen uppmuntrar barn och unga att iakta, undersöka och uppskatta sin närmiljö.

Man kan delta i tävlingen genom att komma med en idé om ett nytt användningsändamål för en byggnad som är tom, nästan outnyttjad eller hotas av rivning. I tävlingen kan grupper på minst två personer delta. Medlemmar ska vara födda 1995 eller senare. En grupp kan exempelvis bestå av en skolklass, studerandegrupp, hobby-grupp eller ett kompisgäng. Den grupp som vinner belönas med 500 euro. Alla som deltar får ett Kulturmiljöskaparna-diplom. Tävlingen pågår 6.9-15.11.2013. Österbottens museum arrangerar även en webbutställning för de lokala bidragen.

Dagarna för Europas byggnadsarv ordnas varje höst. Evenemanget öppnar porten till värdefulla byggnader och andra intressanta objekt runt om i Europa. Syftet med Dagarna för Europas byggnadsarv är att öka kunskapen om mångfalden i kulturarvet. Evenemangen ska locka till diskussion och främja kännedomen om och uppskattningen av det lokala byggnadsarvet. Uppskattningsvis 20 miljoner människor i 50 olika länder deltar i byggnadsarvsdagarna som arrangeras varje år. I Finland koordineras byggnadsarvsdagarna av en arbetsgrupp som leds av miljöministeriet. I den ingår Museiverket, Utbildningsstyrelsen, Finlands Hembildningsförbund och Suomen Kulttuuriperintökasvatuksen seura ry (föreningen för kulturarvsfostran).

I samband med byggnadsarvsdagarna arrangerade Österbottens museum även en stadsvandring i Vasa och en föreläsningkväll med temat "Nytt användning – nytt liv" den 22 oktober.

Mer information ger:

Magdalena Lindroos, byggnadsforskare på Österbottens museum
(06) 325 3795 tai 0400 5313918, magdalena.lindroos@vaasa.fi

Niina Lahtinen, vik. regionkonstmuseiforskare på Österbottens museum
(06) 325 3786 tai 0400 803 786, niina.lahtinen@vaasa.fi

Hemsidan för Dagarna för Europas byggnadsarv www.byggnadsarv.fi/deb



Kuva/Bild: Pentti Risla, Pohjanmaan museo/Österbottens museum

Kuva/Bild: GTK Kuopio

Vaasan Öjbergetin Kivikautinen työkalu tutkittu

Teksti SATU HIETALA (GTK)

Öjbergetin laen itäosassa, noin puoli kilometriä hiihtokeskuksesta itään sijainneesta kivikauden loppupuolelta (n. 1800 eKr.) peräisin olevan hylkeenpyyntileirin huomiota herättävin kivityökalu on tutkittu. Öjberget oli tuolloin noin parin hehtaarin kokoinen saari.

Esine löytyi suuren siirtolohkareen alta 47m korkeudelta. Pohjanmaan museo suoritti paikalla kaivauksia vuosina 2004 ja 2005. Paikalta löydettiin nyt tutkitun taltan tai kirveen katkelman lisäksi iskettyjä kivenkappaleita ja palanutta luuta, joista on saatu radiohiiliajoitus.

Kivityökaluissa käytettyjen kivimateriaalien selvittäminen on tärkeä osa esineiden tutkimista. Geologisilla tutkimusmenetelmillä pystytään määrittämään kivityökalujen kivilaji sekä useimmiten jopa mahdollinen lähtöalue. Yleisesti ottaen Suomessa kivikauden aikaisten esineiden valmistamiseen on käytetty pääosin kotimaisia raaka-aineita ja jonkin verran tuontitavaraa kuten Äänisen vulkaniittia sekä piikiveä. Kotimaisia raaka-aineita ovat olleet mm. graniitti ja gneissi, kvartsi, erilaiset vulkaaniset kivet mm. diabaasi ja porfyiriset kivilajit. Hiekkakiveä on käytetty lähinnä hiontaan ja vuolukiveä on käytetty jonkin verran mm. eläinpääesineissä. Kivet on pyritty valitsemaan siten, että niiden luonnollinen lohkeavuus kontrolloi valmistettavan esineen muotoa. Esimerkiksi liuskeisesta kivistä on valmistettu talttoja tai veitsiä. Eräät

kivimateriaaleista ovat olleet sitkeitä ja hyvin hienorakeisia, joka tarkoittaa sitä, että ne ovat helpommin muokattavissa ja lohkeavat hyvin sopiviin, haluttuihin suuntiin. Esihistoriallisen ajan ihmisten kivien tuntemus ja niiden taitava teknillinen käsittely hämmästyttääkin nykypäivän tutkijaa.

Kivilajin määrittäminen

Öjbergetin esineen kivilajin määrittäminen on tehty stereomikroskooppilla määrittämällä sen sisältämät mineraalit sekä alkuaineet Geologian tutkimuskeskuksen Kansannäytötoimiston kannettavalla XRF-analysaattorilla (röntgen-

fluoresenssianalysaattori). XRF-laitetta voidaan käyttää erinomaisesti hyödyksi myös arkeologisten näytteiden tutkimisessa. Analysaattorin suurin etu on, että se on näytettä tuhoamaton mittausmenetelmä. Aiemmissä tutkimuksissa laitetta on käytetty muun muassa Vrouw Marian hylystä löytyneen hohkakiven tutkimiseen. Tähän mennessä laitteen avulla on myös pystytty arvioimaan onko jokin tietty näyte ihmisen tekemä teollinen tuote vai luonnollisissa geologisissa prosesseissa syntynyt.

Öjbergetin kivityökalun kivilaji

Mikroskooppitutkimuksen ja mitatun kemiallisen koostumuksen perusteella esine on kivilajiltaan diabaasimainen vulkaaninen eli tulivuorisyntynen kivi. Näytteessä näkyy selvästi ohiittinen rakenne, joka tarkoittaa sitä, että mineraalikiteet (plagioklaasi) ovat ohuina liistakkeina toisen mineraalin sisällä (pyrokseeni). Kivilaji saattaa olla tyypillistä diabaasia tai vielä harvinaisempaa vulkaanista juonikiveä. Tulosten perusteella tehdyn tulkinnan mukaan kivilaji on peräisin Venäjältä, todennäköisesti Äänisen alueelta.

Kivilajin ominaisuudet ja käytön mahdollisuudet

Näytteen kivilaji on ollut kaikkein parasta materiaalia käytettäväksi työkaluihin. Kivilaji on metamorfoitunutta eli kalioperän liikunnoissa vesi- ja mineraalipitoisten liuosten vaikutuksesta muuttunutta kiveä. Tästä voimakkaasta mineraalien muuttumisesta johtuen kovempien mineraalikiteiden välissä oleva nk. magnesium-rautamineraalien muodostama perusmassa on pehmeää ja siten helposti työstettävissä työkaluiksi muotoilemalla sekä hiomalla. Tämä mineraalien koostumus tekee kivistä, paitsi helposti työstettävän, myös sitkeän kiven, joka kestää hyvin käytössä.

Käytön jäljet

Aidoksi työkalun todistavat muun muassa kiven pinnassa olevat värjäytymät, joita pintaan on syntynyt. Värjäytymä on todennäköisesti orgaanista saostumaa. Lisäksi näytteessä on paikoin aidoilta esineille tyypillisiä kiillottuneita kohtia sekä sen kaltaisia naarmuja, jotka syntyvät esineen lopputyöstämisen vaiheessa hiekan sisässä olevien kivensirujen raapiessa pintaa.

Esineen toinen puoli on huomattavasti karheampi mikä viittaisi tiettyyn käyttötarkoitukseen. Esinettä ei ole paljoa käytetty, ja voisi ajatella, että se on lohjennut ns. ”heti kättelyssä”. Esineestä on katkennut kärki ja lopusta osaa on valmistettu uusi esine. Alun perin esine on saattanut olla melko pitkä. Kivikauden aikana on ollut tyypillistä, että kärkien katketessa lopusta osaa on työstetty uusi esine jolloin tämänkaltaisista esineistä ei useinkaan ole jäljellä muuta kuin silppua eli katkenneita paloja. Esine on saattanut olla siis myös tuura.

Esineessä on jonkin verran käytössä syntyneitä vanhoja murtumia ja vain vähän tuoreita murtopintoja, jotka ovat syntyneet jostain nykyaikaisemmasta syystä, maanmuokkauksien tai muun kaivamisen yhteydessä.

Kivi on tuotu Venäjältä melko valmiina ja täällä todennäköisesti moneen kertaan uudelleen käytetty, työstetty ja hiottu. Tämä ”uusiokäyttö” on ollut kivikaudella melko tyypillistä. □

Stenåldersverktyget från Öjberget, Vasa utforskats

Stenverktyget som hittades i Sundom, Vasa har utforskats av GTK i Kuopio. Det utforskade föremålet är det mest påfallande stenverktyget i ett sälfångstläger som går tillbaka till slutet av stenåldern (ca. 1800 f.Kr.). Lägrer låg i den östra delen av Öjbergets topp, cirka en halv kilometer österut från skidorten. Öjberget var då en ö vars yta var ca. ett par hektar.

Text SATU HIETALA (GTK)

Föremålet hittades under ett stort flyttblock på 47 meters höjd. Österbottens museum utförde grävningar på stället åren 2004 och 2005. Förutom det utforskade föremålet som är antingen ett stämjärn eller en yxa har man hittat huggna stenbiter och bränt ben vilka har daterats med radiokolmetoden.

Att ta reda på vilka stenmaterial användes i stenverktygen är en viktig del av utforskningen av föremålen. Stenverktygens stenart och oftast till och med det möjliga ursprungsområdet kan definieras med hjälp av geologiska forskningsmetoder. Mestadels inhemska råmaterial och lite impor-

>>>



terade varor såsom vulkanit från Onegasjön och flinta har använts för att tillverka föremål i stenålderns Finland. De inhemska råmaterialen har varit bl.a. granit och gnejs, kvarts, olika vulkaniska sten- (bl.a. diabas) och porfyriska stenarter. Sandstenen har använts huvudsakligen till slipning och täljstenen har använts i någon mån bl.a. i föremål som föreställer ett djurhuvud. Man har försökt välja stenarna så att deras naturliga hållfasthet kontrollerar vilken form föremålet som är under arbete kommer att ha. Man har tillverkat stämjärn och knivar av skiffrig sten. Några av stenmaterialen har varit formbara och väldigt finkorniga vilket menar att de är lättare att bearbeta och bryta i lämpliga, önskade riktningar. Dagens forskare förvånar sig över den förhistoriska människans stenkunskap och stenarnas skickliga tekniska bearbetning.

Definieringen av stenarten

Definieringen av Öjbergets föremåls stenart har gjorts genom att definiera vilka mineraler och grundämnen det innehåller. Mineralerna har definierats med ett stereomikroskop och grundämnena med Geologiska forskningscentralens Folkprovsbyrås portabla XRF-analysator. XRF-analysatorn kan även utmärkt användas i utforskningen av arkeologiska prov. Analysatorns största fördel är att analyseringen sker utan att förstöra provet. I tidigare utforskningar har analysatorn använts bl.a. för att utforska pimsten som hittades i Vrouw Marias vrak. Med hjälp av analysatorn har man kunnat estimerat om något särskilt prov är en industriell produkt eller om det har uppkommit genom naturliga geologiska processer.

Öjbergets stenverktyg

Mikroskoputforskningen och den kemiska sammansättningen visar att föremålets stenart är en vulkanisk sten som liknar diabas. En ofitisk textur syns klart i provet vilket menar att mineralkristallerna (plagioklas) ligger inom ett annat mineral (pyroxen) som tunna spjälor. Bergarten kan vara typisk diabas eller ett ännu mera sällsynt vulkaniskt flötsberg. Enligt forskningarna kommer stenen från Ryssland, sannolikt från Onegasjöns område.

Bergartens egenskaper och möjligheterna att använda den

Provets bergart har varit det allra bästa materialet för att tillverka verktyg. Stenarten är metamorfoserad sten, alltså sten som har förändrats av vatten- och mineralrika lösningar och berggrundens rörelser. På grund av den här starka förändringen har den s.k. grundmassan, som är formad av magnesium- och järnmineraler, pressats mellan de hårdare mineralkristallerna. Den är mjuk och därför lätt att bearbeta till verktyg. Mineralsammansättningen gör stenen formbar och lätt att bearbeta.

Spåren av användning

Även missfärgningarna på stenens yta bevisar provets äkthet. Missfärgningen är sannolikt organisk fällning. Ytterligare finns det polerade fläckar som är typiska för äkta föremål och sådana repor som föddes under föremålets slutliga bearbetning när stenbitarna i sanden repade ytan. Föremålets andra sida är betydligt strävare vilket skulle hänvisa till ett särskilt användningsändamål. Föremålet har inte använts mycket och man skulle kunna tro att det har bräckts alldeles i början. Föremålets udd har bräckts och man har tillverkat ett annat föremål av den kvarvarande delen. Ursprungligen kan föremålet ha varit ganska långt. Det var typiskt under stenåldern att när udden bräcktes, bearbetades del för att tillverka ett nytt föremål. Detta är anledningen till att bara hackelse, alltså bräckta bitar, finns kvar från sådana här föremål. Föremålet kan även ha varit en stenxya. Föremålet har några gamla brott som orsakades av användningen och bara några färskare frakturer som har fötts på grund av någon modernare anledning, i samband med jordbearbetningar eller någon annan grävning.

Stenen har importerats från Ryssland ganska färdig och här har man troligtvis använt den på nytt flera gånger samt bearbetat och slipat den. Denna ”återanvändning” har varit ganska typisk på stenåldern. □

Översättning: Joonas Kellomäki

Uusi alku – The New Beginning

Elokuva uuden Vaasan luoja

Westlake Films ja Wildlife

Vaasa ovat yhteistyössä

Pohjanmaan museon kanssa suunnitelleet elokuvan tekemistä uuden Vaasan suunnittelijasta Carl Axel Setterbergistä (1812-1871), joka palkattiin Vaasan palon jälkeen tekemään suunnitelman uuden kaupungin rakentamiseksi Klemetsön niemelle.

Teksti / Text VESA HEINONEN / ILIAS MISSYRIS

Hän suunnitteli myös suuren osan julkisista rakennuksista kuten Vaasan kirkon, Hovi-oikeuden talon, ortodoksisen kirkon sekä lukuisan joukon yksityisiä asuintaloja. Elokuvan käsikirjoituksen ja suunnitelman on tehnyt Nik Van Eckmann yhdessä Pohjanmaan museon asiantuntijoiden kanssa. Hän tulee olemaan myös elokuvan ohjaaja sekä kuvaaja. Elokuva tulee olemaan noin 40 minuutin pituinen dokumentti, jossa on myös dramatisoituja kohtauksia kuten Vaasan palo ja uuden kaupungin rakennusten tekemisestä. Elokuva toteutetaan suomen-, ruotsin- ja englanninkielisinä versioina.

Tavoitteena on saada elokuva esitettäväksi Ylen ohjelmistossa sekä eri maiden elokuvafestivaaleilla. Tuotannossa on mukana monta vapaaehtoista näyttelijää sekä muuta tuotantoryhmän jäsentä eri tehtävissä.

Yhteistyökumppanit elokuvan valmistamisessa ovat Pohjanmaan museo, luontokeskus Terranova, Wildlife Vaasa luontoelokuva festivaali, Vaasan hovioikeus (Olli Varila ja Tiina Holm), Vaasan seurakunta (Mikko Päällysaho), Stundarsin kotiseutumuseo (Peter Båsk), Vaasan ammattiopiston media-alan opettajat (Kari Filpus ja Matias Holmberg), Vaasan kaupungin tekninen toimi (Klaus Koivula), Vaasan kaupunginteatterin puvustus. Projektin on saanut rahoitusta Hedmanin säätiöltä. □



Uusi alku – The New Beginning

En film om hur nya Vasa skapades

Westlake Films och Wildlife Vaasa har tillsammans med Österbottens museum planerat att göra en film om Carl Axel Setterberg (1812-1871). Efter Vasa brand fick Setterberg i uppgift att planera hur det nya Vasa skulle flyttas till Klemetsölandet.



Han planerade även en hel del av de offentliga byggnaderna såsom Trefaldighetskyrkan och hovrättshuset, ortodoxa kyrkan samt ett antal privata bostadshus. Nik Van Eckmann har tillsammans med sakkunniga på Österbottens museum gjort manuskriptet och planeringen. Han är även filmens regissör. Filmen kommer att bli ca 40 minuter lång och innehåller dramatiseringar av händelser såsom Vasa brand och byggandet av den nya stadens byggnader. Filmen kommer att finnas på tre språk: finska, svenska och engelska.

I produktionen deltar frivilliga skådespelare och produktionsteamets medlemmar.

Samarbetspartners är Österbottens museum, Terranova - Kvarkens naturcentrum, Wildlife Vaasa naturfilmfestival, Vasa hovrätt (Olli Varila och Tiina Holm), Vasa församling (Mikko Päällysaho), Stundars hembygdsmuseum (Peter Båsk), Mediautbildningens lärare från Vasa yrkesinstitut (Kari Filpus, Matias Holmberg), Vasa stads tekniska avdelning (Klaus Koivula) samt kläduthyryningen på Vasa stadsteater. Projektet har fått bidrag från Hedmans stiftelse. □



Ylistaron Vittingin punaista rodniittikiveä on käytetty korukivenä jo 160 vuoden ajan. Vanhan rautakaivoksen jättekasat ovat tunnettuja paitsi kauniista punaisesta rodniittikivestä myös harvinaisista mangaanimineraaleistaan. Kuva Kurikan kivimessuilta. Kuva: Satu Hietala, GTK.

Pohjanmaan ja Etelä-Pohjanmaan vuoriteollisuudesta

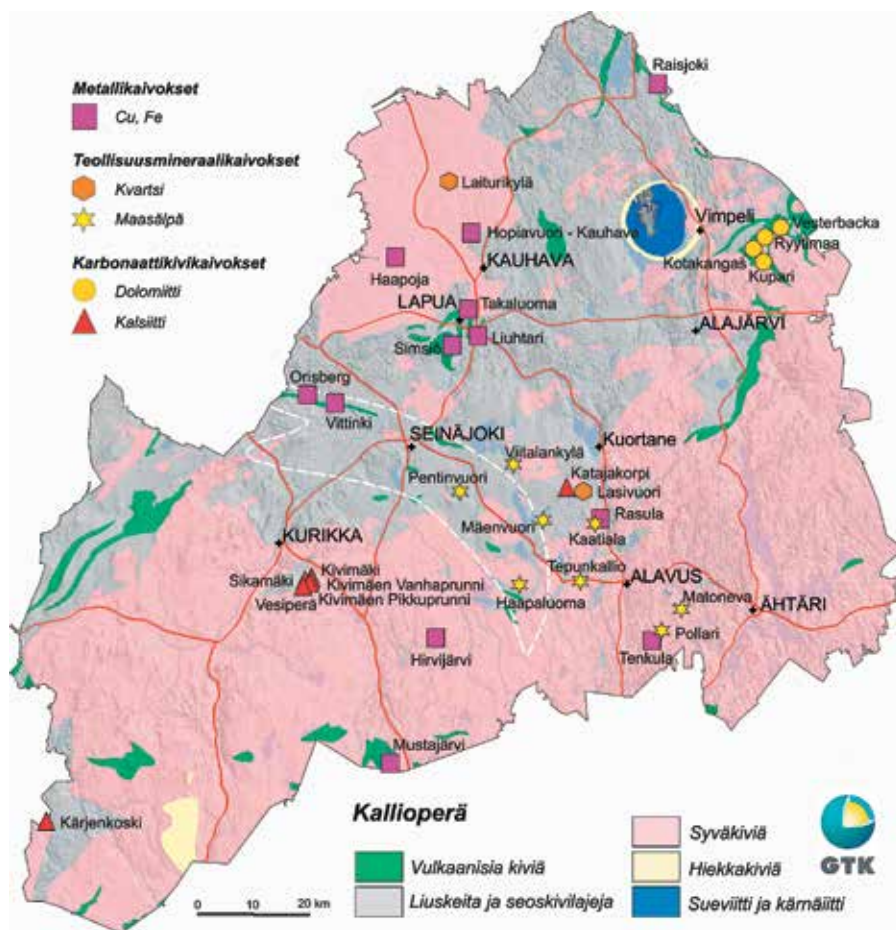
Suomessa on vuosien 1530 - 2013 välisenä aikana toiminut ainakin 1 040 kaivosta. Kaivosten lukumäärässä voi nähdä selvän huippukauden vuosina 1830 - 1870, jolloin oli vuoden aikana parhaimmillaan 31 kaivosta toiminnassa.

Teksti SATU HIETALA Geologian tutkimuskeskus

Toinen merkittävä kaivosten nousukausi sijoittui vasta vuoteen 1987, jolloin yhteensä 59 kaivosta oli toiminnassa. (Puustinen 2003) Kaivosten kolmas huippukausi ajoittuu nykyhetkeen. Kaivoslain alaisia kaivoksia ja louhoksia on vuonna 2013 toiminnassa 52 kpl, joista 12 metallimalmikaivosta. (TEM) Suomen vuoritoimen merkittävimpiä merkkipaaluja on ollut Outokummun malmin löytyminen vuonna 1910. Malmin löytymisen ansiosta moderni kaivosteollisuus ja konepajateollisuus sai alkunsa. Lisäksi malmilla oli merkittävä kansantaloudellinen merkitys, sillä suurimmaksi osak-

si sen avulla Suomi maksoi ainoana maana koko maailmassa sotakorvauksensa takaisin toisen maailmansodan jälkeen.

Geologian tutkimuskeskuksen (GTK) julkisesta kaivosrekisteristä löytyy tiedot lähes kaikista Suomessa toimineista kaivoksista vuodesta 1530-lähtien. Rekisteri käsittää myös kaikki sellaiset kaivokset ja ruukit, jotka ovat tänä päivänä rajojen ulkopuolella, kuten Karjalan kannaksen alueen, Laatokan Karjalan sekä Petsamon. (Puustinen, K. 2003) Lisäksi GTK:ssa on laadittu kaikista historiallisista kaivospaikoista valtakunnallinen malmiviitetiedosto (Saltikoff 1984). Tässä yhteydessä luettelottiin pienetkin tunnetut malmiutumat sekä vanhat kaivokset. Tiedot kerättiin pääasiallisesti kirjallisuudesta ja arkistoista sekä asiantuntijoiden muistitiedoista. (Saltikoff ym. 1994)



Etelä-Pohjanmaan kaivokset vuosina 1530-2001 sijoitettuna kallioperäkartalle.
T. Tervo, GTK 2013.

Tiedot vanhimpien kaivosten toiminnasta ovat hyvin rajoitettuja. Tiedetään, että karbonaattikiveä eli kalkkia on louhittu ja poltettu jo keskiajalta lähtien linnojen ja kirkkojen kalkkilaastiksi sekä sisäpintojen kalkkimaalauksen varten. Ensimmäiset varhaiset karbonaattikivikaivokset ovat toimineet ilmeisesti jo 1000-luvulla, mutta niiden sijainti ja louhintatiedot ovat puutteellisia. Ensimmäinen varsinainen karbonaattikivikaivos on aloittanut toimintansa vuonna 1329 Förbyssä, Lounais-Suomessa ja 1520-luvulla Suomesta toimitettiin kalkkia Ruotsiin kuninkaan linnan rakentamiseen. (Puustinen, 2004) Tiedot muista teollisuusmineraalikaivoksista ovat vieläkin vähäisemmät, mutta kvartsia ja maasälpää tiedetään louhitun ainakin jo 1700-luvulla. Kvartsia tarvittiin lasin valmistamiseen, kalkinpoltoon ja raudanvalmistukseen sekä maasälpää posliiniin valmistukseen. Metallikaivoksista mahdollisesti vanhimpia ovat Remojärvi (1525), Ojamo (1533), Kytäjä (1556), Vestlax (1558), Markby (1558), Matkajärvi (1558), Ingesson (1561) ja Vittinki (1563). (Puustinen, 2003)

Yleistä Suomen kaivoshistoriasta

Suomen vuoriteollisuuden kehityksessä voidaan erottaa ajanjaksoja, jotka noudattavat maan valtiollista historiaa ja asemaa sekä luonnollisesti myös yleistä taloudellista kehitystä. Ennen vuotta 1808 vallitsi eräs erikoispiirre Ruotsin vallan aikana, jolloin kruunulla oli yksinoikeus malmeihin. Suomen kaivos-toiminnasta vastasi Ruotsinvalian aikana aluksi kuningas, kunnes Tukholmaan perustettiin Vuorikollegio 1630-luvulla. Ruotsi tunnettiin 1600-luvulla raudan tärkeimpänä vientimaana Euroopassa ja myös kupariesiin-

tymistään. Ruotsin valtio piti kaivostoimintaa ja metallien jalostusta arvossaan. Ruotsin kuninkaat Kustaa Waasa ja Kustaa II Adolf halusivat, että myös Suomesta etsitään luonnonrikkauksia. (Puustinen, 2003) Metallimalmikaivokset olivat siihen aikaan lähinnä pieniä rautakaivoksia ja kuparikaivoksia, joiden varsinainen toiminta on ajoittunut vasta 1700- ja 1800-luvuille. Lukumäärältään eniten kaivoksia toimi 1700- ja 1800-luvuilla. (Toropainen, 2006).

Rautaruukeista ensimmäisenä toimintansa aloitti Mustion ruukki Karjaalla, johon raaka-aine toimitettiin Ojamon rautakaivoksesta. Ruukki perustettiin 1560-luvulla ja se on ollut yksi pisimpään toimineista ruukeista, jopa 285 vuotta. (Puustinen, 2004) Suuren Pohjansodan ja Isonvihan takia ruukkien toiminta ja vuoriteollisuus katkesi Suomessa ja oli pysähtyksissä lähes 30 vuotta. Rauhan tultua vuonna 1721 ruukkien jälleenrakentaminen alkoi ja varsinainen kaivostoiminta elpyi 1740-luvulla. Malmineitsinnän maassamme käynnistivät näihin aikoihin, 1730-luvulla, vuorihallituksen asessori, vapaaherra Daniel Tilas (*1712-†1772) ja vuori-mestari Magnus Linder (*1709-†1799). Malmien löytäminen koettiin tärkeänä ja siitä syystä jopa kirkkoissa luettiin kuulutuksia, joissa kansalaisia kehoitettiin ilmoittamaan malmilöydöistä. (Puustinen, 2003)

Vanhojen kaivospaikkojen suojelemisesta

Vanhimmat kaivokset ovat olleet usein pieniä, muutamia metrejä läpimitaltaan sekä syvyydeltään. Entisaikaan louhittiin vain kaikkein rikkaimmat esiintymät, niin sanotut malmipahkut. Malmin irroitus, nosto ja raskaus oli työlästä ja tästä syystä useimmat kaivokset olivat vain pieniä ja matalia kuoppia. Vanhojen kaivosten löytäminen ja tunnistaminen on tänä päivänä maastossa vaikeaa ja ne ovat vähitellen unohtuneet, tuhoutuneet ja jääneet asutuksen alle. Kaivoksen käsitettä onkin verrattava sen aikaisiin teknisiin mahdollisuuksiin. Vanhoina aikoina lähes ainoa louhintamenetelmä oli polttolouhinta, joka oli hidasta ja vaivalloista. Täten louhintaan ryhtyminen perustui vakaaseen harkintaan ja vaati lisäksi huomattavia taloudellisia mahdollisuuksia. Tilanne muuttui vasta 1800-luvulla kun ensin ruutia ja sitten dynamiittia voitiin käyttää räjähdysaineena. (Puustinen, 2003)

>>>

Luonnontieteellisten ja kulttuurihistoriallisten suojelukohteiden inventointien yhteydessä vanhat kaivokset asetettiin suojelukohteiksi. Muinaismuistolain mukaan historialliset kaivokset ovat pääsääntöisesti rauhoitettuja, ei niinkään luonnonmuistomerkkien vaan ihmistoiminnan jälkien ominaisuudessa. Tästä syystä viranomaisten ja yleisön tulisi tuntea niiden sijainti, jotta ne voitaisiin ottaa huomioon jo kaavoituksessa ja rakennushankkeiden suunnitteluvaiheessa. (Saltikoff ym. 1994)

Etelä-Pohjanmaan ja Pohjanmaan vanhimmat kaivokset esiteollisella kaudella 1500 – 1809

Metallien louhintaa jo 1500-luvulla

Ennen 1600-lukua kaivostoiminta koko Suomessa oli varsin vaatimatonta. Alueen vanhimpana varsinaisena kaivoksena voidaan pitää Ylistaron Vittingillä sijaitsevaa rautakaivosta. Vittingin esiintymä löytyi vuonna 1563 ja sitä louhittiin useaan otteeseen vuosina 1659, 1829-1830, 1850 sekä vielä 1919-1920. Malmia saatiin yhteensä noin 500 tonnia. Kaivosmonttuja kerrotaan olevan yhteensä 15 ja varsinaisena rautamalmin lähteenä on ollut magnetiitti. Historiallisten lähteiden mukaan Vittingin malmi on ollut tunnettu jo kuningas Erik XIV:n aikana. Tämä on päätelty siitä, että 6.3.1563 kuningas tiedustelee Knut Ingeessonilta tämän malminlouhinnasta Kyrön (Kyru) pitäjässä, josta Ylistaro myöhemmin erotettiin omaksi pitäjäkseen. (Puustinen 2004) Vittinki tunnettiin myös nimellä Hopeavuori ja sen löytöhistoria sekä eri vaiheet ovat tämän ajan kaivostoiminnasta kertovissa lähteissä selvitetty varsin perusteellisesti. Maailmansodan aiheuttamana pulakautena vuosina 1919 – 1920 Vittingiltä louhittiin rautamalmin lisäksi myös kokeeksi rodoniittia mangaanimalmiksi. Rodoniitti tunnetaan myös kauniina ja arvostettuna korukivenä. Rodoniittia lähetettiin myös silloiselle Venäjän keisarinalle mustasta marmorista valmistetussa lippaassa. (Laitakari 1962)

Kaivostoiminta ennen 1700-lukua

Malminetsintä oli varsin tehokasta Etelä-Pohjanmaan ja Pohjanmaan alueella alueella jo ennen 1700-lukua. Paikallisia malminetsijöitä oli paljon sekä jopa Ruotsin tunnetuilta malmialueilta tultiin tutkimaan esiintymiä ja saatua malminäytteitä vietiin Ruotsiin tarkempiin tutkimuksiin. (Turkka 1994). 1600-luvulta lähtien malminetsinnän katsottiinkin olevan suoranaisten kansalais-

velvoite. Jonkin verran vastustustakin kaivostoiminnalle löytyi. Vaasan huomattavimmat porvarit pelkäsivät alkaneen kaivostoiminnan aiheuttavan vahinkoa tervamarkkinoihin. Kerrotaan, että he olisivat upottaneet Ruotsiin tutkittavaksi menossa olleet malminäytteet meren pohjaan noin 1660-luvulla. (Turkka 1994, s. 190)

Vuonna 1659 mainitaan vaasalaisen raati-miehen Johan Matias Holmbergin louhineen Vittingin malmia ja vuonna 1676 kolme vaasalaista kauppiasta saivat privilegion kaivoksen käyttöönottamiseen ja rautatehtaan perustamiseen. (Puustinen, 2003) Holmberg suunnitteli rautatehtaan perustamista, joka sitten kuitenkin jäi haaveeksi. Todennäköisin syy siihen oli malmin heikko rautapitoisuus ja vähäinen määrä. Samoihin aikoihin myös Lapuan Simpsiölle suunnattiin malmitutkimuksia. Geologisesti Simpsiö ja Vittinki kuuluvat samaan rautakiisuista rikastuneeseen kivilajijyvyhykkeeseen. Kaarleporin kreivikunnan hopmanni Johan Forsman ilmoitti vuonna 1660 kreivi Tottille Simpsiön malmitutkimuksista. Simpsiöltä arveltiin löytyvät hopeaa ja kuparia. (Turkka 1994, s. 189 -190.) Simpsiön malmi sisälsi kuitenkin lähinnä magnetiittia, joka on rautamalmin lähde sekä hyvin vähän kuparia. Kaivosrekisterin mukaan sitä on louhittu useasti Orisbergin ruukkiin sekä harkko-hytteihin, ainakin vuosina 1646, 1660 - 1663, 1837. Vanhan kaivoksen sijainti on kuitenkin epäselvä. (Puustinen, 2003) Näiden kahden, Vittingin ja Simpsiön malmien lisäksi Kuortaneen Rasulasta tunnettiin pieni malmisuoni. Malmista sanottiin, että sitä pystyi vasaralla muotoilemaan ilman sulattamista. Vaasalainen kauppias Claes Bergh oli löytänyt kupariaiheen Kuortaneen Rasulasta, johon hän vuonna 1721 sai asianomaisen louhintaluvan. Melko pian selvisi, että malmissa ei ollut lainkaan kuparia, vaan se oli rikki-pitoista rautamalmia. (Puustinen 2006)

1600-luvun alkupuoliskolta 1850-luvun puolenväliin saakka alueella oli useita yrityksiä vuorityön aikaansaamiseksi. Tiedossa on yhteensä noin parisenkymmentä kaivosta tai kaivoksenalkua. Kaivokset eivät olleet suuria ja niiden malmipitoisuus oli hyvin heikko. Pieniä kaivoksia tiedetään olleen Lapuan Takaluomassa, Välimäessä, Välimäenahteella, Liuhtarissa, Isoluomassa, Murhakankaalla ja Tervasmäellä sekä Maalahdella Viikarissa ja Kuortaneen Herojassa. Näistä vaatimattomista kaivannoista rikkauksia yrittivät saattaa päivänvaloon erityisesti kaksi Isokyröläistä

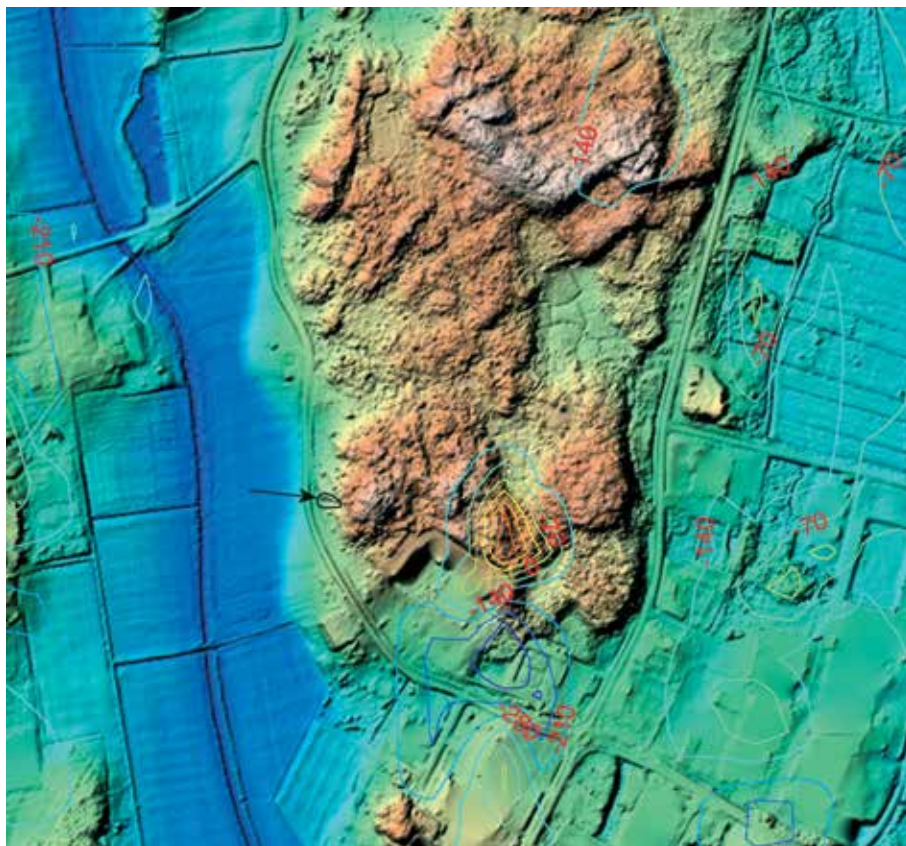
talonpoikaa, Reini ja Knuuttila. Privilegion mukaan heidän olisi pitänyt saada korvaus työstään mutta palkkiota ei maksettu ja heidän intonsa vuorityöhön lopahti. (Luukko 1945) Usein myös myöhemmin selvisi, ettei alueen kivissä esiintynyt juurikaan oletettuja metalleja, kuten kuparia. Laihian Lyyskilän Kuparisaaren, vuonna 1794 löydetystä ja 1806 louhituista kahdesta rautakaivoskuopasta on olemassa hyvin vähän tietoja. Vähäisiksi tiedot jäävät myös Oravaisten hopeakaivoksesta (Gruvberget), joka on sijainnut keskustasta etelään noin 1 kilometri ja 200 metriä Oravaisten taistelun muistomerkistä luoteeseen. (Turkka 1994, s. 177) Kaivosrekisteritietojen mukaan se olisi kuitenkin ollut kuparikaivos, joka on löydetty jo 1700-luvulla ja louhittu vuonna 1724. (Puustinen 2003) Vähäkylän Kalsilan kuparikaivos Kotamäessä löydettiin ja hyödynnettiin yli sata vuotta myöhemmin 1830-luvulla. Orismalan rautakaivosta (louhittu 1659) lukuun ottamatta kaikista muista edellä mainituista olisi kaivosrekisterin mukaan rikastettu kuparia. Rikastetun malmin määrä näissä pienissä kaivoksissa on ollut samaa luokkaa, 10 - 14 tonnia.

Vaasan ja Mustasaaren vanhoista kaivoksista

Historiatietojen mukaan Vaasassa on ollut hopeakaivos Skatan tilalla Runsorissa. Tilalla olevassa kalliossa näkyy vielä tänä päivänäkin merkkejä louhinnasta. (Aalto 2008) Myös Vanhan Vaasan Hovioikeudenmetsän länsilaidalla on ilmeisesti sijainnut kuparikaivos. Claes Bergh, joka oli totaalisesti epäonnistunut Kuortaneen Rasulan kaivoksen (1721) kanssa oli kiinnittänyt vuonna 1725 huomionsa Vaasan eteläisestä tulliportista hieman kaakkoon kaupungin maalla olevaan vanhaan kaivokseen. (Luukko, 1979, s. 166 - 168) Kaivosrekisterin mukaan tällä paikalla olisi ollut lähinnä rauta- tai liijykaivos, joka löytyi vuonna 1643 ja louhittiin vasta vuonna 1781. Eteläisen tulliportin alueella oleva kaivos on kuitenkin historiassa useasti mainittu. Vaasan historiassa mainitaan, että vielä ison vihan jälkeen puhuttiin Vaasan lähellä olevasta kaivoksesta. Näytteitä oli tutkittu jopa Falunin miesten toimesta. (Luukko 1971, s. 166 - 169 ja 1979, s. 306) Falun Ruotsissa oli tunnettu kuparikaivoksistaan jo 1200-luvulta lähtien. Lisäksi kaivoksen mahdollinen sijainti on merkitty karttaan muun muassa Vesa Alénin Vanhan Vaasan Hovioikeudenmetsän inventointiraportissa. (Alén 1994) Kaivosta yritettiin etsiä maastosta kesän 2013 aikana. Etsinnässä käytettiin apuna LIDAR-laser-



Kurikan kalkkikaivos, 7.8.1952. Kuva: Kaivosylitarkastaja Herman Stigzelius, Geologian tutkimuskeskus.



keilausaineistoa. Aineistossa näkyy selvästi kuoppamainen alue kohdassa, jossa oletettu kaivos on sijainnut. Maastossa sitä on vaikea havaita kasvillisuuden vuoksi.

Mustasaaressa toimineesta kuparikaivoksesta sekä kuparisulatosta on myös jonkin verran säilynyt kirjoitettua tietoa. Kaivoksen sijaintipaikka on Sepänkylän mäeltä noin kolme kilometriä itä-koilliseen. Paikka on merkitty peruskarttaan nimellä Koppargruvan. Kaivoksesta on myös käytetty nimeä läheisen järven mukaan Molnträsket tai vouti Hans Ingessonin mukaan Ingesson. Kaivos on kooltaan hyvin pieni ja matala. Malmi on todennäköisesti irrotettu kalliosta polttolouhintamenetelmällä. Kaivos on ollut toiminnassa vuosina 1561 – 1563 ja historiatietojen mukaan sen yhteydessä on sijainnut samaisen linnanvoudin rakennuttama Bäckseiden kuparihytti. Tiedot sulatuksesta ovat vähäiset, varsinkin kun kuparimalmiakaan ei ilmeisesti saatu lainkaan. Kaivoksen omistaja, Korsholman (Mustasaaren) kuninkaankartanon vouti Hans Ingesson tuomittiinkin hirtettäväksi vuonna 1567 hänen kruunulle aiheuttamistaan ylimääräisistä kustannuksista sekä muista, yhteensä yhdeksästä eri rikoksesta. (Puustinen 2008)

Musta nuoli ja ympyrä osoittavat mahdollisen Hovioikeudenmetsän kuparikaivoksen sijaintia. Maanmittauslaitoksen vinovalaistussa laserkeilauskartassa näkyvät maaston korkeuserot yksityiskohtaisesti. Karttaan on merkitty myös aeromagneettiset käyrät. Magneettisia poikkeamia tutkimalla on myös mahdollista löytää vanhoja kaivospaikkoja. Kartan tekijänoikeudet © MML, 2013. Kartan prosessointi GTK, Jouko Vanne.

Kuparikaivosten todellinen kuparin saanti on kaikilta osin jäänyt epäselväksi. Tilanne on todennäköisesti sama useimpien hopeakaivosten suhteen. Hopea- ja Kultavuoriksi nimetyt paikat eivät ole loppujen lopuksi sisältäneet näitä jaloja metalleja. Hopeana pidetty mineraali on luultavasti ollut hopeaa muistuttavaa malmimineraalia, lyijyhohdetta. Lisäksi niin sanottu katinkulta on saattanut kansan keskuudessa erehdyttävästi muistuttaa kultaa. Joka tapauksessa asia voidaan nähdä nykytiedon valossa pelkästään positiivisena. Kultavuoreksi nimetystä paikasta on siis historiassa löytynyt todennäköisesti ainakin jotakin metallia sisältävää mineraalia ja tänä päivänä se tieto voi johdattaa uusiin löytöihin, koska etsintä- ja analyysimenetelmät ovat paljon kehittyneempiä.

Varsinaisesti lähinnä rautakaivoksilla on ollut kaikkein suurin merkitys varhaisimmas-

sa vuoriteollisuudessa Etelä-Pohjanmaalla ja Pohjanmaalla. Myös muualla Suomessa rautakaivoksia on ollut lukumääräisesti selvästi enemmän kuin perusmetallikaivoksia. Niiden koko on vaihdellut lyhytikäisistä pienistä kuopista sellaisiin, joissa louhintaa tehtiin satojen vuosien aikana ja louhintamäärät olivat kymmeniä tuhansia. (Puustinen 2003)

Ruukkitoimintaa

Suomalaisten ruukkien paras loistokausi ajoittuu 1700-luvun loppupuolelle ja 1800-luvulle. Järvi- ja suomalmi olivat 1800-luvulla rautaruukkien merkittävä tai jopa ainoa raaka-aine. Erityisesti 1700-luvun jälkipuolisko oli ruukkitoiminnan voimakasta kukoistuskautta. Suomessa toimineiden historiallisten metalliruukkien toiminta on aikoinaan hyvin dokumentoitu viranomaisten toimesta ja yksityiskohtaiset tiedot löytyvät Kansallisarkistossa

säilytettävistä kokoelmista. Kaikkiaan Suomessa on ollut toiminnassa ainakin 134 ruukkilaitosta. (Puustinen 2003)

Ruukkiteollisuus on ollut niin sanotusti kartanoruukkien teollisuutta, jotka yleensä olivat yksityisten henkilöiden ja sukujen omistuksessa. Ruukit olivat aikansa metalliteollisuutta, jotka käyttivät raaka-aineenaan joko vuorimalmia, josta huomattava osa tuotiin laivalla Ruotsista, tai lähialueen järvi- ja suomalmia. Varsinaiset metallisulatot perustettiin perusmetallien erottamiseen malmista. Masuunit käyttivät pääasiallisena raaka-aineenaan joko vuorimalmia tai järvi- ja suomalmia. Useilla ruukeilla oli sulaton ohella myös metallituotteiden valmistusta eli manufaktuuria. Ruukin perustaminen tapahtui silloin kun sille annettiin toimilupa eli privilegio. Ruotsin vallan päättyessä masuunit ja kankirautavasarat käyttivät miltei yksinomaan ruotsalaista vuorimalmia. Koska rautateollisuudessa kotimaisen raaka-aineen saanti oli merkityksetöntä, täytyi turvata tuonnin jatkuminen Ruotsista, josta malmin ja takkiraudan vienti periaatteessa oli kielletty. Haminan rauhassa taattiin suomalaisille ruukeille raaka-aineen tuonti. (Puustinen 2004)

Käytännöllisesti katsoen kaikki Suomeen ennen vuotta 1809 perustetuista 32 ruukista toimivat Ruotsista kuljetetun malmin tai takkiraudan varassa muutamaa poikkeusta lukuun ottamatta. Venäjään vuonna 1809 liittämistä seurannut Suomen ja Ruotsin poliittisten ja osin myös taloudellisten siteiden katkeaminen tai ainakin vaarantuminen aloitti toisen päävaiheen Suomen ruukkitoiminnan historiassa. Valmis rauta, joka ennen kulki Tukholman kautta länteen, kuljetettiin Pietarin suurten valimoiden ja konepajojen tarpeisiin. (Härö 1997 - 2005) Tuotanto oli siis sidoksissa Venäjän markkinoihin ja vain pieni osa raudasta käytettiin kotimaassa. Vuonna 1885 Venäjä otti käyttöönsä tuontitullit ja sen seurauksena kauppa vähitellen laantui, kunnes lopahti kokonaan 1900-luvun alussa, jolloin ulkomailta saatu rauta oli paljon halvempaa.

Raudan taontaa Kyrönjoen ja Kimojoen laaksoissa

Isokyrössä 1676 perustettu Orisbergin ruukki toimi pitkään, 1900-luvulle saakka. Ruukin perustivat Vaasan pormestari Jakob Ross, kauppias Jakob Mornay sekä raatimies Henrik Holmberg. Tutkittuaan Vittingin sekä Orismalan kylän rautamalmiesiintymät, he



Kuortaneen Kaatialan louhosalueella oleva vanha hihnapyörä on ainoa muistomerkki louhoksen toiminnasta. Kaatialan louhos ja louhoskasat houkuttelevat vuosittain satoja mineraalien ja korukivien keräilijöitä sekä vanha louhos on myös suosittu sukelluspaikka.

Kuva: Satu Hietala, GTK.

päätivät perustaa ruukin Kyrönjokeen laskevan Orismalajoen kosken varrelle. (Virtanen 1998, s. 16.) Raaka-aineen rautapitoisuuden osoittaututtua liian alhaiseksi ruukki sai luvan tuottaa malmia Juvakaisenmaan kaivokselta Kolarista sekä Utöstä Tukholman eteläisestä saaristosta. (Puustinen 2004, s. 160-161)

Vuorimalmin tuonti ei aina sujunut ongelmitta ja pitkät kuljetusmatkat nostivat huomattavasti raudan valmistuskustannuksia. Orisbergin ruukki kärsi heti ensimmäisinä vuosinaan suoranaista vahinkoa monien onnettomuustapausten johdosta. Sen kaksi malmilaivaa haaksirikkoutui Pohjanlahdella ja lisäksi metsäpalo tuhosi suuren määrän syypuita ja keväällä 1689 tulva vei mennessään sulattamon sekä rikkoi padot. Luukko 1945, s. 216-217) Lisäksi Vittingin kaivos ei tuottanut riittävästi malmia, ja turvauduttiin suoja järvimalmin käyttöön. Järvimalmia saatiin Lappajärveltä sekä Korteesjärveltä. Tietojen mukaan silloinen Orisbergin patruuna L. M. Björkenheim ajatti vuonna 1855 Lappajärven järvimalmia 400 – 500 tonnia päivässä ja hänellä oli kaiken kaikkiaan parisensataa miestä töissä. Lappajärveä kutsuttiinkin ”uudeksi Kaliforniaksi”. (Turkka 1994, s. 185)

Harkkohyttejä on ollut useita, kuten Falanderin harkkohytit Östermyran ympäristössä ja Laguksen harkkohytit Alavudella. Lisäksi merkkejä raudanvalmistuksesta, kuten kuonakasoja, on löytynyt Peräseinäjoelta, Jalasjärveltä, Nurmon Hytynkoskelta, Ilmajoelta, Kurikasta, Lapualta ja Kuortaneelta. Nämä harkkohytit perustettiin Östermyran patruuna Falanderille, joka sai vuonna 1800 oikeudet rakennuttaa hyttejä ja valmistaa suomalmista rautaa yhdessä talonpoikien kanssa. (Virtanen 1998) Yksi alueen varhaisimmista raudanvalmistuspaikoista sijaitsi Korteesjärvellä. Korteesjärven Haagan harkkohytin rakennettiin vuonna 1825. Toiminta oli alussa varsin pienimuotoista, koska rauta oli haurasta ja välineet huonokuntoisia. Lievän rappiokauden jälkeen Haagan tuotanto elpyi lyhyeksi aikaa. Syyinä tähän oli Lappajärven rovasti Fellmanin kiinnostus raudanvalmistamiseen. Tiedettiin, että Fellmanilla oli ollut kaksi harkkohytin Lappajärven Kärnänsaaren rannalla sekä yksi hytti Alajärvellä. (Turkka 1994)

Ruukkitoimintaa on harjoitettu myös Östermyrassa (Seinäjoeki), Kimossa, sekä muuallakin Oravaisissa, jossa toimi masuuni sekä valimo. Kimon ruukki on eräs Suomen vanhimmista teollisuuslaitoksista. Sen perusti



Haapaluoman päätuotteita olivat kvartsi ja maasälpä. Louhoksen kivikasoista voi edelleen löytää myös arvokkaita keräilykiviä. Kuva: Satu Hietala, GTK.

ruotsalais-saksalainen Peter Heijke vuonna 1703. Oravaisten masuuni uusittiin vuonna 1780 ja vuosisadan lopulla siitä tuli Suomen suurin takkiraudan tuottaja. (Virtanen 1998, s. 28). Vastaavasti taas Seinäjoen Törnävällä sijaitseva Östermyran ruukki oli ajoittain maan suurimpia kankiraudantuottajia. (Virtanen, 1998, s. 36) Östermyran perusti vaasalainen kauppias Falander (aateloituna Wasastjerna). Tehtaaseen kuului kankirautapaja, nippuvasara, kaksi naulavasaraa ja leikkaussakset. Tehtaaseen lisättiin vuonna 1804 toinen kankirautapaja. Korkeimmillaan tehtaan taonta oli 1840-luvulla, mutta väheni sen jälkeen, kunnes tehdas vuonna 1878 lopetettiin. Falander antoi Seinäjoen talollisilta vuokraamalleen alueelle ja ruukille ilmeisesti nimen Östermyra siksi, että se sijaitsi Vaasasta katsottuna idässä päin ja oli suurten soiden ympäröimä. (Luukko 1983) Falanderin aikomuksena oli valmistuttaa suurin osa raakaraudasta soista saatavasta suomalmista eli hölmästä. Rautapitoisuus näkyi ruosteenvärisenä maaperän kerrostumana ja sen paljastivat myös paikan nimet kuten Nurmon Knuuttilan Ruostekorpi sekä Ylijoen – Ämmälänkylän Ruosteneva sekä Ruostesaari, Ruosteharju ja Ruostekoski. Lisäksi Falander halusi opettaa seudun talonpojille raudanvalmistustaidon ja tähän

työhön hän palkkasi Ruotsin Taalainmaalta kaksi ammattimiestä. He eivät kuitenkaan onnistuneet tehtävässään osaksi ainakin kieli- vaikeuksien vuoksi ja siksi, että Taalainmaalla raaka-aineena käytettiin vuorimalmia eikä suomalmia. Tiedettiin, että Lestijoen seudulla talonpojat ovat osanneet valmistaa rautaa jo sadan vuoden ajan, joten apuun kutsuttiin paikallinen talonpoika Mikko Määttälä. Hänen johdolla vuonna 1798 rakennetut harkko- hytit ovat sijainneet Ilmajoen Könninluomas- sa, Peräseinäjoen Myllyniemessä ja Nurmon Hytynkoskessa. Vuonna 1801 Östermyraan harkkorautaa valmistavia hyttejä oli noin kymmenkunta. Rauta tosin osoittautui laadultaan huonoksi ollen liian haurasta. Tästä syystä rautaa tuotiin Ruotsista ja lopulta siirryttiin kokonaan ruotsalaisen vuorimalmin varaan. Merkittävää oli kuitenkin se, että Falanderin (Wasastjerna) poika Gustav Adolf Wasastjerna sai 1825 valtiolta oikeuden perustaa ruutitehtaan Östermyraan (Luukko 1983, s. 279- 281)

Muuta kaivostoimintaa 1800-luvun loppupuolella ja 1900-luvulla

Gustaf Adolf Wasastjernan vuonna 1824 perustama ruutitehdas toimi 1890-luvulle saakka. Sitä voidaan pitää kaivoshistoriaan

liittyvänä, koska toiminnan seuranta kuului aikanaan Vuorilaitokselle ja Vuorihallitukselle. Vuorihallituksen kertomusten mukaan ruutia tuotettiin Seinäjoella 167 tonnia. (Puustinen 2003) Ruutitehdas tarjosi pitkän aikaa töitä paikalliselle väestölle ja muun muassa Saimaan kanavan ja Suomen ensimmäisten rautateiden rakennustöihin käytetty ruuti saatiin Seinäjoen ruutitehtaalta.

Kurikan piimaata dynamiittiin

Eräänlaisena kaivostoimintana voidaan pitää myös piimaanottoa. Alueella on ollut kolme piimaanottoa paikkaa, Kurikassa, Isojoella ja Kauhavalla. Ainakin yksi varsinainen piimaatehdas on sijainnut Kurikan Lehtijärvellä. Kurikan piimaata on käytetty dynamiitin ja maalin valmistukseen sekä kassakaappien ja lämpöputkien eristysmateriaalina. Kerrotaan, että Kurikan piimaata olisi toimitettu myös NASAn tutkimuslaboratorioon. Lehtijärven tehdas oli toiminnassa 1940 - 1950-luvulla. Ilmajoen Polttoturve Oy:n johtaja Heikki Pennola perusti Pii Oy:n ja vuokrasi suoalueen 50 vuodeksi ja tehdas ehti toimia 10 vuotta kaivaen suosta piimaata, joka kuivatettiin ja lopuksi poltettiin. Pii säkitettiin Miedon asemalle rakennetussa tuotantolaitoksessa ja toimitettiin markkinoille. (Järvinen 2003)

Maasälpälouhokset

Etelä-Pohjanmaalla on pitkät perinteet Suomen keraamisen teollisuuden raaka-aineiden tuottajana. Maasälpälouhoksia on ollut alueella useita. Louhosten päätuotteena ovat olleet maasälpä sekä kvartsi. Suurimpia ja pisimpään toimineita louhoksia ovat olleet Kuortaneen Kaatialan sekä Peräseinäjoen Haapaluoman maasälpälouhokset. Näistä Kaatiala oli toiminnassa yhteensä 26 vuotta, vuosien 1942 - 1968 aikana. Haapaluoman louhos oli toiminnassa pisimpään, yhteensä 43 vuotta 1954 - 1997 välisenä aikana. Louhintaa suoritettiin yleensä 2-3 vuoden välein, mutta seurantaa ja jauhamista tehtiin koko ajan. (Turkka 1994)

Haapaluoman löysi vuonna 1958 Paavo Iloniemi Peräseinäjoen Haapaluoman kylästä Ilomäen maalta ojankaivuun yhteydessä. Ojan pohjalta löytyi puhdasta maasälpää. Tutkimustyön tuloksena paikalle rakennettiin jo neljän vuoden kuluttua maasälpälouhos. Erikoista oli se, että Peräseinäjoen kunnalla oli valtuuston päätös, että kaivoksen perustamiseen johtavasta löydöksestä maksetaan miljoona sen aikaista markkaa. Kunta ei kui-

>>>

tenkaan maksanut sanasta louhos, joka ei kunnan mielestä ole sama asia kuin kaivos. Myöhemmin Väinö Iloniemen lapset ottivat asian uudelleen esiin ja veivät asian alioikeuteen, jossa kuntaa ei vieläkään velvoitettu maksamaan. Iloniemet valittivat asiasta hovioikeuteen ja juuri ennen hovioikeuden käsittelyä kunta kuitenkin maksoi tuon miljoonan, joka on nykyään noin vajaa parisentuhatta euroa. (Turkka 1994)

Kaatialan esiintymä oli tunnettu jo 1800-luvulla, jolloin sieltä louhittiin pieniä määriä kvartsia Seinäjoen Östermyran ruukkiin. Kvartsia tarvittiin raudanvalmistuksessa epäpuhtauksien poistamiseen. Varsinaisen louhinnan aloitti Suomen Mineraali sodan aikaan vuonna 1942. Kaatialan päätuotteista kalimaasälpä vietiin paitsi Arabian tehtaille myös Itä-Saksaan, Puolaan sekä Belgiaan. Kvartsia käytettiin kokonaan kotimaan rauta- ja lasiteollisuudessa. Kaatialasta saatiin myös albiittimaasälpää, jota käytti Arabian ja Lahden lasitehdas sekä Turun kaakeli. Esiintymässä on myös kolumbiitti -nimistä mineraalia, joka vietiin Saksaan ja USA:n markkinoille ja sitä käytettiin panssariväinien teräseoksissa. Muskoviitti -nimistä kiillemineraalia käytettiin Suomessa ja Ruotsissa rappausaineena.

Alavudella on ollut toiminnassa useita maasälpälouhoksia mm. Mäenvuorella, Pollarissa ja Tepunkalliolla. Näiden louhintamäärät ovat olleet varsin pieniä. Myös Nurmon Viitalankylässä on sijainnut pieni louhos, joka oli tehtailija Lagerstedtin omistuksessa vuonna 1963. Nurmon Pentinvuorella oli noin neljä pientä louhosta, joista saatiin maasälpää ja kvartsia vuosina 1938 - 1939.

Monet näistä vanhoista maasälpälouhoksista toimivat tänä päivänä turistilouhoksina. Jätevikasista on mahdollista löytää erilaisia koruja jalokiviä. Louhokset ovat näin ”uusiokäytössä” mitä parhaimmalla tavalla.

Kalkkikaivokset

Kuten nykyisinkin, myös alueen kalkkikaivoksilla on ollut suuri merkitys alueen maatalouden tuotannolle ja kehittymiselle. Kalkkia on käytetty pääosin maanparannusaineena, koska Etelä-Pohjanmaan laajat maanviljelysalueet ovat sulfidisavien vuoksi luonnostaan happamia ja peltojen tuotantoa on pystytty nostamaan kalkituksella. Merkittävimpiä kalkkikaivoksia alueella ovat olleet Kurikan sekä Vimpelin kalkkikaivokset. Kurikan alueen vanhimmat kalkkiesiintymät löydettiin jo vuonna 1792. Kurikan Vesiperän kalkkiesiintymää louhittiin 1800-luvulla sekä vuosina 1966 - 1970. Lisäksi Geologian tutkimuskeskus kartoitti esiintymiä vielä vuonna 2003. Kurikan alueella on ollut tuotannossa yhteensä viisi kalkkilouhosta.

Vimpelin ja Alajärven alueen kalkkiesiintymiä on hyödynnetty 1800-luvulta lähtien. Vimpelin kalkkikiviesiintymät muodostavat jakson, jonka merkittävimpiä louhoksia ovat olleet Kupari, Kotakangas, Ryytimaa ja Vesterbacka. Näistä Ryytimaa ja Vesterbacka ovat edelleen toiminnassa (Nordkalk Oy). Vimpelin kalkkiesiintymän löytämiseen liittyy erikoinen kertomus. Vihje Vimpelin kalkkikivestä saatiin ”pahoilta hengiltä” kun 1800-luvun puolivälissä silloisen Lapajärven emäseurakunnan rovasti Jakob Fellman vieraili paikallisen isännän luona. Västerbackan isäntä oli hakenut Fellmanin ajamaan pahoja henkiä pois takkaiista, jossa henget pitivät ”peliään”. Rovasti Fellman tunnisti heti henget kalkkikiveksi, josta takka oli tehty. (Asu 2013) Vaikka Fellman ei nauttanut suuresta suosiostaan kirkonmiehe-



1. Vimpelin vanha kalkkiuuni. Kuva on otettu vuonna 1972. Kuva: Ilkka Laitakari, GTK.

2. Hiekkakivijärkäleiden kaivausta myllynkiviksi Kauhajoella. Kuva: J. J. Sederholm, 1893. GTK, Vanhat kuvat nro 696.

3. Ylistaron Vittingin vanha rautakaivos. Kuva: Satu Hietala, GTK.

4. Korsnäsin kaivostorni rakennusvaiheessa. Kuva: Ilkka Laitakari, Geologian tutkimuskeskus, 31.12.1959.

5. ”Tenhus-Jussin” kuparikaivos Jalasjärvellä vuonna 2011 sekä toiminta-aikanansa 1940-luvulla. Vas. kuva: Satu Hietala GTK, oik. kuva: Matti Rajamäen kokoelma.



nä, hän käynnisti kalkkikiven louhinnan ja polton sekä rakennutti kalkkiuuneja. Fellman aloitti uuden elinkeinon Vimpelissä ja omisti myös rautaruukin, paperitehtaan, myllyjä ja sahan. Fellmania kutsuttiinkin Kalkki-Jaakoksi. Kalkinpoltto vaihtui teolliseen tuotantoon 1949, jolloin Paraisten Kalkkivuori Oy perusti kalkkitehtaan. (Mäntylä 2002)

Varhaisimpia kalkkilouhoksia alueella lienee kuitenkin Isonkyrön Hevonkoskella, josta kaivosrekisterin mukaan on louhittu kalkkia jo 1600-luvulla. Toinen, ilmeisesti jo 1500-luvun puolessa välissä ollut louhos sijaitsi lähellä keskustan aluetta ja siitä saadusta kalkista valmistettiin muun muassa kalkkilaastia Isonkyrön vanhan harmaakivikirkon muuraukseen.

Luonnonkivien louhintaa

Luonnonkivien louhintaa on harjoitettu usealla paikkakunnalla. Paikallista kiviainesta on käytetty rakennusten, siltojen ja teiden rakentamiseen sekä moniin muihin käyttötarkoituksiin. Esimerkiksi Kauhajoella ja Isojoella sijaitsevan Lauhanvuoren laelta on louhittu hiekkakiveä myllynkiviksi 1800-luvulta aina 1900-luvulle saakka. Vaasan saariston Punakarien saariryhmä on saanut nimensä punaisesta graniitista, jota on käytetty paljon Vaasan palon jälkeisessä jälleerakentamisessa 1860-luvulta alkaen. Vaasan graniittia on käytetty rakennusten kivijaloissa, portaina ja julkisivuissa sekä esimerkiksi Mustasaaren Tuovilan holvatussa kivisillassa, joka on 1781 vuonna valmistunut Suomen vanhin kivisilta.

Malmikaivoksia 1900-luvulla

Merkittävin 1900-luvun malmikaivos alueella on ollut Korsnäsin lyijykaivos. Korsnäsin kaivostoimintaan johtaneet lyijymalmilohkareet löysi ensimmäisen kerran malminetsijä Gottfrid Pistol vuonna 1950. Lyijykaivos oli toiminnassa vuosina 1958 – 1972. Lyijyn vuosituotanto nousi aina 100 000 tonniin. Kaivoksen toiminta ja lyijymalmin käsittely päättyivät vuonna 1972. Lyijyrikasteen lisäksi kaivos tuotti myös apatiittirikastetta, joka sisälsi lantanideja eli harvinaisia maametalleja kuten ceriumia, neodyymia ja lantaania. Korsnäsin kaivos on ollut Suomen ainoa lyijykaivos. Lisäksi Ylistaron Vittingiltä louhittiin rautaa vielä vuosina 1919-1920. Vittingillä on vanhoja kaivosmonttuja noin 15 kappaletta, joista muutamat ovat vielä tänä päivänä nähtävillä maastossa. Jalasjärvellä on tietojen mukaan ollut kaksi kuparikaivosta, niin kutsuttu Tenhosen monttu (1946) Mustajärvellä ja Jussilan kaivos Hirvijärvellä (1957). Kerrotaan, että Jussi Tenhunen, ”Tenhus-Jussi”, päätti jatkosodan jälkeen kokeilla malmin etsintää. Tarina kertoo, että Jussi olisi ollut kultaa etsimässä. Kaivostoiminta kuitenkin loppui parin vuoden urastamisen jälkeen. ”Kaivos” on nähtävissä vielä tänä päivänä kallion kupeessa muutaman metrin läpimitaltaan olevana kuoppana.

Yhteenvetoa

Kaivostoiminta- ja ruukit ovat olleet ensimmäistä teollista toimintaa paitsi koko Suomessa, myös Etelä-Pohjanmaan ja Pohjanmaan alueella. Alueella tiedetään valmistetun rautaa jo esihistoriallisista ajoista lähtien. Maalahdelta on löytynyt merkkejä rautakautisesta raudanvalmistuksesta jo 1500 vuoden takaa. (Virtanen 1998) Pohjanmaan ja Etelä-Pohjanmaan alueilla on ollut noin 40 hyödynnettyä metalli- ja teollisuusmineraaliesiintymää sekä raudanvalmistuspaikkaa 1500-luvulta lähtien.

>>>

Suurin osa vanhoista kaivoksista on ollut metallisia malmiesiintymiä, joita on yritetty louhia ja rikastaa vaihtelevalla menestyksellä. Kaivosrekisterin mukaan kuparikaivoksia on ollut yhteensä 12 kappaletta, joista yksi mahdollinen kuparisulatto, rautakaivoksia on ollut neljä ja yksi nikkeliä sekä lyijyä tuottava kaivos. Maasälpä- ja kvartsi-louhoksia on ollut useita, yhteensä reilut toistakymmentä. Erittäin tärkeitä varsinkin maatalouden tuotannon kannalta ovat myös olleet karbonaattikivilouhokset, joista saatu kalkki on käytetty ja käytetään edelleen paikallisesti maanparannusaineena. Raudanvalmistusta ja ruukkitoimintaa on ollut Orisbergissa, Östermyrassa (Seinäjoki), Kimossa, Oravaisissa sekä alueella on toiminut useita harkkohyttejä.

Kaivostoiminnan harjoittamisella on pitkät perinteet alueella. Voisi sanoa, että jokaisen Etelä-Pohjanmaan ja Pohjanmaan kunnan alueella on ollut jonkinlaista vuorityötä. Se on vaatinut paljon sitkeää työtä, uskoa ja lujaa luottamusta kalliosta löytyviin rikkauksiin ja ennen kaikkea halua löytää niitä. Sitkeyttä on riittänyt vaikka malmin laatu ei aina vastannut odotuksia. Vuorityö eli kaivostoiminta on lisäksi ollut hyvin monipuolista. Eräs syy tähän löytyy kallioperästä ja sen syntyvaiheista. Osa alueen kallioperästä on syntynyt muinaisilla tuliperäisillä merenpohja-alueilla, joissa kuuma ja suolapitoinen vesi liuotti ja kuljetti metalleja saostaen niitä toisaalle rikkaiksi esiintymiksi. Lisäksi merenpohjalle saostui merivedestä kalkkiliejua, joka muuttui kalkkikiviksi. Sen jälkeen kallioperä joutui 1900 miljoonaa vuotta sitten vuorijonopöimätyksessä kovaan paineeseen ja lämpötilaan, jossa arvometallit rikastuivat kallioperään. Lisäksi osa merikerrostumista sulii kokonaan ja kiteytyi uudelleen syvä- ja juonikivilajeiksi. Niistä pegmatitit ovat olleet tärkeitä maasälvän ja kvartsin lähteitä. Näistä geologisista prosesseista johtuen, sekä paikallisten malminetsijöiden arvokkaan työn tuloksena, alueelta tunnetaan nyt myös monia uusia ja potentiaalisia malmiesiintymiä. □

Kirjallisuutta:

- Aalto, A.-K. 2008. Vanhan Vaasan valtakunnallisesti arvokkaan maisema-alueen inventointi. Vaasan Kaupunkisuunnittelu.
- Alén, V. 1994. Vanhan Vaasan Hovioikeuden metsän inventointi 23.5.-22.6.1994. Pohjanmaan museo.
- Asu, J. 2013. Vanha Ilkka 8.7.1973. Juttu on julkaistu Ilkka-lehdessä 8.7.2013.
- Härö, E. 1997-2005. Suomen vuoritoimi ja metalliruukit. Internet: www.antskog.fi/ruukit.pdf
- Kalli-lehti 8.7.2013. Vanha Ilkka 8.7.1973, vanhaa Ilkkaa selannut Jussi Asu.
- Järvinen, I. 2003. Lehtijärven piimaatehdas. Kirjassa: Rinta-Tassi, O. 2003 ja 2004. Kurikan historia. Kappelista kauppalaksi vuodesta 1809 vuoteen 1965. Kurikan kaupunki. Saarijärven offset, Saarijärvi.
- Laitakari, A. 1962. Ylistaron Vittingin mangaanisälpä korukivenä jo 100 vuotta sitten. GEOLOGI 1962. Alkuperäinen lähde: Evert Laine 1952. Suomen vuoritoimi 1809-1884, Helsinki 1952, s. 384-385.
- Luukko, A. 1945. Etelä-Pohjanmaan historia III: Nuorisoaasta isoonvihaan. Vaasa, Etelä-Pohjanmaan historiatuomikunta, 1945. Luukko, A. 1983. Nurmon historia I. Historiallisen asutuksen alusta kunnallishallinnon perustamiseen. Vaasa Oy., Vaasa.
- Luukko, A. 1971: Vaasan historia I 1606-1721. Vaasa.
- Luukko, A. 1979: Vaasan historia II 1721-1808. Vaasa.
- Mäntylä, L. 2002. Pyöreä kirkko keskellä kylää. Yleisen teologian seminaariesitelmä 21.-23.3.2002. Internet: <http://www.vimpeli.fi/Default.aspx?id=415841>
- Puustinen, K. 2003. Suomen kaivosteollisuus ja mineraalien raaka-aineiden tuotanto vuosina 1530 - 2001, historiallinen katsaus erityisesti tuotantolukujen valossa. 578 s. Geologian tutkimuskeskus, arkistoraportti, M 10.1/2003/3. <http://weppi.gtk.fi/aineistot/kaivosteollisuus/>
- Puustinen, K. 2004. Kaivokset ja rautaruukit 1600-luvulla, osa 2: Rautateollisuuden nousukausi. GEOLOGI 56 (2004) s. 160-161 nro 7.
- Puustinen, K. 2006. Suomen vuoritoimi 1700-luvulla. GEOLOGI 58 (2006) s. 103-108.
- Puustinen, K. 2008. Korsholman kuparikaivosyitys ja sulatto 1561-1563. GEOLOGI 60 (2008) s. 190-191.
- Saltikoff, B., Laitakari, I., Kinnunen, K. A. ja Oivanen, P. 1994. Helsingin seudun vanhat kaivokset ja louhokset. Geologian tutkimuskeskus, Opas 35. 64 s.
- Saltikoff, B. 1997. Malmiesiintymäkartasto. 238 s., 141 liites., 1 levyke. Geologian tutkimuskeskus, arkistoraportti, M10.1/1997/1/12.
- Toropainen, V. 2006. Yhteenveto sulfidimalmikaivostoiminnasta Suomessa ja toiminnassa muodostuvista sivutuotteista sekä niiden ympäristövaikutuksista. 58 s. Geologian tutkimuskeskus, arkistoraportti, S 49/0000/2006/2
- Turkka, S. 1994. Pohjalaisten kivikirja. Etelä-Pohjanmaan kalliot ja korukivet. Lakeuden kivikerho, 1994, 216 s.
- Työ- ja elinkeinoministeriön kaivosteollisuussivut: <http://www.tem.fi/tyritykset/kaivosteollisuus>
- Virtanen, H.-M. 1998. Rautaa Pohjanmaalla. Selvitys Länsi-Suomen ympäristökeskuksen alueen rautaruukeista. Länsi-Suomen ympäristökeskuksen moniste 19/1998.



Närpes fick eget kulturmiljöprogram

■ Ett kulturmiljöprogram för hela Närpes har färdigställts som EU-finansierat projekt. Projektet har varit omfattande och resultatet finns nu samlat i en bok på 240 sidor, "Närpes kulturmiljöprogram - Från kustby till ådal". Utredningen har sammanställts av landskapsplanerare Riitta Jaakkola från Seinäjoki. Arbetet är det första finlandssvenska kulturmiljöprogram som omfattar en hel kommun. Kulturmiljöprojektet i Närpes genomfördes under åren 2009-2012. Projektledarens andel i projektet var 1,5 år. Programmet finns som pdf-fil och kan laddas ner från Närpes stads hemsida www.narpes.fi.

Kulturmiljöprogrammet är en form av hembygdsbok som sammanställer kunskap och förklarar hur våra dagars miljö har utvecklats. Det ger också handledning i hur objekten ska vårdas och erbjuder bakgrundsinformation för myndigheterna för beslutsfattande. En viktig del av publikationen är den egentliga programdelen i slutet av boken. Den fungerar som ett verktyg för hantering av de förändringar som sker i miljön. Programmet ger riktlinjer om de viktigaste särdragen i miljön och om värden och utnyttjandet av dessa. Riktlinjerna har dragits upp i samverkan mellan invånare, samfund, myndigheter och miljövärdsexperten. Den nu publicerade boken omfattar grundfakta om trakten och dess historia, om offentliga och allmogebyggnader, samt de speciella särdrag i anknytning till byggandet som finns i olika byar och längs stränder. Alla jordregisterbyar och deras byggbestånd presenteras, nästan 1000 fotografier och kartor finns med och åskådliggör framställningen.

Välkommen på resa genom Närpes kulturmiljöer – från kustby till ådal!

Närpiö sai oman kulttuuriympäristöohjelman

■ Närpiöön on valmistunut EU-hankerahoituksella oma, koko kuntaa käsittävä kulttuuriympäristöohjelma. Laajan hankkeen tulokset on koottu 240-sivuisiksi kirjaksi "Närpes kulturmiljöprogram - Från kustby till ådal". Selvityksen on laatinut maisemasuunnittelija Riitta Jaakkola Seinäjoelta. Työ on maan ensimmäinen koko kuntaa käsittävä suomenruotsalainen kulttuuriympäristöohjelma. Hanke toteutettiin vuosien 2009-2013 aikana. Kirjoittajan työ hankkeessa kesti 1,5 vuotta. Julkaisu on PDF-tiedostona ladattavissa Närpiön kaupungin kotisivuilta osoitteesta www.narpes.fi.

Kulttuuriympäristöohjelma on eräänlainen kotiseutukirja, joka kokoaa yhteen tietoa ja selittää nykypäivän ympäristön kehityshistoriaa. Se ohjaa kohteiden hoitoa, antaa viranomaisille pohjatietoa päätöksentekoon ja toimii vuorovaikutuksen välineenä. Tärkeä osa on julkaisun lopussa oleva varsinainen ohjelmaosa, joka toimii työkaluna ympäristössä tapahtuvien muutosten hallintaan. Ohjelma osoittaa ympäristön erityispiirteet sekä suuntaa niiden hoitoa ja käyttöä. Suuntaviivat

Paikallismuseoiden rakennusinventointi ja kuntokartoitus 2013

Teksti MINNA TURUNEN Arteniomi (AMK),
rakennuskonservoinnin opiskelija

■ Kesällä 2013 aloitettiin Pohjanmaan museon alueella olevien paikallismuseoiden rakennusten inventointi ja kuntokartoitus, jonka yhteydessä tehtiin myös alustavaa suunnitelmaa tarvittavista restaurointi- ja konservointitoista.

Kesän kohteiksi oli valittu 12 museota Vaasasta ja sen lähialueilta, kauimmaisista olivat Kristiinankaupungissa. Tein alustavan kartoituksen kohteiden tyypistä ja rakennusten määrästä Pohjanmaan museon vanhojen paikallismuseoinventointien ja Museoportaalien tietojen perusteella. Valituissa kohteissa oli yhteensä hieman yli sata rakennusta. Työ päätettiin aloittaa Vaasan alueella olevista museoista ja edetä ympärillä oleviin kuntiin sitä mukaa kun aikaa riittää. Päätettiin myös inventoida muutkin paikallismuseot kuin vain alustavasti valitut, mutta niihin ei tehdä kuntokartoitusta. Museo jätettiin myös inventoimatta, mikäli sillä ei ole omaa rakennusta (esim. käsittää vain yhden huoneen jossain muussa rakennuksessa). Vaasan suurimmat museot, Kuntsi, Tikanoja ja Pohjanmaan museo jätettiin inventoinnin ulkopuolelle. Meijerimuseoon ei päässyt alueella tahtuvien rakennustöiden takia. Kesän aikana ehdin käydä läpi kuusi museota ja yhteensä 56 rakennusta.

Vaasa:

- Bragen ulkomuseo, Hietalahti. 25 rakennusta, joista 24 inventoitiin ja kuntokartoitettiin.
- Vanhan Vaasan museo: 5 rakennusta, neljään tehtiin kuntokartoitus inventoinnin lisäksi
- Vaasan auto- ja moottorimuseo: 1 rakennus, inventointi ja kuntokartoitus
- Vaasan Merimuseo: 4 rakennusta, vain inventointi
- Vähänkyrön kotiseutumuseo: 4 rakennusta, inventointi ja kuntokartoitus

Laihia:

- Laihian kotiseutu- ja nuukuurenmuseo: 17 rakennusta museoalueella sekä varastona toimiva lainajyvämakasiini, kaikkiin inventointi ja kuntokartoitus

Tiedot syötettiin Etelä- ja Keski-Pohjanmaan sekä Pohjanmaan yhteiseen KIOSKI-tietokantaan. Museoalueesta tehtiin kohdekortit, johon kerättiin mm. seuraavat tiedot:

- alueen kuvailu
- museon historia, alueen muodostuminen
- museon toiminnan kuvailu pääpiirteittäin
- kohteella olevat arvot

Kohdekortit nimettiin museon osoitteella ja nimellä (esim. Kauppiaankatu 10, Vanhan Vaasan museo). Jokaisesta museoalueen rakennuksesta tehtiin rakennuskortti, johon tuli rakennuksen perustietojen ja rakennushistorian lisäksi myös lyhyt yhteenvedo rakennuksen kunnosta ja korjaustarpeesta.



Nöjda deltagare i nytimringskurs som hölls i april 2013 på Stundars inom ramen för det internationella Leaderprojektet "Slöjdkontakt och hantverksmöten". Kursledare Leif Persson från Hälsingland lärde bland annat ut hur man gör traditionella "Dalaknutar".

Stundars firade 40 år med fest och olika projekt

Text GUNILLA SAND

■ Det är inte alla som kan välja ifall man vill fylla 40 eller 65. Stundars kan faktiskt fira båda dessa märkesår. Nuvarande organisation Stundars r.f. grundades 1973 och har således 40 år på nacken. Föregångaren Solf Museiförening, med museigrundaren Gunnar Rosenholm (1912-1999) som initiativtagare, grundades redan år 1938, vilket betyder att vi också kan fira 65-årsjubileum. Hur som helst har det hänt massor på dessa år. Eller vad sägs om 67 byggnader och årligen ca 30 000 gäster, ca 2000 utförda talkotimmar och numera en personalstab på ca tio årsverken.

Stundars har idag en aktiv verksamhet året om och för besökare erbjuder program på olika språk och för olika åldrar. Vi gör mycket arbete "bakom kulisserna". En del av det här berättade vi om under Jubileumsfesten som hölls lördagen den 15 juni kl. 13-16. Vi höll "Öppet hus" såväl i Hantverkarhuset som är under uppbbyggnad, i Sockenmagasinet, men även i mindre stugor som Smedens stuga. I Sockenmagasinet, med sina ca 400 museiföremål, förvaras några av våra "finaste" föremål som t.ex. den samling av rockblad som Gunnar Rosenholm själv samlade in. Här finns också en samling handsmidda läs, jordbruksredskap, kärror, timmermansverktyg, samt en fiskeriavdelning med en lokalt tillverkad ekstock, s.k. "öitjo" som varit i användning på Söderfjärden. Flera andra fina exempel på verkligt skickligt utförd folkkonst finns också.

Under jubileumsfesten blev det också vernissage för en retrospektiv utställning över textilkonstnären Ehrengard Högnäs (f. 1930) produktion "Steg för steg". En annan glad nyhet är att vår jubileumsbok "Stundars" lanserades just denna dag. Förutom jubileumsåret pågår flera olika projekt. Inom det internationella Leaderprojektet "Slöjdkontakt och hantverksmöten" mellan Stundars och Gästrike-Hälsinge hemslöjdsförbund har vi utbytt kursledare men också studiebesök till varandra. På Stundars Hantverkardag 7.7.2013 kom ett tjugotal slöjdare från Hälsingland att medverka. Ett annat Leaderprojekt handlar om att utveckla nya byggnadsvårdstjänster på Stundars. Sedan ifjol, år 2012, pågår också ett investeringsprojekt där vi uppför en timmerbyggnad från Rådhusgatan 23 i Vasa. Huset som går under namnet "Hantverkarhuset" skall stå klart våren 2014. Tillsammans med Sagalunds museum på Kimitoön genomför Stundars projektet "Museala vardagsrum" med olika museipedagogiska satsningar.

on asetettu yhdessä asukkaiden, yhteisöjen, viranomaisten ja ympäristöasian-tuntijoiden kanssa. Nyt julkistettu kirja esittelee laajasti perustietoja seudusta ja sen historiasta sekä erikseen julkista ja talonpoikaista rakennuskantaa sekä rakentamisen paikallisia erityispiirteitä kylissä ja rannoilla. Närpiön kaikki maare-kisterikylät ja niiden rakennuskanta esitellään, lähes 1000 valokuvaa ja karttaa havainnollistavat esitystä. Tervetuloa matkalle Närpiön kulttuuriympäristöihin – rannikon kyllien kautta jokilaaksoon!

Laihian kotiseutu- ja Nuukuurenmuseolla oli tänä kesänä kaksi mielenkiintoista näyttelyä

SUOMENHEVONEN-näyttelyssä esiteltiin hevosen liittyvää perinnettä ja historiaa, sekä erityisesti laihialaisia kuuluisia historian kirjoihin jääneitä suomenhevosia. Esillä oli mm. valokuvia, hevostarvikkeita ja muuta esineistöä suomenhevosiin ja raviurheiluun liittyen. LOTTA-näyttelyssä kerrottiin lottien toiminnasta ja esillä oli mm. lottien asuja, valokuvia laihialaisten lottien toiminnasta, sekä astioita ja muuta esineistöä. Näyttelyssä oli esillä myös muita sota-aikaan liittyviä esineitä.

Teksti CAMILLA LYYSKI

SUOMENHEVONEN Suomenhevonen on yksi suomalaisuuden symboleista. Sitä on kuvailtu mm. seuraavin sanoin: sisukas, uhrautuvainen, vähään tyytyvä korpisoturi. Suomenhevonen on ainoa täysin Suomessa kehitetty hevosrotu, ja se sopii lähes kaikkiin hevosen käyttötarkoituksiin Suomessa: maatalous- ja metsätöihin, raviurheiluun ja ratsastukseen. Suomenhevosella oli ratkaisevan tärkeä rooli niin talvi- kuin jatkosodasakin, ja vuonna 1997 sen kunniaksi pystytettiin patsas Seinäjoelle Törnävän kartanonpuistoon.

Laihialla on hevoskasvatuksessa ja raviurheilussa pitkät perinteet. Laihian kotiseutumuseon näyttely kertoo laihialaisista hevosista yli sadan vuoden takaa ja esillä on monenlaista mm. raviurheiluun liittyvää esineistöä. Kenties tuntemasi hevosen sukutaulusta löytyvät Simo, Poika tai Laihian-Lissu? Näyttely esittelee myös mm. kuuluisat pohjalaiset oriit, joita olivat Murto ja tämän kuuluisin poika, Eri-Aaroni. Eri-Aaroni oli menestyksekkäs laihialainen ravihevonen, ravikuningas, jonka jälkeläisistä tuli monta raviurheilun tähtijuoksijaa. Myös itse näyttelytila kertoo osansa hevosen historiasta, sillä näyttelytilana toimii alkuperäisellä paikallaan oleva tallirakennus, jonka hirsissä komeilee vuosiluku 1772. Pohjanmaalla talli oli maamiehen paras rakennus, väitti lampuri Cneiff vuonna 1757.

Hevosen hoito ei ole aina ollut yhtä rationaalista kuin nykyaikana, sillä perinteisen maatalouden aikana hevosen hoitoon kuului myös taikuu ja loitsut. Näyttelyssä esitellään näitä hevosen hoitoon liittyviä loitsuja. 1700-luvulla ilmestyivät ensimmäiset eläinlääkinnälliset oppaat, joista yksi on myös Laihialla toimineen pappismiehen Christfrid Gananderin



Hevosen hoitoon liittyviä kirjoja 1700-1900-luvulta sekä laihialaiset suitset. Kuva Camilla Lyyski.

**Näyttely
on esillä myös
kesällä
2014**



Laihian-Lissu. Kuva Laihian kotiseutumuseon kokoelmat.

julkaisema Eläinden tauti-kirja vuodelta 1788. Kirjan esipuheessa Ganander kertoo:

"Tätä ajatellesani, olen minä niinkuin maalla asuwa, maan miesten hywäxi Suomen kielexi tulkinut, ja sieltä ja täältä koonnut tämän Eläinden Tauti-kirjan; erinomattain kuin Suomalaisilla ei ole tähän asti ollut muuta apua Eläinden Taudeisa, kuin mitä juoxian Akat ja Äijät, kuoharit, ja walehtelewaiset welhot, noidat, taikurit, Myrrys ja Indo miehet, owat monen pöyhistelemisen alla huulellet ja kehuneet tietäwänsä, ja että ynnä senkaltainen tyhmä Epäusko kansan seasta katoaisi, ja ihmiset tottuisit ja taitaisit itse hätä tilasa kotona saatawilla wälikappaleilla Eläimiään huusata ja parantaa."

LOTTA *"Taistelutantereella laupeudensisarina tai Lotta Svärdinä tai kodissa uupumattomasti aherrellen sotilaiden varustamiseksi ja muonittamiseksi, kaikkialla, kaikilla aloilla on Suomen nainen työskennellyt hiljaisuudessa ja vaatimattomasti muistamatta unta ja lepaa."*

Näillä sanoin Mannerheim kiitti Suomen naisia vapaussodan päätyttyä 1918 ja mainitsi tiettävästi ensimmäisen kerran Lotta Svärdin nimen viitatessaan naisten ponnistuksiin sota-aikana.

Lotta Svärd -järjestö perustettiin vuonna 1921 ja sen jäsenet, lotat, tekivät raskasta, mutta arvokasta työtä isänmaamme hyväksi. Naisten osuus talvisodassa oli tutkijoiden mukaan suorastaan ratkaiseva Suomen selviytymisen kannalta. Lotat tekivät korvaamatonta työtä niin sotatoimialueilla kuin kotirintamallakin. He toimivat mm. muonitus- ja vaateustehtävissä, sotilassairaaloissa ja kenttäsairaaloissa lääkäreinä ja sairaanhoitajina sekä toimisto ja viestintätehtävissä. Tärkeää ja vaarallista työtä oli myös ilmavalvonnasta huolehtiminen, joka oli suureksi osaksi lottien vastuulla. Talvi- ja jatkosodan aikana lottien työskentely armeijan apuna vapautti noin satatuhatta miestä rintamalle.

Lotta Svärd -järjestön toimiaikaan liittyy myös rauhanaikaa, jolloin järjestettiin mm. lottakursseja. Toimintaan kuului tuolloin kuitenkin myös muuta, hauskaakin toimintaa, kuten juhlia ja retkiä, perustettiin laulukuoja, urheiltiin ja tavoiteltiin urheilumerkkejä. Järjestön yhteyteen perustettiin vuonna 1931 myös tyttöjärjestö Pikku-lotat 8-17 vuotiaita tyttöjä varten.

Lotta Svärd -järjestö nousi talvi- ja jatkosodan aikana Suomen asukaslukumäärään suhteutettuna maailman suurimmaksi naisten maanpuolustusjärjestöksi, johon kuului enimmillään 232 000 jäsentä. Lottien toiminta huomattiin myös ulkomailla ja se toimi suurena esimerkkinä pohjoismaisille maanpuolustusjärjestöille. Lotta Svärd -järjestö lakkautettiin rauhansopimuksen ehtojen perusteella vuonna 1944. □

Tervetuloa Laihian kotiseutumuseolle!
Osoite: Rudontie 234, 66400, Laihia
Lisätietoja: www.pohjanmaanmuseoportaali.fi/
Laihian kotiseutu- ja museoyhdistys
Tiedustelut: 040 5018 512

I Laihela hembygdsmuseum och i Nuukuuren museo visades i somras två intressanta utställningar: ”Suomenhevonen” och Lotta.

Utställningen Suomenhevonen presenterade hästens roll i historien och traditionen, och lyfte särskilt fram kända finnhästar från Laihela. Utställningen var uppbyggd kring fotografier, hästredskap och andra föremål, bl.a. med anknytning till travsporten. Lotta-utställningen berättade om lottornas arbete och verksamhet i Laihela med hjälp av fotografier, lottadräkter samt föremål som använts i lotta-arbetet, bl.a. serviser. Också andra krigstida föremål ingick i utställningen.

Text CAMILLA LYYSKI

DEN FINSKA HÄSTEN, finnhästen, är en av symbolerna för finländskheten. Den har karakteriserats som en ihärdig, offervillig ödemarkskrigare som nöjer sig med lite. Den finska hästen är den enda hästras som helt och hållet avlats fram i Finland, och den lämpar sig för nästan alla arbeten som hästen traditionellt behövs för: lantbruks- och skogsarbete, travsport och ridning.

Den finska hästen spelade en avgörande roll i både vinter- och fortsättningskriget, och år 1997 förädrades den en egen staty i Törnävä herrgårdspark i Seinäjoki.

Hästavelstraditionerna och travsporten har långa anor i Laihela. Hembygdsmuseets utställning berättar om hästarna i Laihela för över hundra år sedan och besökaren får bekanta sig med många olika föremål bl.a. från travsporten. Kanske Simo, Poika och Laihian-Lissu hitas i släkttavlan för en häst som du känner? Utställningen presenterar också kända österbottniska hingstar såsom Murto och hans kändaste son, Eri-Aaroni. Eri-Aaroni var en mycket framgångsrik travhäst från Laihela, en riktig travkung vars ättlingar också kom att bli stjärnor på travbanorna. Också själva utställningsutrymmet berättar om hästens historia: Utställningen visas i ett stall som bevarats på sin ursprungliga plats, en byggnad som pryds av året 1772. Lammuppfödaren, provinsialschäfern Cneiff hävdade år 1757 att stallet var den bästa av lantbrukarens alla byggnader.



Lotta-astioita ja kahvinkorviketta. Lotta-servis och kaffesurrogat. Kuva/foto: Camilla Lyyski

***Utställningen
visas också
sommaren
2014***

Hästkötseln har inte alltid varit lika rationell som idag. Under det traditionella lantbrukets tid hörde också magi och besvärjelser till hästkötseln. De första guideböckerna rörande djursjukvård kom på 1700-talet. En av dem är Laihelaprästen Christfrid Gananders publikation *Eläinden tauti-kirja* från år 1788. I förordet skriver Ganander (fritt översatt från finskan till svenska med modern stavning):

”När jag betänker detta, har jag i egenskap av boende på landet, till gagn för mina landsmän tolkat till finska språket och från olika håll sammanställt denna bok om Djurens Sjukdomar. Detta särskilt som Finnarna intill denna dag inte haft annan hjälp vid Djurens Sjukdomar; än

>>>

vad kloka gummor och gubbar, snöpare och lögnaktiga trollkarlar, häxor, [---] har braskat med och trott sig veta och därom skrutit. Önskar att denna dumma Villfarelse skulle försvinna från folkets sinnen, och att människorna skulle vänja sig vid och lära sig att själva i nödfall, med de verktyg som står till buds hemma, sköta om sina Djur och få dem att tillfriskna”.

Lotta Svärd-organisationen grundades år 1921 och dess medlemmar, lottorna, utförde ett tungt men viktigt arbete för vårt fosterlands bästa. Kvinnornas roll i vinterkriget har enligt forskarna varit rentav avgörande för landets förmåga att klara sig ur kriget. Lottornas arbete var oersättligt såväl i själva krigszonen som vid hemmafronten. De arbetade bl.a. med proviantering och beklädnad men också i krigssjukhusen och på fältsjukhusen, både som läkare och som sjuksköterskor. De skötte också allehanda kontors- och kommunikationsuppgifter. Ett viktigt men farligt arbete var skötseln av luftbevakningen, där lottorna bar en stor del av ansvaret. Under vinter- och fortsättningskrigen innebar lottornas arbete som stöd för armén att hundratusen män kunde frigöras för fronttjänst.

Lotta Svärd-rörelsen verkade också under fredstid, då bl.a. lottakurser ordnades. Till verksamheten hörde också lättsammare aktiviteter såsom fester och utfärder, sångkörer, sport och tävlingar. År 1931 grundades flickorganisationen Smålottorna för flickor i åldern 8-17 år.

Lotta Svärd-organisationen kom under vinter- och fortsättningskriget att utvecklas till världens största försvarsorganisation för kvinnor, mätt i förhållande till landets befolkningsmängd. Som mest hade rörelsen 232 000 medlemmar. Lottornas verksamhet noterades också utomlands och den blev en förebild för försvarsorganisationerna i de övriga nordiska länderna. I enlighet med fredsvillkoren lades Lotta Svärd-organisationen ner år 1944. □

Välkommen till hembygdsmuseet i Laihela!

Adress: Rudontie 234, 66400, Laihela

Tilläggsuppgifter: <http://www.museiportalosterboten.fi>

Laihian kotiseutu- ja museoyhdistys / Hembygds- och museiföreningen i Laihela



Vy över Bockabron. Foto: Ulla Källman, april 2013

Gestalter ur folktron i Pedersöre

Gamla skräp får liv kring Bockabron i Kiisk, en del av Sju sjöars Vandringsled.

Text ULLA KÄLLMAN

Sommaren 2012 ordnade Pedersöre konstförening Artis en utomhus installation med gestalter ur folktron vid det natursköna, gamla kvarnområdet ”Stinasholma” i Purmo i Pedersöre. Det idylliska landskapet kring kvarnforsen vid Purmo å befolkades av både Skogsrådet och Näcken, Skogsråden med fru, underjordingar, älvor, vättar och annat småknytt. Intill varje gestalt fanns en liten skylt med berättelse om vem den föreställde och vad dess uppgift var i naturen och bland människorna enligt gammal folktron. Installationen väckte positivt intresse och blev livligt besökt; ca 1300 gäster hade skrivit sina namn i gästboken när sommaren var slut.

Det gladdade oss Artis medlemmar att våra varelser, tillverkade till största delen av återvinningsmaterial, blev så väl mottagna, och därför arbetar vi vidare med temat. Under våren utökas skaran folktrogestalter ytterligare och i sommar kommer de att placeras ut vid den del av Sju sjöars vandringsled som börjar uppe vid Kiisk byahem vid stranden av Kiisk sjön i Lappfors och vindlar 600 meter genom kuperad terräng och hög barrskog ner till stranden av Esse å. Där finns en grillplats och den nyrestaurerade bron över Esse å, Bockabron, med sina bekväma bänkar och bord erbjuder en skön naturupplevelse. Där kan man förutom folktrogestalterna också ta del av ett rikt fågel- och djurliv. Vill man fortsätta leder Sju sjöars vandringsled vidare via små skogssjöar i en bana, 15 eller 21 kilometer lång, tillbaka till startpunkten vid Kiisk sjön. Medan gestalterna förhoppningsvis också i sommar blir en inspiration till berättande för både gamla och unga besökare, kommer Artismedlemmarna att samla de berättelser som bygdens folk har i sina gömmor för att senare ge ut dem i bokform med fotoillustrationer. Svenska Kulturfonden och Pedersöre kommun understöder projektet finansiellt. Pedersörenejdens Andelsbank har upplåtit sin fastighet i Lappfors som arbetsutrymme för föreningens medlemmar. □

Gestalter ur folktron:

Plats: Sju sjöars vandringsled från Kiisk byahem till Bockabron. Skylt vid Terjärnvägen 536, Pedersöre.

Tid: Installationen var öppet 19.6.-14.9.2013

Wildlife Vaasa kansainvälinen luontoelokuvafestivaali kokoaa yhteen yhteistyöosapuolia ympäri maailmaa

Teksti VESA HEINONEN / ILIAS MISSYRIS

Kansainvälinen Wildlife luontoelokuvafestivaali järjestetään Vaasassa joka toinen vuosi. Vuonna 2002 ensimmäisen kerran järjestetyn festivaalin merkitys on kasvanut ja saanut kiitosta osallistujilta, delegaateilta, medialta ja myös yleisöltä. Viimeisen kerran, marraskuussa 2012, Terranovan kansainvälisellä luontoelokuvafestivaalilla osallistui 285 elokuvaa 45 maasta ja 23 maasta osallistui 135 delegaattia. Festivaali on ainoa alansa Skandinaviassa ja se on myös tärkeä suomalaisille luontoelokuvantekijöille, koska Vaasassa heillä on mahdollisuus saada elokuvia kansainväliseen levitykseen TV-yhtiöiden ostajien kautta ja tehdä itseään tunnetuksi filmiluetteloidemme kautta sekä tietysti kansainvälisen osanottajajoukon välityksellä. Aiemmat onnistuneet festivaalit ovat laajentaneet festivaalin verkostoitumista ja tuoneet mukana yhteistyöosapuolia ympäri maailmaa mm. suuret elokuvafestivaalit. Seuravana Wildlife Vaasa festivaalin teemana tulee olemaan: Tiedeviestintä luonto- ja tiede elokuvien kautta, Unescon maailmanperintö sekä kulttuurimatka. □



Festivaali järjestetään lokakuussa Vaasassa 1.- 5.10.2014.

Wildlife gör film med Kaskö svenska skola om Peter Johan Bladh

Text CARITA NYSTRÖM

Kaskö, Finlands minsta stad, har en intressant historia inte minst på grund av att den var hemstad för Peter Johan Bladh, som under andra hälften av 1700-talet avancerade till superkargör vid Svenska Ostindiska Kompaniet. Hans far handelsmannen Johan Bladh hade anhängit om stadsrättigheter för samhället på ön, men avled två år innan Kaskö år 1785 blev stad. Sonen Peter Johan återvände till Kaskö efter sina år i kompaniets tjänst. Han verkade kraftfullt till att staden fick stapelrättigheter och utvecklades som sjöfartsstad. I Kaskö bor idag 1300 invånare och staden har en välbevarad trivsamt trähushälsing.

Vid det svenska lågstadiet, som bor under samma tak som det finska, har sjätte klassens tio elever sedan hösten 2012 arbetat med att skriva manuskriptet till en film om P. J. Bladh. Initiativet togs av Wildlife Vasa naturfilmsfestival. Deras satsning på mediafostran har tidigare resulterat i flera filmer. Man har samarbetat med en rad skolor i Österbotten. Åren 2010 och 2011 med svenskspråkiga lågstudier i Korsnäs och Malax.

Det aktuella samarbetet med Kaskö skola har löpt fint och flera lärare har aktivt hjälpt till. Eleverna var ända från starten mycket engagerade både för filmprojektet och stadens historia. Carita Nyström ledde arbetet med manusskrivandet och då framgick det vilken stolthet de kände för sin stad och att de alla trivdes väl med att bo i den lugna staden. Fram emot april var manuset färdigt, och Vesa Heinonen och Ilias Missyris filmade en vacker april dag i Kaskö hembygdsmuseum. Föreningens ordförande Rose-Marie Back har varit oerhört tillmötesgående under samarbetets gång. Flera gånger har hon upplåtit museet för

manusträffarna och presenterat museets samlingar. Vi studerade bl.a. museets intressanta memorabilia av Bladh. Ett sådant är den vackra kristallkrona som pryder museets sal. Den har tidigare hängt i Benvik gård där Bladh bodde och som han fyllde med många dyrbara föremål hemförda från Kina. Back medverkar också i filmen.

Under filmens gång sitter eleverna i salen och diskuterar historia. Då de nämner Peter Johan Bladh och hur gärna de skulle vilja träffa honom, händer något magiskt. Peter Johan Bladh dyker upp i full 1700-tals mundering. Han spelas av skickliga amatörskådespelaren Carl Gustav Mangs, som i det privata är Kaskö stadsfullmäktiges ordförande och pensionerad historielektor. Samspelet mellan honom och elevgruppen blir livfullt och underhållande. Bladh berättar om sina år vid Ostindiska Kompaniet och de långa seglatserna till Kanton. Vidare om livet i Kaskö och på Benvik gård samt byggandet av Bladhska gården vid hamnen. Ryssarnas plundringar i staden och på Benvik 1808 förmedlas dramatiskt. På Bladhs uppmaning berättar eleverna sedan om staden idag och vad de tycker om den. Och Bladh försvinner på nytt in i skuggorna.

Filmens musikinslag står eleven Lina Wikman för, hon spelar Beethoven på piano.

Ytterligare ett musikinslag spelades in från museets nätta lilla spel-dosa. På filmens 16 minuter hinner ganska mycket ur Kaskös historia skymta förbi. Wildlife hoppas att filmprojektet blir ett trevligt minne för de historieintresserade eleverna, som nu tar steget in i högstadiet. Filmen lyfter med deras hjälp fram den lilla kuststadens färgrika historia. □



Hedmanin juhlavuotta 2014

Pohjanmaan museo valmistautuu Hedmanin juhlavuoteen ensi vuonna, kun Karl Hedmanin syntymästä on kulunut 150 vuotta. Pohjanmaan museon ydinkokoelma pohjautuu pitkälti Hedmanin keräämään taide- ja antiikkikokoelmaan.



Karl Hedmanin vanhemmat, karvari Gustaf Adolf Hedman ja Natalia Ignatjeff avioituivat vuonna 1863. Karl Hedman syntyi 23.9.1864. Rauhalliset kotiolot särkyivät, kun isä kuoli varhain ja äiti meni uusiin naimisiin juopon karvarinkisällin Isak Holmströmin kanssa. Perheen karvarinliike meni pian nurin. Karl sai kuitenkin käydä koulua. Hän pääsi ylioppilaaksi Vaasan lyseosta ja lähti opiskelemaan Helsingin yliopistoon. Helsingissä hän osallistui aktiivisesti osakuntaelämään, hän teki työtä mm. kansansivistyksen ja lainakirjaston hyväksi. Keräysinto sai alkunsa jo opiskeluaikana. Isotädiltään hän kuuli kertomuksia suvun entisistä jäsenistä ja kiinnostui sukututkimuksesta. Hedman osti ensimmäisen öljymaalauksensa, signeeraamattoman paimenta esittävän taulun narinkasta, juutalaisten kaupakojusta Helsingistä.

Hedman valmistui filosofian kandidaatiksi 1888, aineinaan mm. pohjoismainen historia, ja seitsemän vuotta myöhemmin lääketieteen lisensiaatiksi. Samana vuonna (1895) hän palasi kotikaupunkiinsa Vaasaan ja perusti oman vastaanoton. Luotuaan itselleen sopivan potilaspiiriin, hän saattoi antautua enemmän keräysharrastukselleen. Heti Vaasaan tultuaan hän liittyi vastaperustettuun Pohjanmaan historiallisen museon yhdistykseen.

Vaasassa Hedman tutustui pian hovioikeudenasessorin Alarik Hasselblattin tyttäreeseen Eliniin, jonka kanssa hän avioitui 1897. Jo alusta lähtien nuorenparin koti oli täynnä antiikkiesineitä. Vuonna 1899 Hedman oli saanut kaupungissa jo niin paljon arvovaltaa, että hänet valittiin museoyhdistyksen johtokuntaan. Hän muutti heti museon toiminnan suuntaviivoja lopettamalla näyttelytoiminnan ja suuntaamalla kaikki liikenevät varat hankintoihin. Eri pitäjiin valittiin yhteyshenkilöt keräämään alueensa esineistöä.

Hedman hankki ulkomaista vanhaa taidetta matkoillaan Ruotsiin ja Saksan kylpyläkaupunkeihin. Pariisissa ja Firenzessäkin Hedman kävi itse tehden siellä kauppoja. Useimmat kaupat syntyivät kuitenkin erilaisten välikäsiensä avulla.

Hedman alkoi kerätä aikansa taidetta vuonna 1909. Tuolloin hän osti Pekka Halosen komean Työstä paluu-teoksen. Samaan aikaan hän hankki myös Werner Thomén Koulunpihan. Kansanesineet, jotka eivät maksaneet paljoa hän osti museon nuikemmilla varoilla, kun taas kalliimmat säätyläisesineet hän osti omilla varoillaan. Ennen 1920-lukua hän käytti eniten rahaa posliiniin, hopeaan ja huonekaluihin. Hedman oli aluksi kerännyt vain tiettyihin tyyli-interiööreihin sopivia esineitä. Hänen mielenkiintonsa aikalaistaitteeseen ja

taiteeseen yleensä sai syvyyttä ja laajuutta sen jälkeen kun hän tutustui helsinkiläiseen taidekauppias Gösta Stenmaniin, josta tuli hänen tärkein neuvonantajansa.

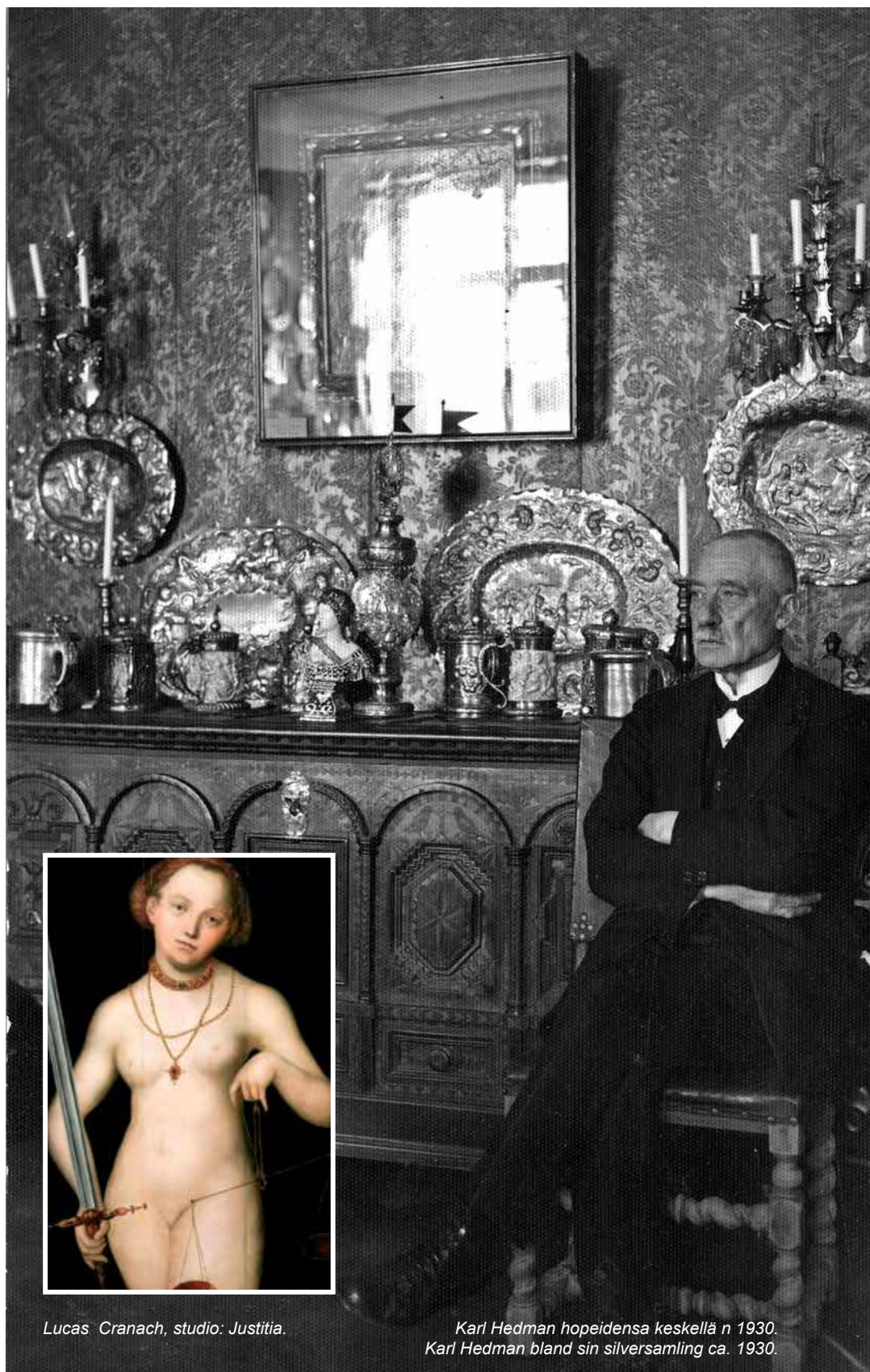
Hedman tarvitsi tukea taideostoihinsa, ne olivat usein spontaaneja. Hän alkoi vähitellen luottaa yhä enemmän Stenmanin makuun, jota hänen lankonsa ei selvästikään hyväksynyt. Ennen Stenmania hän käytti asiantuntijanaan usein Tukholman Bukowskia. Myös Pietarissa hänellä oli oma neuvoja.

Jo vuonna 1915 Hedman antoi kirjeessään langolleen ymmärtää, että hän keräsi museo-kokoelmaa. Kaksi vuotta myöhemmin hän keskusteli lähipiirinsä kanssa tulevan museorakennuksen paikasta. Monta eri mahdollisuutta oli esillä. Lahjoitusvaroja oli saatu konsuli Eugen Wolffilta. Museon rakentaminen ja Hedmanin siihen lupaaman kokoelman lahjoitus herättivät joissakin kaupunkilaisissa outoja vastareaktioita. Heidän silmissään Hedmaneille rakennettiin kateutta herättävää palatsia. Hedmanit saivat toki asunnon museorakennuksen kolmannelta kerroksesta, mutta muualle tuli näyttelyitä Hedmanin itselleen ja museolle keräämistä esineistä. Hedmanista tuntui varmaan lehdistössä käyty debatti museorakennuksesta katkeralta, olihan hän koko elämänsä elänyt säästeliäästi kerätäkseen antiikkiesine-kokoelmaa, jonka

hän varsin varhaisessa vaiheessa tiesi lahjoittavansa kaupungille. Jo vuonna 1921 Stenmanin taiderevy-lehdessä oli tieto Hedmanin kokoelman luovuttamisesta aikanaan yleiseen käyttöön. Elin ja Karl Hedman testamenttasivat vuonna 1924 omaisuutensa Vaasan kaupungille.

Sen jälkeen alkoi tapahtua museorintamalla. Museorakennus pystytettiin Marianpuistoon 1930. Hedmanit muuttivat taloon ja sisustivat siitä itselleen ylimmän kerroksen. Kahteen alempaan kerrokseen tuli museoyhdistykselle kerättyjä, maakunnan rikkaasta kansankulttuurista kertovia esineitä, joita tuolloin oli yli 7000. Kokonaisuus oli vaikuttava. Hedmanit eivät halunneet että se heidän jälkeensä hajotettaisiin. Siksi he museon avajaisia seuraavana vuonna (1931) - Hedmanin terveyden alkaessa pettää - perustivat säätiön hoitamaan kokoelmia. He määräsivät että museoyhdistys valvoisi säätiön hallintoa ja toimia. Puolet omaisuudesta kuuluisi heidän kuoltuaan Vaasan kaupungille ja puolet säätiölle. Karl Hedmanin kuoltua Elin Hedman jatkoi hänen työtään museon intendenttinä ja säätiön puheenjohtajana.

Vuonna 2013 käynnistetään Karl Hedman tutkimusprojekti, jossa selvitetään tarkemmin Hedmanin uraa keräilijänä ja kulttuuripersoonana. Tutkimus antaa pohjan uudelle näyttelylle, joka tulee Hedmanin kerrokseen. Suunnitelmissa on myöskin järjestää kahdeksan näyttelyä, joista neljä on valokuvanäyttelyitä. Lennart Nilssonin maailmankuuluja valokuvia on esillä alkuvuodesta ja sen jälkeen jalasjärveläisen valokuvaajan Jaakko Vilposen kuvia Pohjanmaalta. Toukokuussa on esillä Karl Alfred Nyströmin valokuvia 1950-luvun Vaasasta. Kesällä on esillä laaja kokoelma Hedmanin kulttuurihistoriallisista ja taidekokoelmista. Syksyllä 2014 on Nina Vanan, Tiina Lehtimäen ja Kaarina Heikinheimon näyttely, jonka lähtökohtana on Hedmanin esineistö ja taidekokoelmat. □



Lucas Cranach, studio: Justitia.

Karl Hedman hopeidensa keskellä n 1930.
Karl Hedman bland sin silversamling ca. 1930.



Hedmans jubileumsår 2014

Österbottens museum förbereder sig för jubileumsåret år 2014, som firas till 150-årsminnet av Hedmans födelse. Stommen i Österbottens museums samlingar bygger på Karl Hedmans konst- och antikvitetsamling.

Karl Hedmans föräldrar, garvarn Gustaf Adolf Hedman och Natalia Ignatjeff, gifte sig år 1863. När Vasa brann år 1852 fick familjen lov att tillsammans med övriga vasabor flytta till den nya platsen vid stranden ca 7 km från den gamla staden.

Karl Hedman föddes 23.9.1864. De lugna hemförhållandena upphörde tvärt när fadern dog i förtid och modern gifte om sig med garvargesällen och suputen Isak Holmström. Familjens garvarrörelse gick snart omkull. Trots allt fick Karl gå i skola. Han blev student från Vasa lyceum och begav sig till Helsingfors för att studera. I Helsingfors deltog han aktivt i nationalslivet och han arbetade ideellt bl.a. för folkbildning och lånebibliotek. Samlarivern fick sin start redan under studietiden. Av sin fars faster hörde han berättelser om släktens tidigare medlemmar och blev intresserad av släktforskning. Av tant Fredrika fick Karl sitt första antikföremål, en silhuett från år 1773 av sin släkting Herman Clas Didric Hedman som tjänstgjort som löjtnant på Sveaborg. Hedman köpte sin första oljemålning i Narinken, judarnas klädbodar; det var en signerad tavla föreställande en herde.

Hedman blev färdig filosofie kandidat 1888, med vitsord bl.a. i nordisk historia, och sju år senare blev han medicine licentiat. Samma år (1895) återvände han till sin hemstad Vasa och grundade en egen praktik. När

han hade skaffat sig en fast patientkrets kunde han i större utsträckning ägna sig åt sitt samlarintresse. Genast efter att han hade kommit till Vasa gick han med i den nyligen grundade Föreningen för Österbottens historiska museum.

I Vasa blev Hedman snart bekant med hovrättsassessor Alarik Hasselblatts dotter Elin, som han gifte sig med 1897. Redan från början var det unga parets hem fullt av antika föremål. År 1899 hade Hedman fått så stor auktoritet i staden att han valdes in i museiföreningens styrelse. Han ändrade genast på verksamhetens riktlinjer genom att avsluta utställningsverksamheten och genom att inrikta alla rörliga tillgångar på införskaffningar. I olika socknar valdes kontaktpersoner som skulle samla in föremål i sitt område.

Hedman blev stadsläkare och verkade också som järnvägens, bomullsfabrikens och tvålfabrikens läkare. Hedman var även en central person i stadens kommunala och kulturella liv. Hans intresse för släktforskning sträckte sig också utanför hans egen släkt och han utredde centrala borgarsläkters personhistoria.

När staden firade sitt 300 års jubileum 1906 lånade Hedman ut föremål ur sin egen samling till den officiella festdukningen. Som medlem i Finska konstföreningen, Svenska litteratursällskapet, Finska Fornminnesföre-



ingen och Släktforskar-sällskapet (Genealogiska samfundet) följde Hedman med vad som hände inom det historiska och det kulturella området.

Wäinö Aaltonen skulpterade en bronsbyst föreställande Hedman till dennes 60-årsdag. Han hade då redan under en längre tid lidit av inflammerad blindtarm och bara behandlat åkomman med ispåsar. Magsmärtorna besvärade ofta Hedman på nätterna och då steg han upp för att sy tapisseriarbeten till stolsöverdrag. Det är inte lätt för en läkare att söka upp en annan läkare för behandling. I april 1931 måste han dock bli opererad, men då var det redan för sent. Hedman dog 29.4.1931 till följd av sviterna.

År 1901 gjorde Elin Hedman en inventarieförteckning i sitt hem, troligen i samband med en brandförsäkring. Ur ett litet häfte kan vi få noggranna uppgifter om vilka föremål som

fanns i det Hedmanska hemmet. Det egentliga samlandet hade ännu inte påbörjats. Föremålen representerar en förmögen konstintresserad läkarfamiljs smak. Konstverken var närmast införskaffade i Vasa. Den verkliga samlarflugan bet först några år senare.

Svågern Emil Hasselblatt, amanuens vid Helsingfors universitets bibliotek, var Hedmans första konstguide och rådgivare vid inköp. Denne hyste en förkärlek för den linje som representerade trygg realism: Edelfelts, Järnefelts och Galléns tidiga arbeten hörde till den kategori han godkände. Av de modernare experimenterarna bland septemgruppens färgkonstnärer godkände han Magnus Enckell, A.W.Finch och Werner Thomé, men inte de finskspråkiga representanterna för våldsammare expressiv konst, såsom Jalmari Ruokokoski. Tyko Sallinen och Juho Rissanen förhöll han sig reserverat till.

Hedman införskaffade äldre utländsk konst på sina resor till Sverige och till tyska kurorter. Hedman for själv till Paris och Florens för att göra affärer. De flesta affärer gjordes dock med hjälp av olika mellanhänder. Han började samla samtida konst år 1909. Då köpte han Pekka Halonens praktfulla verk Hem från arbetet. På samma gång skaffade han också Werner Thomés Skolgården. Allmogeföremål som inte kostade så mycket köpte han med museets knappa tillgångar, medan han köpte dyrare ståndsföremål med egna medel. Före 1920-talet använde han mest pengar på porslin, silver och möbler. Hedman hade till en början endast samlat föremål som passade in i bestämda stilinteriorer. Hans intresse för samtida konst och konst i allmänhet vidgades och fördjupades efter att han blivit bekant med konsthandlare Gösta Stenman i Helsingfors, som blev hans viktigaste rådgivare.

Hedman behövde stöd i sina konstinköp; de var ofta spontana. Han började så småningom lita allt mer på Stenmans smak, vilket hans svåger helt klart inte accepterade. Före Stenmans tid anlätade Hedman ofta Bukowskis i Stockholm som sakkunnig. Också i St. Petersburg hade han egna rådgivare.

Stenmans och Hedmans konstinköp var sammanflätade fr.o.m. år 1914. Orsaken till detta var först och främst Hedmans fullkomliga förtroende för konsthandlarens kunskaper och smak, men även finansiella orsaker låg bakom detta. Stenman hade ett ständigt behov av pengar men när det gällde tavlor fanns det

ingen brist. Därför behövde han fortlöpande låna pengar av Hedman, och räntorna betalades i form av konstverk. Senare började också själva lånen betalas i form av konstverk. Så småningom hamnade Stenman att pantsätta allt fler av sina tavlor och när skulderna växte måste han slutligen pantsätta hela sin genom åren noggrant utvalda inhemska konstsamling. På så sätt hamnade den nuvarande Hedmanska samlingens dyrbaraste del, den s.k. Stenmanska panten, hos Hedman. Panten bestod av 142 målningar och 8 skulpturer och förvarades vid Åbo konstmuseum. Samlingen anlände, efter många turer, till Vasa år 1935.

Till Gösta Stenmans konstsalongs skyddslingar hörde bl.a. Tyko Sallinen, Jalmari Ruokokoski, Juho Mäkelä och Helene Schjerfbeck. Andra hade ännu inte upptäckt dessa konstnärer; de stod alldeles för långt från realismen för att de genast skulle bli förstådda. Men Stenman marknadsförde dem åt sina kunder och fick också Hedman övertygad om deras förmåga. Hedman köpte en del av deras arbeten, men största delen kom till Österbottens museum med den s.k. Stenmanska panten. Stenman var också rådgivare vid Hedmans inköp från utlandet. Stenman for på konstinköpsresor i Europa, framförallt till London, och förde hem verk åt Hedman.

Redan år 1915 lät Hedman i ett brev sin svåger förstå att han samlade för ett museum. Två år senare diskuterade han platsen för en kommande museibygnad med sin närmaste omgivning. Många olika möjligheter nämndes. Donationsmedel hade man fått från konsul Eugen Wolff. Byggandet av ett museum och Hedmans kommande donation

av sin samling till museet väckte konstiga motreaktioner bland en del stadsbor. I deras ögon byggde man ett avundsväckande palats åt Hedman. Hedmans fick ändå en lägenhet i museibygnadens tredje våning, men i övriga utrymmen ordnades utställningar med Hedmans och museets insamlade föremål. Hedman var säkert bitter över den debatt om museibygnaden som förts i pressen. Han hade ju levt sparsamt hela sitt liv för att kunna skapa en samling med antika föremål, som han i ett mycket tidigt skede visste att han skulle donera till staden. Redan år 1921 fanns det i Stenmans konstrevy-tidning information om att Hedmans samling med tiden skulle doneras till allmänheten. Elin och Karl Hedman testamenterade sin egendom till Vasa stad 1924.

Efter det började det hända saker på museifronten. Museibygnaden uppfördes i Marieparken 1930. Hedmans flyttade till huset och inredde den översta våningen åt sig själva. De två våningarna nedanför fylldes med museiföreningens insamlade föremål, vid det laget över 7000, som berättade om landskapets rika folkkultur. Helheten var imponerande. Hedmans ville inte att helheten skulle splittras efter deras död. Därför grundade de en stiftelse

>>>



Karl Hedman noin 1892 /Karl Hedman ca 1892



i samband med museets öppnande följande år (1931) - när Hedmans hälsa hade börjat svikta - som skulle sköta om samlingarna. De bestämde att museiföreningen skulle övervaka stiftelsens styrelse och verksamhet. Hälften av deras egendomar skulle efter deras död tillhöra Vasa stad och hälften stiftelsen. Efter Karl Hedmans död fortsatte Elin Hedman hans arbete som museets intendent och styrelsens ordförande.

Museibyggnaden förverkligades efter en arkitektävling (1921), som vanns av Eino Forsman. I hans gestaltning fanns drag från å ena sidan renässansens palats och å andra sidan medeltida österbottniska tornkyrkor. Den storslagna öppningen hölls 28.6.1930, då president Relander invigde museet. Man öppnade de fina bronsdörrarna som designats av Emil Wikström och visade det vita Vasas minneshall, med sina byster av generalerna och med sin glasmålning, åt publiken. De rika inhemska folkkonstsamlingarna hörde till de mest representativa i Finland.

Hedmans samling och stiftelsen idag

Den samling som Hedman samlade åt sig själv består av konst och antika föremål. Dit hör finländsk konst från åren omkring 1870-1930 och utländsk konst, närmast holländsk och italiensk från 1400-1600-talen. Utöver möbler och heminredningsföremål finns det silver- och guld-föremål, smycken, klockor, porslin och fajans m.m.

Hedmans konst- och antikvitets-samling bevaras i Österbottens museum. Där bevaras också en stor del av den finländska folkkonstsamlingen som Hedman samlade in - genom förmedling av agenter i andra landskap - och som ursprungligen tillhörde museiföreningen.

Den största delen av Hedmans konst- och antikvitets-samling är utställd i permanenta utställningar, i den s.k. Hedmanska våningen, där föremålen har grupperats i enlighet med samlarens tanke i olika tids-typiska stilrum. I den uppkomna epokomgivningen kan man tydligt förnimma tidskänslan.

Hedmans konst- och antikvitets-samling tillhörde den av museiföreningen kontrollerade Hedmanska stiftelsen fram till år 1998, då Vasa stad fick överta samlingen. Övriga delar av museet hade helt överförts till staden redan 1990. Stiftelsen existerar dock fortfarande självständigt och den använder sina tillgångar till att utöka Hedmanska samlingen med passande kompletteringar, närmast med verk som representerade äldre finländsk konst. Men även ny aktuell konst har införskaffats med dess medel. Till de senaste årens mer betydelsefulla inköp hör Stefan Lindfors Cyclus-skulpturer framför museet i Marieparken. De införskaffades i samband med museets 100-årsjubileum 1995. Stiftelsen finansierar också olika projekt som har anknytning till konst, forskning och insamling.

År 2013 inleds ett forskningsprojekt kring Karl Hedman, med syftet att bättre lära känna Hedmans karriär som samlare och kulturpersonlighet. Forskningen ligger till grund för en ny utställning i den Hedmanska våningen. I planerna för året ingår också åtta utställningar av vilka hälften är fotoutställningar. Lennart Nilssons världsberömda fotografier visas i början av året och därefter Jalasjärvi-fotografen Jaakko Vilponens fotografier från Österbotten. I maj visas Karl Alfred Nyströms bilder från 1950-talets Vasa. På sommaren är det dags att lyfta fram pärlor ur Hedmans kulturhistoriska samling och konstsamling. På hösten visas Nina Vanas, Tiina Lehtimäkis och Kaarina Heikinheimos utställning med utgångspunkt i Hedmans föremåls- och konst-samlingar. □

Nykarleby museum firade med bokutgivning

Nykarleby museum (Herlers museum) den av Nykarleby museiförening r.f. I år firade vi 60-årsjubileum 7 september. Museet är ett borgarmuseum som återspeglar 1800-talets sjöfartstid i Nykarleby. Föremålen i museet har alla anknytning till nykarlebybor. T.ex sjömansänkans rum(2mx3m) med en liten säng, ett bord med Bibeln, kaffekoppen, skorpar, snusdosan och vedspisen återspeglar hur fattigt en sjömansänka kunde ha det. Detta rum brukar intressera besökare väldigt mycket. Josef Herler som var eldsjelen och grundaren till museet förstod i rätt tid att ta vara på dessa gamla föremål, berättar Anna-Maria von Schantz.

Boken berättar om Josef Herler och hans arbete för museet. Boken är delad i två delar och i början möter läsaren Josef Herler i de minnesbilder som en rad personer har skrivit ner från sina möten med eldsjelen, kulturuvårdaren, teaterledaren och bokhandlaren Herler. Andra delen berättar om av själva museet och dess grundläggare.

Josef Herler föddes 1886 i Nykarleby som yngsta barnet i en syskonskara på 11 barn. Hans far, tyska bryggmästaren Josef Herler kom i början av 1860-talet från Bayern till Nykarleby för att brygga mörkt öl. Han gifte sig med Karolina Silfverberg från Jakobstad. Sonen Josef utbildade sig till både skådespelare och bildkonstnär men det var bokhandeln som blev hans levebröd.

Museet har en unik dräkt- och rekvisitasamling men Josef Herler var också helt suverän i sin jakt på föremål till museet. Flera ropades in på auktion. Museet fick också testamentsdonationer och när museet öppnades började gåvor strömma in. Herler hade scenografens och regissörens öga och såg genast vad som skulle passa in i museet, påpekar A-M von Schantz, vars farfar var bror med Josef Herler.

Museet ser ut i stora drag som på Herlers tid. Varje rum har sin speciell stämning. Rummen bjuder inte bara skönhetsupplevelse utan kryddas av levande och intressanta historier om ett spännande liv. Proveniensen kan vara lika värdefull som själva föremålet.

Josef Herlers museum berättar inte bara om sjöfartstaden Nykarleby. Det är också ett levande museum över ett museum, säger Bo Kronqvist. □

(Källor: A-M von Schantz, Vbl 6.9.2013)

Tilläggsinformation i Österbottens museiportal:

<http://www.museiportalosterbotten.fi/museum-a-o/museum/50-nykarleby-museum-herlers>

Museet är öppet i juli månad ti-sö kl 12-17

Jakobstadsvägen 5, Nykarleby

Andra tider enligt överenskommelse med intendent Bo Kronqvist 050 5315689

Anna-Maria von Schantz 050 5835232

Uudenkaarlepyyn museo juhlisti kirjajulkaisulla

Herlerin museota ylläpitää Nykarleby museiförening r.y. joka vietti 60-vuotisjuhliaan 7.9. Museo on porvarismuseo, joka peilaa 1800-luvun merenkulkukaupungin elämää. Esineistöllä on kytköksensä kaupungin asukkaisiin. Museossa esitellään mm. merimiehenlesken huone. Josef Herler, joka oli tulisieluinen museon perustaja, ymmärsi oikeaan aikaan ottaa talteen vanhaa esineistöä.

Juhlakirja kertoo Josef Herleristä ja hänen työstään museon hyväksi. Kirja on kaksiosainen ja sen ensimmäisessä osassa muistellaan Herleria ihmisten näkökulmista, jotka olivat tavanneet tulisieluisen kulttuurinystävän teatterinjohtajan ja kirjakauppias Josef Herlerin. Toinen osa kertoo itse museosta.

Josef Herler syntyi vuonna 1886 yksitoistalapsisen lapsikatraan nuorimpana. Hänen isänsä, saksalaissyntyinen panimomestari Josef Herler tuli 1860-luvun alussa Bayerista Uuteenkaarlepyyhyhyn. Hän meni naimisiin pietarsaarelaisen Karolina Silfverbergin kanssa. Poika Josef kouluttautui sekä näyttelijäksi että kuvataiteilijaksi, mutta elämänuransa hän teki kirjakauppihana.

Museossa on ainutlaatuinen puku- ja rekviisiitakokoelma, mutta Herler oli myös täysin omaa luokkaansa metsästäessään museoesineitä, joita hän huusi myös huutokaupoista. Museo sai myös testamenttilahjoituksia. Museo näyttää yhä pääpiirteittäin siltä, kuin Herlerin aikana. Herlerillä oli myös lavastajan ja ohjaajan silmää ja hän näki heti mikä sopii museoon, kertoo Anna-Maria von Schantz, jonka isoisä oli Josef Herlerin veli.

Museo ei kerro pelkästään merenkulkukaupunki Uudestakaarlepyystä. Se on elävä museo museosta, sanoo Bo Kronqvist. □

(Lähteet: A-M von Schantz, Vbl 6.9.2013)

Museo on auki heinäkuussa ti-su klo 12-17
Osoite: Pietarsaarentie 5, Uusikaarlepyy
Muina aikoina sopimuksen mukaan :
intendentti Bo Kronqvist 050 5315689
tai Anna-Maria von Schantz 050 5835232
Lisätietoja Pohjanmaan museoportaaliassa:
www.pohjanmaanmuseoportaali.fi



Jakobstads museum visade två intressanta konstutställningar i sommar

Pietarsaaren kaupunginmuseossa oli esillä tänä kesänä kaksi kiinnostavaa taidenäyttelyä



HÅKAN AHLNÄS

I sin stora utställning, kallad Se, visade Håkan Ahlnäs, f. 1943, såväl äldre som alldeles nygjorda verk. Utställningen visade prov på Håkans mångsidighet och skicklighet vad gäller material och tematik. Håkan är den sanne autodidakten med en öppen syn för konsten och för livet självt. Utställningen visades i Tobaksmagasinet 25.5 – 30.6

HÅKAN AHLNÄS Suuressa näyttelyssään, Katso. Håkan Ahlnäs, s. 1943, esitti vanhoja mutta myös aivan uusia taideteoksiaan. Näyttelyssä näimme esimerkkejä Håkanin monipuolisuudesta sekä materiaalin että tematiikan suhteen.

Håkan Ahlnäs on itseoppinut taiteilija, jolla on avara katse niin taiteelle kuin elämälle itse. Näyttely Katso oli esillä Tupakkamakasiinissa 25.5 – 30.6.2013



ANU TUOMINEN Apelsinsol Morotsland

Anu Tuominen, f. 1961, tilldelades Ars Fennica-priset år 2003. Hon utexaminerades från Konstindustriella högskolan 1992 (Master of Arts) och från Konstakademien 1995 (Master of Fine Arts). Hon har hållit ett stort antal utställningar i Finland och ute i Europa, men också i Japan. Om utställningen Jag fann ett berg, jag fann ett bröd i april 2013 i Forum Box, Helsingfors, skriver Hufvudstadsbladet (16.4-13): Anu Tuominen har gjort sig känd som ett slags konstens magiker som trollar fram nya betydelser ur fullkomligt vardagliga

gamla ting. Hennes känsla för materia har tillsammans med en ypperlig blick för associationer gett upphov till verk där hon klar av begreppen för att förläna dem ett nytt liv genom överraskande konstellationer. Det visuella förenas på så sätt med det intellektuella och får en att ta del av den tillfredsställelse som iakttagelser kring olika perspektiv kan skänka.

Utställningen Apelsinsol Morotsland visades i Tobaksmagasinet 12.7 – 27.10.2013.

ANU TUOMINEN Appelsiiniurinko Porkkanamaa

Anu Tuominen, s. 1961, sai Ars Fennica palkinnon 2003. Hän valmistui Taideteollisesta korkeakoulusta 1992 (Master of Arts) ja Taideakatemiasta 1995 (Master of Fine Arts). Hän on pitänyt monta näyttelyä Suomessa ja Euroopassa, sekä Japanissa. Keräilystä ja keräämisestä Anu sanoo: Kerääminen on vapautta. On hauskaa ja hassua, kun rannalta löytynyt täysin ei minkään näköinen ja ei minkään arvoinen roju ja tavarankappale muuttuu työhuoneessa lopulta näyttelyssä ihmetellyksi ja ihostelluksi. Esineen muuttaminen toiseksi on ihme, kun lähes tunnistamattomaksi kulunut jäkälöitynyt harja kasvaa oikeaksi huurteiseksi metsäksi, kun lisäksi harjasten suojaan pienen eläinfiguurin. On etuoikeutettua päästä todistamaan näitä ihmeitä ensimmäisenä, ja jopa saada olla syyllinen niihin.

Näyttely Appelsiiniurinko Porkkanamaa oli esillä Tupakkamakasiinissa 12.7 – 27.10.2013



Pohjanmaan museo, Museokatu 3
Österbottens museum, Museigatan 3

27.9. - 1.12. 2013

Vaasan taiteilijaseuran juhlanäyttely / Vasa konstnärsgilles jubileums-utställning

5.12.2013 - 23.2. 2014

A CHILD IS BORN Lennart Nilssonin valokuvia / Lennart Nilssons fotografier

25.11. - 15.12. 2013 **Lasten joulu / Barnens jul**

23.5. - 28.9. 2014

Säädyn mukaisesti - Hedmanin juhluvuoden päänäyttely

Ständmässigt - Det Hedmanska jubileumsårets huvudutställning

12.6. - 24.8. 2014

WHERE ARE YOU FROM?

Miten taiteilijan synnyinseutu, lapsuus ja sen maisemat ilmenevät luomistyössä. Pohjanmaan museon, näyttelykeskus Purnun ja Seinäjoen taidehallin yhteistuotantoa oleva taidenäyttely. / Hur speglas konstnärens hembygd och barndom i det skapande arbetet. En samutställning producerad av Österbottens museum, utställningscentret Purnu och Seinäjoki konsthall.

10.10. 2014 - 15.12. 2015

SATUJA AIKUISILLE - Nina Vanan, Tiina Lehtimäen ja Kaarina Heikinheimon teoksia esineitä, taidetta ja muuta materiaalia Karl Hedmanin kokoelmista.

SAGOR FÖR VUXNA - Nina Vanas, Tiina Lehtimäen ja Kaarina Heikinheimon konstverk, föremål, konst och annat material från Karl Hedmans samlingar

Suuren suosion saanut
Leikkiä ja liikennettä-näyttely
oli auki Pohjanmaan museossa 25.6. - 8.9.2013

Den mycket populära utställningen
Lek och transport
var öppen på Österbottens
museum 25.6. - 8.9.2013.



POHJANMAAN MUSEO ja TERRANOVA - Merenkurkun luontokeskus
ÖSTERBOTTENS MUSEUM OCH TERRANOVA - Kvarkens naturcentrum
Museokatu 3, puh. (06) 325 3800. Avoinna ti, to-su 12-17, ke 12-20
Museigatan 3, tfn (06) 325 3800. Öppet ti, to-sö 12-17, ons 12-20
Ilmainen sisäänpääsy perjantaisin / Gratis inträde på fredagar.

KARL HEDMAN - JUHLAVUOSI 2014 / KARL HEDMAN - JUBILEUMSÅR 2014

8.2. Karl Hedman - juhluvuosi 2014 / Karl Hedmans jubileumsår 2014

- Luento, jolla taustoitetaan Karl Hedmanjuhluvuotta / Föreläsning som berättar om bakgrunder till Karl Hedmans jubileumsår.

- Kamarikonsertti / Kammarkonsert

12.-15.2. Hedmanin kutsut / Kutsut Hedmanilla.

- Draamakierros lapsille Hedmanin kerroksessa, Juha Laukkanen, Sytyt. Ke 2, To 3, Pe 3, La 2 esitystä. / Hedmans bjudningar. Dramarunda för barn i Hedmans våning.

5.4. Luento klo 18. / Föreläsning kl. 18

- Pohjalainen ihminen, kansa ja säätyläiset - elämänmeno

- Den österbottniska människan, folket och ståndsfolket - livsföring

9.4 Luento klo 18. Emil Wikström ja Karl Hedman

Föreläsning kl. 18. Emil Wikström och Karl Hedman.

20. - 21.9. Hedman - päivät / Hedmansdagar

1.3. 2014 PERHEIDEN PÄIVÄ / FAMILJEDAGAR

Elävä taulu, toiminnallinen opastus- ja työpajaohjelman käynnistäminen
Levande tavla, påbörjande av funktionell guidnings och workshop program

Toukokuu / Maj Museoviikko / Museiveckan

7.8. 2014 Taiteiden yö / Konstens Natt

Syyskuu / September

Euroopan Kulttuuriympäristöpäivä / Den europeiska kulturmiljödagen

Lokakuu / Oktober Mennään museoon / Nu till museet!

1-5.10. 2014

WILDLIFE Luontoelokuvafestivaali / Naturfilmsfestivalen WILDLIFE

18.10. 2014

Valtakunnallinen Satupäivä - Satuja aikuisille

esitykset (10 kpl) 31.10. / 8.11. / 9.11. / 13.12.

Nationella sagodagen - Sagor för vuxna

Föreställningar (10 st.) 31.10. / 8.11. / 9.11. / 13.12.

Marras - joulukuu / November - december Lasten joulu / Barnens jul



Tarkista näyttelyiden aikataulut museon infosta puh. 06 325 3800
tai nettisivuilta www.pohjanmaanmuseo.fi

Kolla utställningarnas tidtabell från museets info tfn. 06 325 3800
eller web-sidor www.osterbottensmuseum.fi



VAASAN TAIDEHALLI / VASA KONSTHALL.

Kaupungintalo, Senaatink. 1.puh. (06) 325 3770. Avoinna ke-pe 12-18, la-su 12-16
Stadshuset, Senatsgatan 1. tfn. (06) 325 3770. Öppet ons-fre 12-18, lö-sö 12-16
Ilmainen sisäänpääsy perjantaisin. Gratis inträde på fredagar.

Vaasan taidehalli, Senaatinkatu 1 Vasa konsthall, Senatsgatan 1

4.10. - 27.10. 2013

Johanna Torkkola ja / och Katri Kainulainen - Videoita / Videor

9.11. - 8.12. 2013

Gunnar Bäckman, Mitt Vasa / Minun Vaasani

9.11. - 8.12. 2013

Mirva Vittaniemi, India people

26. - 27.10. 2013

Video- ja performanssitapahtuma Taidehallissa
Video- och performance-evenemang i Konsthallen

7.8. 2014

Taiteiden yö / Konstens Natt

Kunstin modernin taiteen museo Kunsti museum för modern konst

Sisäsatama. p.(06) 325 3920. Avoinna Ti-su klo. 11-17. Maanantai suljettu
Inre hamnen. tel.(06) 325 3920. Öppet Ti- sö kl. 11-17. Måndagar stängt
www.kunsti.vaasa.fi/

Tulevia näyttelyitä mm. / På kommande bl.a.

12.10.2013 - 5.1.2014

Thread and Paper

1.2. - 20.4.2014

Laila Pullinen - Valon kaari / Laila Pullinen - Ljusbåge

Laila Pullisen 80-vuotisnäyttely / Laila Pullinens 80-årsjubileumsutställning

Tikanojan taidekoti / Tikanojas konsthem

Hovioikeudenpuistikko 4. puh.(06) 325 3916 Avoinna Syyskuu-toukokuu: Ti -su12-17
Hovrättsplanaden 4. tfn.(06) 325 3916. Öppet September-maj: Ti-sö 12-17
www.tikanojantaidekoti.fi

Tulossa mm. / På kommande bl.a.

2.11.2013-16.2.2014

Linnan aarteet - taidetta Presidentinlinnasta. Tikanojan taidekodissa
Slottets skatter - konst från Presidentens slott. I Tikanojas konsthem

VANHAN VAASAN MUSEO, WASASTJERNAN TALO

GAMLA VASA MUSEUM, WASASTJERNAHUSET

Kauppiaankatu 10, puh. (06) 356 7087. Tiedustelut Pohjanmaan museo (06) 325 3800
Köpmansgatan 10, tfn. (06) 356 7087. Förfrågningar Österbottens museum (06) 325 3800
Avoinna/ Öppet: Tarkista museon infosta 06 325 3800 tai nettisivuilta
http://pohjanmaanmuseum.fi http://osterbottensmuseum.fi

7.6. 2014 Vanha Vaasa-päivä



NELIN-CRONSTRÖMIN TAIDEKOTI / NELIN-CRONSTRÖMS KONSTHEM

Rantakatu 15 B. Vierailut varataan Pohjanmaan museosta, puh. (06) 325 3800
Strandgatan 15 B. Besök beställes från Österbottens museum, tfn (06) 325 3800

MAAHERRAN TALO / LANDSHÖVDINGENS HUS

Koulukatu 2. Tiedustelut Pohjanmaan museosta, puh. (06) 325 3800
Skolhusgatan 2. Förfrågningar Österbottens museum, tfn. (06) 325 3800

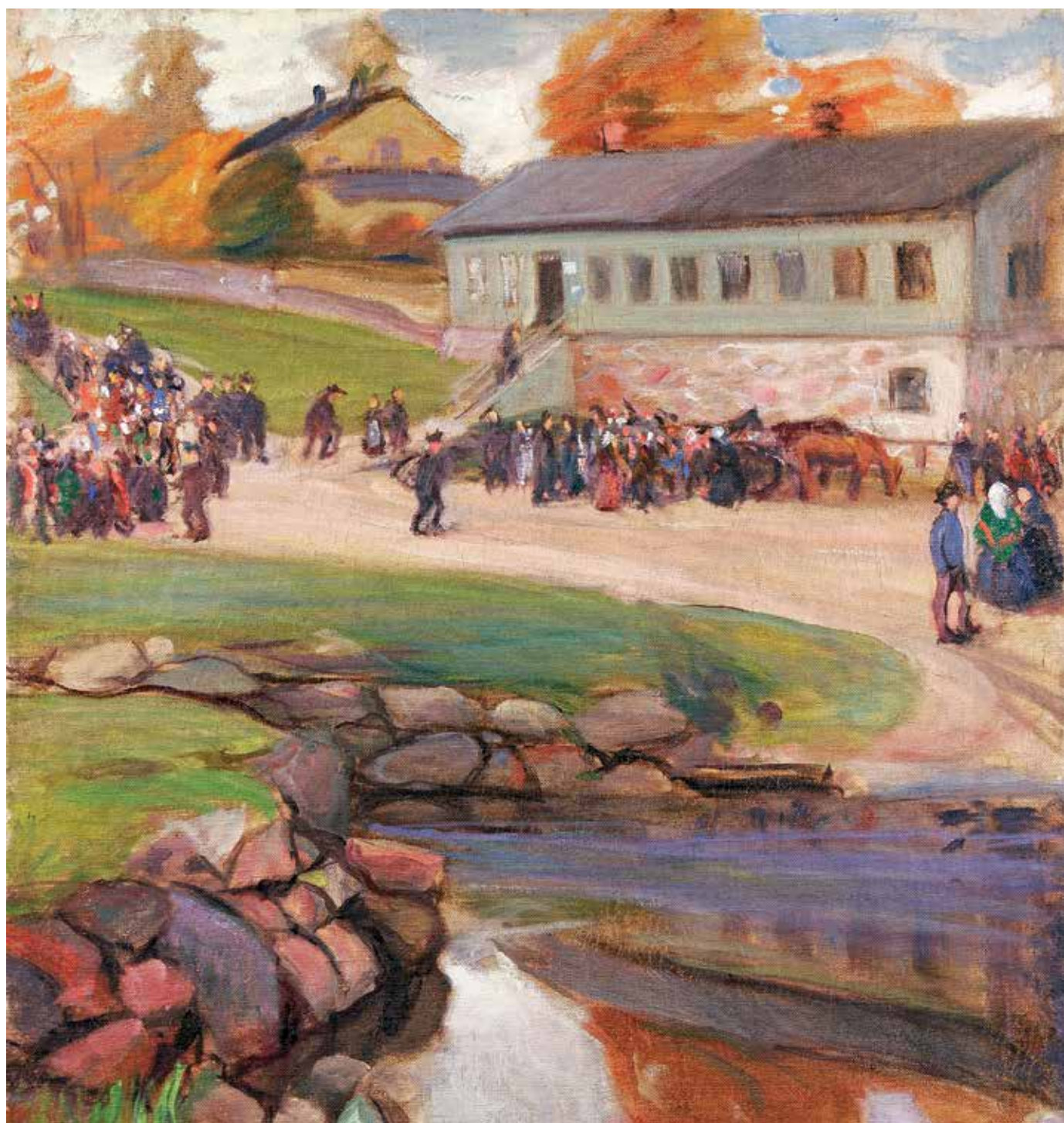
Toiseen kerrokseen on rekonstruoitu ylipäällikkö, kenraali **C.G. Mannerheimin asuinhuone** vuoden 1918 asussa sekä **Vaasan läänin vaiheita** esittelevä näyttely. Entinen maaherran virka-asunto toimii kaupungin edustustilana.

I byggnadens andra våning har man gjort en **rekonstruktion av överbefälhavare general C.G. Mannerheims bostadsrum** som det såg ut 1918, och en utställning som visar **Vasa läns olika skeden**. Den landshövdingens tjänstebostad fungerar numera som stadens representationslokal.



Kuva/ Foto: Kaj Höglund

Taiteiden yönä Pohjanmaan museossa oli valtavan suosion saanut **retrotietokonepelitapahtuma**, jonka järjesti Vaasan yliopiston retropelikerho **En väldigt populär retrospelkväll hölls på Österbottens museum under konstens natt. Retrospelhändelsen organiserades av retrospelklubben vid Vasa universitet.**



Vilho Sjöström: .Markkinaväkeä/Marknadfolk 1909. Karl Hedmanin kokoelmat/Karl Hedmans samlingar. Pohjanmaan museo/Österbottens museum